ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Α΄, Β΄ και Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

17.6.92

Με απόφαση της ελληνικής κυβερνήσεως τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν.

Με ευθύνη του Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης (ΚΕΜΕ) η συγγραφή του Συντακτικού της Νέας Ελληνικής ανατέθηκε σε Ομάδα Εργασίας, που την αποτέλεσαν οι:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ, Πρόεδρος του ΚΕΜΕ, Πρόεδρος:
ΗΛΙΑΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Σύμβουλος Β΄ ΚΕΜΕ.
ΔΗΜΗΤΡΑ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ
ΜΑΡΙΑ ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΔΡΟΣ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΑΡΠΟΥΖΑ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΛΑΝΑΡΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΟΥΜΤΖΑΚΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΟΜΠΑΪΔΗΣ και
ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ, μέλη.

Την εργασία της Ομάδας αυτής θεώρησε Επιτροπή, που την αποτελούσαν οι: Αγ. Τσοπανάκης, καθηγητής Πανεπιστημίου, Πρόεδρος, Μιχ. Σετάτος, καθηγητής Πανεπιστημίου, Κων. Μπότσογλου, Βασ. Φόρης και Αλ. Καρανικόλας. Η Επιτροπή αυτή, σε συνεργασία με τα μέλη της Ομάδας Εργασίας Π. Κάνδρο, Εμ. Λανάρη, Α. Μουμτζάκη και Χρ. Τσολάκη, στους οποίους προστέθηκε και ο Ιγν. Σακαλής, παρέδωσε το βιβλίο στο ΚΕΜΕ σε νέα μορφή. Ο Δημ. Τομπαΐδης, εισηγητής του ΚΕΜΕ, είχε την επιμέλεια της οριστικής διατύπωσης του κειμένου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το «Συντακτικό της Νέας Ελληνικής» που έχετε στα χέρια σας στηρίζεται στην πρακτική των Συντακτικών της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, όπως κι εκείνα στηρίζονταν στα διδάγματα του αρχαίου Τυπικού. *Στηρίζεται επίσης, στο σύνολό του σχεδόν, στο υλικό – σε πολλά σημεία και στους ορισμούς – που είχε συγκεντρώσει, κατατάξει και διατυπώσει στη Β΄έκδοση του δίτομου έργου του* «Νεοελληνική Σύνταξις» *ο ανώτατος εκπαιδευτικός και γλωσσολόγος Αχιλλέας Τζάρτζανος, το οποίο είχε εκδοθεί από τον κρατικό* « Οργανισμό Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων» *(ΟΕΣΒ, Α΄τόμος 1946, Β΄τόμος 1953).*

Το έργο αυτό αποτελούσε και αποτελεί ακόμη μια πλούσια και επιστημονική ανάλυση των συντακτικών φαινομένων της Νέας Ελληνικής, καμωμένη με βάση την ελληνορωμαϊκή γραμματική παράδοση. Χρησιμοποιήθηκε αρκετά από τους γλωσσολόγους και τους εκπαιδευτικούς, δεν έγινε όμως ποτέ ένας σύντροφος του δασκάλου κι έμεινε τελείως άγνωστο στο μαθητή, γιατί δε διδάχτηκε ποτέ στο σχολείο.

Έτσι, το βιβλίο που έχετε μπροστά σας είναι το πρώτο που συντάσσεται με την εντολή του κράτους, για να γίνει σχολικό βοήθημα μελέτης του νεοελληνικού λόγου. Τα χρόνια που έχουν μεσολαβήσει από το τέλος του Β΄ παγκόσμιου πολέμου και οι εξελίξεις που σημειώθηκαν στη γλωσσική επιστήμη επέτρεψαν στους εκπαιδευτικούς, στους οποίους ανατέθηκε από το Υπουργείο Παιδείας η σύνταξη αυτού του βιβλίου, να λάβουν υπόψη τους τη διδακτική τους πείρα και να αξιοποιήσουν όσα από τα σύγχρονα ή και παλαιότερα διδάγματα της επιστήμης μπορούσαν να ενσωματωθούν στο παραδοσιακό γραμματικό πλαίσιο.

Ανασκοπήθηκαν επίσης και όσα άλλα σχολικά Συντακτικά της Νέας

Ελληνικής κυκλοφορούν σήμερα, κι αυτά όμως, σε πολύ μεγάλο μέρος τους, στηρίζονται στον Τζάρτζανο.

Επειδή το βιβλίο αυτό γράφεται για πρώτη φορά, είναι φυσικό ότι θα χρειαστεί συμπληρώματα και βελτιώσεις. Αυτές θα προκύψουν από τη σχολική πράξη και από τις παρατηρήσεις των ειδικών, έτσι ώστε οι νεότερες εκδόσεις του Συντακτικού να παρουσιάζονται ολοένα και καλύτερες.

Η «γραμματική επιστήμη», η επιστήμη των γραμμάτων, δηλαδή η «Γραμματική» *με την πλατιά σημασία του όρου, εξετάζει τους* φθόγγους *της γλώσσας,* τα μέρη του λόγου *ως προς τη μορφή ή τη σημασία τους, δηλαδή* τα άρθρα, τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τις αντωνυμίες, τα αριθμητικά, τα ρήματα, τα επιρρήματα, τους συνδέσμους, τις προθέσεις *και* τα επιφωνήματα *και τον τρόπο με τον οποίο παράγονται ή συνθέτονται οι λέξεις. Εξετάζει επίσης και* τη μορφή (τον τύπο) *των μερών του λόγου ως προς* τα γένη, τις πτώσεις, τους αριθμούς, τα πρόσωπα, τις εγκλίσεις *και οτιδήποτε άλλο τα αφορά, έτσι ώστε να μπορούμε να τα αναγνωρίζουμε μέσα στο λόγο και να αντιλαμβανόμαστε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Είναι αυτό το μέρος, που εμείς οι Έλληνες συνηθίσαμε να το ονομάζουμε καταχρηστικά* Γραμματική, *ενώ είναι μόνο το μισό της μέρος. Μπορούμε να προσθέσουμε ακόμη ότι το μορφολογικό ή τυπικό μέρος της Γραμματικής αντιμετωπίζει τους τύπους των λέξεων* «ακίνητους» *και μπορούμε να το θεωρήσουμε σαν το μέρος που ασχολείται με την ανατομία του λόγου.*

Το Συντακτικό *ή* Σύνταξη *είναι το δεύτερο μέρος της Γραμματικής, που εξετάζει πώς γίνεται η* παρά-ταξη, *δηλαδή η τακτοποίηση στην κατάλληλη σειρά, των τυπικών στοιχείων του λόγου, αυτών με τα οποία ασχολείται το* Τυπικό, *πώς π.χ. το άρθρο συνοδεύει ένα ουσιαστικό, πώς ένα επίθετο χρειάζεται ουσιαστικό, πώς ένα επίρρημα συνοδεύει ένα ρήμα, πώς μια πρόθεση εισάγει μια πλάγια πτώση, ένας σύνδεσμος ενώνει δύο λέξεις ή τις διαχωρίζει ή εισάγει μια εξαρτημένη πρόταση κτλ., έτσι ώστε όλα αυτά να παίρνουν μια* λογική σειρά, *να μπαίνουν σε μια* τάξη *και όλα μαζί να* συν-τάσσονται *το ένα κοντά και μαζί με το άλλο. Αυτά όλα κάνουν τη* σύν-ταξη, *και το μέρος της Γραμματικής που ασχολείται με αυτά είναι το* Συντακτικό.

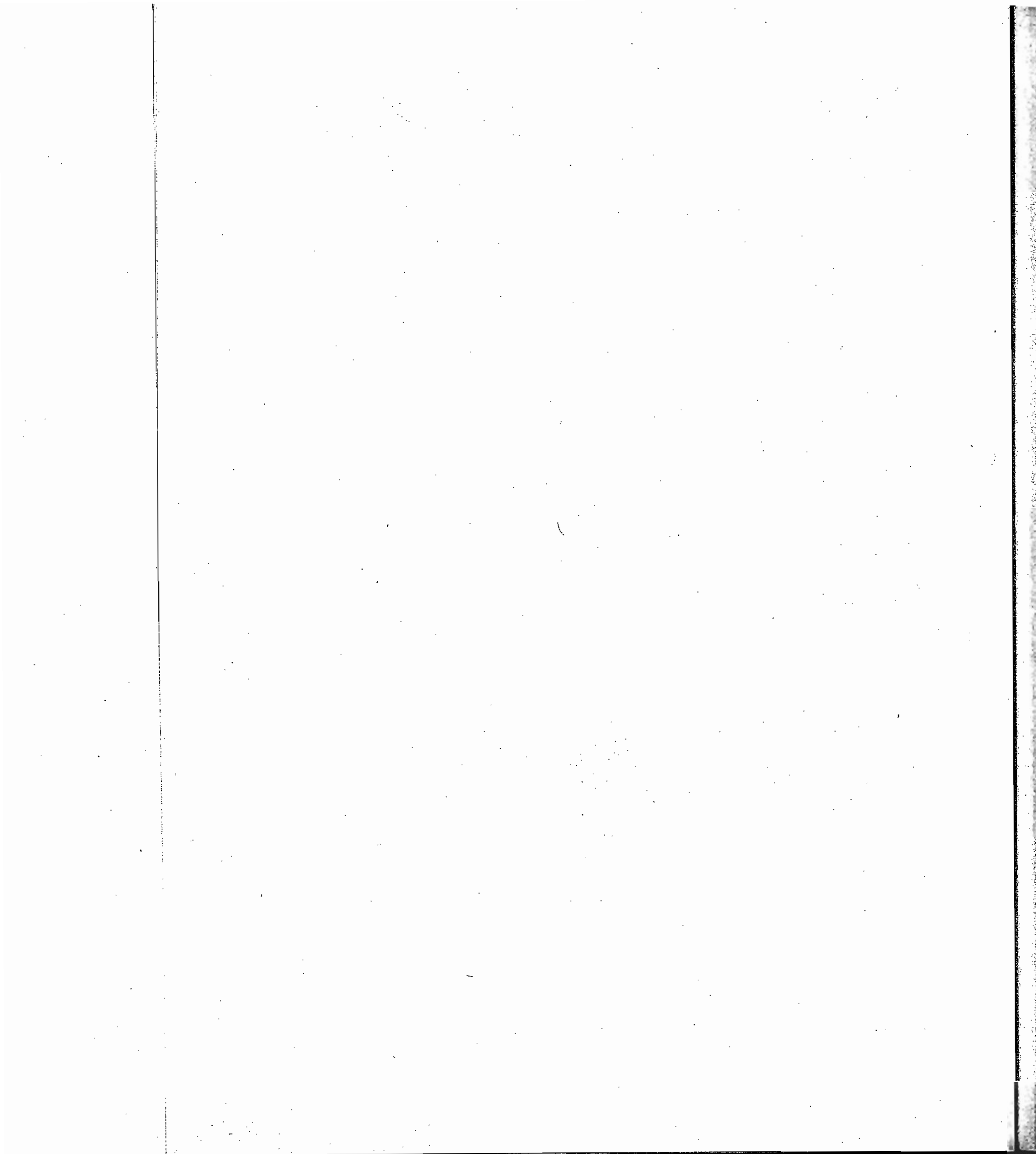
Έτσι το Συντακτικό *μας δείχνει τα μέρη του λόγου όχι πια ακίνητα και στατικά, αλλά κινητά, ζωντανά, όπως δηλαδή δένονται μεταξύ τους και λειτουργούν και κινούνται ή μετακινούνται μέσα στο λόγο. Μας αποκαλύ-*

πτει δηλαδή τις μυστικές λειτουργίες, με τις οποίες η σκέψη μας μεταβάλλεται σε λόγο. Μας δείχνει επίσης πώς τα διάφορα ασύντακτα στοιχεία, άρθρα, ουσιαστικά, επίθετα, πτώσεις, πρόσωπα, γένη, αριθμοί, εγκλίσεις και τα όμοια, πειθαρχούν σε νόμους και χρειάζονται μια ορισμένη σειρά, που είναι απαραίτητη, για να αποτελεστεί ένα νόημα.

Τη στιγμή ακριβώς που η σκέψη μας έρχεται στην άκρη της γλώσσας μας, για να γίνει φωνή, ή στην άκρη της πένας μας, για να γίνει γραφή, δηλαδή κάτι το υλικό και στις δυο περιπτώσεις, εκείνη ακριβώς τη στιγμή οι διάφοροι τύποι *μπαίνουν σε κίνηση και ζωντανεύουν, γιατί πρέπει να εξυπηρετήσουν ο ένας τον άλλο. Για να ξαναγυρίσουμε στην εικόνα της Ιατρικής, με τη* σύνταξη *και το* συντακτικό *παρακολουθούμε τώρα πια τη φυσιολογία του λόγου, την κίνηση του αίματος, τις λειτουργίες των διάφορων οργάνων και την καλή ή κακή υγεία του ζωντανού οργανισμού και του ζωντανού λόγου.*

Όσο καλύτερα μελετούμε και γνωρίζουμε αυτή τη λειτουργία, τόσο περισσότερο κατακτούμε αυτό το μοναδικό εργαλείο του ανθρώπου, το λόγο.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΠΡΟΤΑΣΗ, ΕΙΔΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ, ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΟΡΩΝ

1. ΠΡΟΤΑΣΗ

– *Αύριο φεύγουμε για ταξίδι.*
– *Πού θα πάτε;*
– *Θα πάμε στην Κρήτη.*
– *Θα πάτε και στην Κνωσό;*
– *Θα επισκεφτούμε όλους τους αρχαιολογικούς τόπους.*
– *Όλους τους αρχαιολογικούς τόπους! Αυτό είναι υπέροχο!*
– *Έλα τότε μαζί μας. Υπάρχει θέση στο αυτοκίνητο. Πάρε και τη φωτογραφική μηχανή σου. Οι άλλες φωτογραφίες σου ήταν πολύ ωραίες. Λοιπόν θά 'ρθεις ή θ' αρνηθείς την πρόσκλησή μου;*
– *Ποιος θ' αρνιόταν μια τέτοια πρόσκληση; Τι ώρα ξεκινάτε;*

Στο διάλογο αυτό δύο άνθρωποι συνομιλούν για ένα ταξίδι. **Συνεννοούνται**, γιατί μιλούν και οι δύο την ίδια γλώσσα και γιατί χρησιμοποιούν **λέξεις** ή **ομάδες λέξεων** που η καθεμιά περικλείει ένα νόημα.

Ο ομιλητής, για να εκφράσει το νόημα που θέλει, χρησιμοποιεί τις κατάλληλες λέξεις, στον κατάλληλο τύπο και σε **κανονική σειρά.** Ο ακροατής πάλι ακούοντας αντιλαμβάνεται τη σημασία και τις σχέσεις των λέξεων που απαρτίζουν το σύνολο, και συλλαμβάνει το νόημα, δηλαδή αυτό που θέλει να πει ο ομιλητής.

Η διαδικασία αυτή γίνεται από τον ομιλητή και τον ακροατή αυτόματα, εφόσον και οι δύο διαθέτουν ικανοποιητική γνώση της γλώσσας που μιλούν.

Η οργανωμένη ομάδα λέξεων που εκφράζει μόνο ένα νόημα, με σύντομη συνήθως διατύπωση, λέγεται **πρόταση**.

Η ανθρώπινη επικοινωνία, όταν γίνεται με το λόγο, πραγματοποιείται κυρίως με προτάσεις.

2. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Κάθε πρόταση μπορούμε να τη μελετήσουμε από τέσσερις απόψεις: α) το περιεχόμενο, β) την ποιότητα, γ) τη σχέση της με άλλες και δ) τη δομή (τους όρους).

α. Τα είδη των προτάσεων ως προς το περιεχόμενό τους

Στις προτάσεις του παραπάνω διαλόγου, αν εξετάσουμε αυτό που θέλει να πει κάθε φορά ο ομιλητής, παρατηρούμε τα εξής:

1. Υπάρχουν προτάσεις με τις οποίες ο ομιλητής θέλει να πληροφορήσει, να δηλώσει κάτι, να διατυπώσει μια γνώμη ή να κρίνει κάτι:

Αύριο φεύγουμε για ταξίδι.
Θα πάμε στην Κρήτη.
Οι άλλες φωτογραφίες σου ήταν πολύ ωραίες.

Οι προτάσεις αυτές ονομάζονται **προτάσεις κρίσεως.**

2. Υπάρχουν προτάσεις με τις οποίες ο ομιλητής θέλει να εκφράσει παράκληση, προτροπή, προσταγή, ευχή κ.τ.ό. και γενικά μια επιθυμία του:

Έλα τότε μαζί μας.
Πάρε και τη φωτογραφική μηχανή σου.

Αυτές οι προτάσεις ονομάζονται **προτάσεις επιθυμίας.**

3. Υπάρχουν άλλες προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται έκπληξη ή θαυμασμός και γενικά ένα έντονο συναίσθημα:

(Θα επισκεφτείτε) όλους τους αρχαιολογικούς τόπους!
Αυτό είναι υπέροχο!

Αυτές στο γραπτό λόγο συνοδεύονται από θαυμαστικό (!), ενώ στον προφορικό διακρίνονται από τον τόνο της φωνής και ονομάζονται προτάσεις **επιφωνηματικές.**

4. Υπάρχουν τέλος προτάσεις με τις οποίες ο ομιλητής διατυπώνει μια ερώτηση, για να πληροφορηθεί κάτι που δεν ξέρει. Αυτές οι προτάσεις συνοδεύονται στο γραπτό λόγο από ερωτηματικό και στον προφορικό με ανέβασμα του τόνου της φωνής:

Πού θα πάτε;
Θα πάτε και στην Κνωσό;

Αυτές οι προτάσεις ονομάζονται **ερωτηματικές.**

Μερικές φορές η ερώτηση γίνεται όχι, για να πληροφορηθούμε κάτι, αλλά για να εκφράσουμε εντονότερα μια βεβαίωση ή μια άρνηση, μια προτροπή, μια παράκληση κτλ., με αποτέλεσμα να γίνεται ο λόγος πιο ζωηρός και πιο έντονος: *Δε σας τό 'λεγα;* (*Σας τό 'λεγα, είναι εντελώς βέβαιο.*) *Ποιος θ' αρνιόταν μια τέτοια πρόσκληση;* (*Ασφαλώς κανείς δε θ' αρνιόταν μια τέτοια πρόσκληση.*) *Δεν έρχεσαι κι εσύ ως εκεί;* (*Έλα κι εσύ ως εκεί.*)

β. Τα είδη των προτάσεων ως προς την ποιότητα

α. *Θα πάμε στην Κρήτη.* **α1.** *Δε θα πάμε στην Κρήτη.*
β. *Έλα τότε μαζί μας.* **β1.** *Μην έρχεσαι τότε μαζί μας.*
γ. *Θα πάτε και στην Κνωσό;* **γ1.** *Δε θα πάτε και στην Κνωσό;*

Κάθε πρόταση (κρίσεως, επιθυμίας, ερωτηματική κτλ.) μπορεί να είναι **καταφατική,** δηλαδή το ρήμα της να είναι θετικό (να μη συνο-

δεύεται από αρνητικό επίρρημα, παρ. α-γ) ή **αρνητική**, δηλαδή να συνοδεύεται από άρνηση (παρ. $α_1$-$γ_1$)· η αρνητική λέγεται και **αποφατική**.

γ. Τα είδη των προτάσεων ως προς τη σχέση τους με άλλες

1. **α.** *Ήρθαμε χτες το βράδυ.* **β.** *Φεύγουμε αύριο το πρωί.*
   γ. *Ήρθαμε χτες το βράδυ και φεύγουμε αύριο το πρωί.*
   δ. *Προσπάθησα πολύ.* **ε.** *Δεν κατάλαβα τίποτα.*
   στ. *Προσπάθησα πολύ, αλλά δεν κατάλαβα τίποτα.*

2. **α.** *Δεν πήγε στο σχολείο, γιατί ήταν άρρωστος.*
   β. *Όταν ζούσε ο πατέρας, περνούσαμε καλά.*
   γ. *Πρόβαλε ένας άντρας, που φορούσε σκούφο.*

1. Μια πρόταση, που μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο, λέγεται **κύρια** ή **ανεξάρτητη** (παρ.1 α, β, δ, ε).

Οι κύριες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους συμπλεκτικούς, αντιθετικούς, διαχωριστικούς κτλ., και η σύνδεση αυτή λέγεται **παρατακτική** (παρ. 1 γ, στ).

2. Μια πρόταση που δεν μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο, αλλά χρησιμεύει, για να προσδιορίσει μια άλλη πρόταση ή έναν όρο προτάσεως, λέγεται **δευτερεύουσα** ή **εξαρτημένη** (στα παρ. 2 α-γ δευτερεύουσες είναι οι προτάσεις: *γιατί ήταν άρρωστος – Όταν ζούσε ο πατέρας – που φορούσε σκούφο*, ενώ οι προτάσεις: *Δεν πήγε στο σχολείο – περνούσαμε καλά – Πρόβαλε ένας άντρας* είναι κύριες).

Η δευτερεύουσα πρόταση με την πρόταση που προσδιορίζει συνδέεται με έναν από τους υποτακτικούς συνδέσμους (αιτιολογικούς, χρονικούς κτλ.) ή με αναφορική αντωνυμία κτλ., και η σύνδεση αυτή λέγεται **υποτακτική σύνδεση**.

δ. Τα είδη των προτάσεων ως προς τη δομή (τους όρους)

Οι προτάσεις, ανάλογα με τον αριθμό των όρων τους, είναι **απλές, σύνθετες, επαυξημένες** και **ελλειπτικές**.

Α΄. Απλή πρόταση

α. *Τα παιδιά έπαιζαν ξένοιαστα μέσα στο μεγάλο κήπο.*
β: *Ο Στέφανος, ο πρώτος ξάδελφος του συζύγου μου, είναι διευθυντής του σχολείου μας.*
γ. *Εσύ είσαι πολύ προσεκτική μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας.*
δ. *Τρέχα γρήγορα στο γραφείο.*

Μπορούμε να απλοποιήσουμε τις παραπάνω προτάσεις, να αφαιρέσουμε δηλαδή λέξεις αλλά μόνο τόσες, ώστε αυτές που απομένουν να εξακολουθούν να δίνουν ολοκληρωμένο νόημα. Καταλήγουμε έτσι στις συντομότατες προτάσεις:

α₁. *Τα παιδιά έπαιζαν.*
β₁. *Ο Στέφανος είναι διευθυντής.*
γ₁. *(Εσύ) είσαι προσεκτική.*
δ₁. *Τρέχα.*

Από τις α₁ και β₁ δεν μπορούν να αφαιρεθούν άλλα μέλη τους. Δεν είναι δυνατό λ.χ. να πούμε μόνο «τα παιδιά», γιατί είναι απαραίτητο να δηλωθεί και τι έκαναν, ούτε να πούμε μόνο «έπαιζαν», γιατί πρέπει να φαίνεται ή να εννοείται και ποιοι έπαιζαν. Το ίδιο συμβαίνει και στην πρόταση β₁. Από τη γ₁ μπορεί να αφαιρεθεί το *εσύ*, γιατί εννοείται εύκολα. Στη δ₁ δεν υπάρχει η απάντηση στην ερώτηση «*ποιος να τρέχει;*» που είναι το *εσύ*, γιατί και σ' αυτήν εννοείται εύκολα από την κατάληξη του ρήματος.

Έτσι παρατηρούμε ότι η πιο απλή διατύπωση που μπορεί να πάρει η πρόταση είναι εκείνη στην οποία υπάρχουν δύο απαραίτητοι όροι, που είναι οι πυρήνες γύρω από τους οποίους οργανώνονται τα άλλα μέλη της προτάσεως, για να δώσουν σ' αυτήν το νόημα που θέλουμε. Αυτοί οι όροι είναι: α) **το υποκείμενο,** δηλαδή οι λέξεις ή η λέξη που φανερώνει για ποιον γίνεται λόγος μέσα στην πρόταση (*τα παιδιά, ο Στέφανος, εσύ)*, β) **το κατηγόρημα**, δηλαδή οι λέξεις ή η λέξη, η οποία φανερώνει εκείνο που λέγεται μέσα στην πρόταση για το υποκείμενο (*έπαιζαν, είναι διευθυντής, είσαι προσεκτική, τρέχα*).

Το υποκείμενο και το κατηγόρημα μαζί αποτελούν τους **κύριους**

όρους της προτάσεως· η πρόταση που αποτελείται μόνο από αυτούς λέγεται **απλή πρόταση** (α1 β1 γ1 δ1).

Οι κύριοι όροι της προτάσεως έχουν στενότατη σχέση και εξάρτηση μεταξύ τους και αποτελούν και οι δύο μαζί την απαραίτητη προϋπόθεση της γλωσσικής επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους· χωρίς τον έναν από αυτούς ο άνθρωπος δεν μπορεί να εκφράσει κανένα νόημα.

α. Το υποκείμενο

1. α. Ο καθηγητής *γράφει*	**β. Εκείνη** *ήταν καλύτερη*
γ. Οι νέοι *διασκεδάζουν*	**δ. Το αύριο** *είναι άδηλο*
ε. Το πήγαινε έλα *τον κούρασε*	**στ. Το αν** *είναι σύνδεσμος*
ζ. Το Α *είναι γράμμα*	
η. *Απαγορεύεται* **το κάπνισμα**	**η1.** *Απαγορεύεται* **να καπνίζετε**
θ. Ο ερχομός σου *με ευχαρίστησε*	**θ1. Το ότι ήρθες** *με ευχαρίστησε*

Το υποκείμενο (που το βρίσκουμε, αν απαντήσουμε στην ερώτηση: *ποιος; ποια; ποιο;* κτλ.) μπορεί να είναι ουσιαστικό (παρ. α,η,θ), αντωνυμία (παρ. β), ουσιαστικοποιημένο επίθετο (παρ. γ), καθώς και κάθε άλλη λέξη, ομάδα λέξεων ή πρόταση με το άρθρο (σύναρθρο) ή χωρίς άρθρο (άναρθρο), όταν παίρνουν τη θέση ουσιαστικού (παρ. δ, ε, στ, ζ, η1, θ1).

Το υποκείμενο είτε είναι σύναρθρο είτε άναρθρο τοποθετείται ή εννοείται σε πτώση ονομαστική.

2. α. *Διαβάζεις; (ποιος;* εννοείται *εσύ)*
β. *Φεύγουμε για το χωριό (ποιοι;* εννοείται *εμείς)*
γ. *Εγώ σας μιλώ και σεις κοιμάστε*
δ. *Το λόγο τώρα έχεις εσύ*

Όταν το υποκείμενο είναι πρώτου ή δεύτερου προσώπου, η αντωνυμία (*εγώ, εσύ – εμείς, εσείς*, βλ. Γραμμ. § 190) συνήθως παραλείπεται, γιατί δηλώνεται από την κατάληξη του ρήματος (παρ. α, β). Όταν όμως θέλουμε να το αντιδιαστείλουμε από άλλο ή να το τονίσουμε, τότε μπαίνει (παρ. γ, δ).

Σημείωση.
Αν το υποκείμενο έχει την ίδια ρίζα με το ρήμα, τότε λέγεται **σύστοιχο υποκείμενο:**
Αυτός ο χορός δε χορεύεται πια.
Ο δάσκαλός μας δίδασκε μεθοδικά.

β. Το κατηγόρημα

1. Κατηγορηματικό ρήμα. Συνδετικό ρήμα και κατηγορούμενο.

α. *Ο ήλιος* **λάμπει**
β. *Οι μαθήτριες* **είχαν παίξει**
γ. *Εσύ* **εμπορευόσουν**
δ. *Ο Πέτρος* **είναι προσεκτικός**
ε. *Η Μαρία* **είναι μαθήτρια**
στ. *Ο ουρανός* **ήταν καταγάλανος**
ζ. *Ο Αριστείδης* **έγινε στρατηγός**
η. *Οι αιχμάλωτοι* **βρέθηκαν δεμένοι**

Το κατηγόρημα μιας προτάσεως μπορεί: α) να εκφράζεται μόνο με ρηματικό τύπο (α, β, γ) και λέγεται τότε **κατηγορηματικό ρήμα·** και β) να αποτελείται από έναν τύπο του ρήματος *είμαι* ή άλλου συγγενικού και από ένα όνομα, επίθετο ή ουσιαστικό (παρ. δ-η).

Το όνομα (επίθετο ή ουσιαστικό) που, με τη μεσολάβηση του ρήματος *είμαι* ή άλλου συγγενικού, φανερώνει ποια ποιότητα ή ιδιότητα αποδίδεται στο υποκείμενο λέγεται **κατηγορούμενο** (*προσεκτικός, μαθήτρια, καταγάλανος, στρατηγός, δεμένοι*), ενώ το ρήμα που μεσολαβεί μεταξύ του υποκειμένου και του κατηγορουμένου λέγεται **συνδετικό ρήμα**, γιατί συνδέει το κατηγορούμενο με το υποκείμενο.

2. Ποια είναι τα ρήματα που χρησιμοποιούνται συνήθως ως συνδετικά.

α. *Ο Στέργιος* **είναι** *πλούσιος*
β. *Ο Σωτήρης* **έγινε** *ξακουστός*
γ. *Ο Παύλος* **φαίνεται** *καλός*
δ. *Ο Στεφανίδης* **εκλέγεται** *βουλευτής*
ε. *Ο Αριστείδης* **πέθανε** *φτωχός*
στ. *Ο Κώστας* **υπηρετεί στρατιώτης**

Εκτός από τα ρήματα *είμαι* και *γίνομαι*, τα οποία είναι τα κυρίως συνδετικά, χρησιμοποιούνται συνήθως ως συνδετικά και άλλα πολλά

ρήματα που έχουν συγγενική σημασία με αυτά τα δυο (*απομένω, βρίσκομαι, γεννιέμαι, ζω, μένω, πεθαίνω, στέκομαι, υπηρετώ, φυτρώνω, αποδεικνύομαι, δείχνομαι, θεωρούμαι, λέγομαι, λογαριάζομαι, μοιάζω, νομίζομαι, φαίνομαι, ονομάζομαι, αναγνωρίζομαι, ανακηρύσσομαι, εκλέγομαι, κληρώνομαι, παρουσιάζομαι, χειροτονούμαι* κ.ά.ό. Βλ. και παρ. α-στ).

Σημείωση.

Το ρήμα *είμαι* και τα άλλα που έχουν συγγενική σημασία με αυτό δεν είναι πάντοτε συνδετικά. Χρησιμοποιούνται και ως κατηγορηματικά, λ.χ.

Ο Πέτρος τώρα **είναι** *στο Παρίσι.*

Εκεί κοντά **είναι** *ένα ποτάμι.*

(*Είμαι* = βρίσκομαι, υπάρχω· κατηγορηματικό, υπαρκτικό *είμαι*)

Ο ήλιος **φάνηκε**. *Αυτός* **λογαριάζεται** κ.ά.

3. Ποιες λέξεις χρησιμοποιούνται ως κατηγορούμενα.

α. *Η συνομιλία ήταν* **ευχάριστη**	β. *Ο Γιάννης είναι πολύ* **μορφωμένος**
γ. *Ο Παύλος έγινε* **γεωπόνος**	δ. *Εσύ είσαι* **ο τέταρτος**
ε. *Η σκάλα είναι* **μαρμάρινη**	ε1. *Η σκάλα είναι* **από μάρμαρο**
στ. *Ο Γιώργος είναι* **αξιολύπητος**	στ1. *Ο Γιώργος είναι* **να τον λυπάσαι**
ζ. *Αυτό γίνεται* **οτιδήποτε**	ζ1. *Αυτό γίνεται* **ό,τι θέλεις.**

Ως κατηγορούμενα χρησιμοποιούνται, όπως έχουμε πει, τα επίθετα (παρ. α, δ, ε, στ) και τα ουσιαστικά (παρ. γ), με άρθρο ή χωρίς άρθρο, αλλά και άλλες λέξεις ή ομάδες λέξεων (μετοχές, αντωνυμίες, εμπρόθετοι προσδιορισμοί, ολόκληρες προτάσεις κ.ά., (παρ. β, ε1, στ1, ζ, ζ1), όταν αυτά τα παίρνει κανείς ως ουσιαστικά ή επίθετα.

Σημείωση. Με αρκετά από τα ρήματα που χρησιμοποιούνται ως συνδετικά το κατηγορούμενο εκφέρεται συνήθως με τα μόρια *για, σαν, ως* μπροστά του:

Ο Στέφανος υπηρέτησε **ως** *αξιωματικός. Ο Χρίστος περνά* **για** *σοφός.*

Ο Νίκος παρουσιάζεται **σαν** *σωτήρας.*

4. Η πτώση του κατηγορουμένου.

α. *Ο Φίλιππος είναι* **έμπορος**

β. *Ο Πέτρος είναι* **δέκατος** *στη σειρά*

γ. *Το βιβλίο είναι* **του Πέτρου**

δ. *Τα σίδερα είναι* **των τριών μέτρων**

ε. *Τα φαγητά είναι* **της ώρας**

ε1. *Τα φαγητά δεν είναι* **έτοιμα**

στ. *Οι λάμπες είναι* **των πενήντα δραχμών**

ζ. *Τα κιβώτια είναι* **των πέντε κιλών**

Το κατηγορούμενο, όταν είναι πτωτικό (βλ. Γραμμ. § 107), κανονικά μπαίνει στην ίδια πτώση με το υποκείμενο, δηλαδή στην ονομαστική (βλ. σ. 16).

Όταν όμως το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό, μπορεί να εκφέρεται και με πτώση γενική, η οποία ονομάζεται **γενική κατηγορηματική** και ειδικότερα φανερώνει την κτήση (παρ. γ), την ιδιότητα (παρ. ε), μέτρο, αξία κτλ. (παρ. δ, στ, ζ) κ.ά.

Σημείωση. Κάποτε η αιτιατική χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο του αντικειμένου, λ.χ.: *Θα εκλέξουν* **τον Παύλο πρόεδρο**.

5. Το επιρρηματικό κατηγορούμενο.

α. *Περνά* **καμαρωτός (καμαρωτά)**

β. *Ο βοριάς σφύριζε* **άγριος (άγρια)**

γ. *Η σημαία κυματίζει* **περήφανη (περήφανα)**

δ. *Τα δάκρυά της τρέχουν* **βροχή**

ε. *Ο Κώστας τους δεχόταν* **ορθός**

στ. *Ο λαός έτρεχε* **μελίσσι**

Εκτός από τα ρήματα που χρησιμοποιούνται συνήθως ως συνδετικά, μπορεί και οποιοδήποτε άλλο ρήμα, ιδίως όταν σημαίνει κίνηση, να συνδέει κατηγορούμενο με υποκείμενο. Το κατηγορούμενο εκφράζει τότε κάποια επιρρηματική σχέση και λέγεται **επιρρηματικό**. Το επιρρηματικό κατηγορούμενο τυπικά αναφέρεται στο υποκείμενο και γι' αυτό εκφέρεται με ονομαστική πτώση, στην ουσία όμως προσ-

διορίζει το ρήμα και έτσι μπορεί στη θέση του να μπει το παράγωγό του επίρρημα (παρ. α, β, γ).

Τα επιρρηματικά κατηγορούμενα είναι επίθετα, εκτός απ' αυτά που φανερώνουν παρομοίωση, τα οποία είναι ουσιαστικά (παρ. δ, στ).

6. Το προληπτικό κατηγορούμενο.

α. *Ο Γιάννης σπουδάζει* **χημικός**
(= Ο Γιάννης σπουδάζει, **για να γίνει χημικός***)*
β. *Το σπίτι χτίζεται* **ψηλό**
(= Το σπίτι χτίζεται **με την προοπτική να γίνει ψηλό***)*
γ. *Το κύμα ορθώνεται* **βουνό**
(= Το κύμα ορθώνεται **και πάει να γίνει βουνό***)*

Αν τα ρήματα τα οποία χρησιμοποιούνται ως συνδετικά φανερώνουν σκοπό ή εξέλιξη, τότε το κατηγορούμενο λέγεται **προληπτικό,** δηλαδή το υποκείμενο λαμβάνει πρόωρα, προλαμβάνει, την ιδιότητα ή ποιότητα που δηλώνει το κατηγορούμενο.

Β΄. Σύνθετη πρόταση

α. Αέρας, γη, νερό, φωτιά *θα ξαναγίνω*
β. Ο πατέρας, η μητέρα, ο παππούς *και* **η γιαγιά** *ξύπνησαν*
γ. *Ο Αριστείδης ήταν* **άφοβος, τίμιος** *και* **δίκαιος**
δ. Οι μαθητές *και* **οι μαθήτριες** *κάθονταν ήσυχοι*

Μια πρόταση που έχει περισσότερα από ένα υποκείμενα ή κατηγορούμενα λέγεται **σύνθετη πρόταση** (παρ. α-δ).

Γ΄. Επαυξημένη πρόταση

α. *Τα παιδιά παίζουν*
β. *Τα* **μικρά** *παιδιά παίζουν πολύ*
γ. *Ο διευθυντής είναι οικονομολόγος*

δ. *Ο διευθυντής* **της επιχειρήσεως** *είναι* **έξοχος** *οικονομολόγος*
ε. *Ο Σταύρος,* **ο φίλος του Γιώργου,** *είναι υπεύθυνος* **για τη σύγκρουση αυτοκινήτων**
στ. *Ο Μιλτιάδης και ο Θεμιστοκλής πολέμησαν* **εναντίον των Περσών**

Στο λόγο συνήθως οι κύριοι όροι της προτάσεως συνοδεύονται από προσδιορισμούς, δηλαδή από συμπληρώματα της έννοιάς τους (παρ. β, δ, ε, στ). Οι προσδιορισμοί αυτοί ονομάζονται **δευτερεύοντες όροι** της προτάσεως. Και οι δευτερεύοντες όροι μπορούν να έχουν άλλους προσδιορισμούς (παρ. ε).

Πρόταση στην οποία υπάρχουν συμπληρώματα των κύριων όρων της λέγεται **επαυξημένη πρόταση.**

Μια πρόταση μπορεί να είναι και σύνθετη και επαυξημένη (παρ. στ).

Δ΄. Ελλειπτική πρόταση

1. – *Καλημέρα* *(Εύχομαι σε σένα «καλημέρα»)*
– *Καλημέρα* *(Και εγώ εύχομαι σε σένα «καλημέρα»)*
– *Για πού;* *(Για πού πηγαίνεις;)*
– *Για το σχολείο* *(Πηγαίνω στο σχολείο)*
– *Ωραία, πάμε* *(Ωραία, ταιριάζουν οι κατευθύνσεις μας, πάμε)*

Πολύ συχνά στην καθημερινή μας ομιλία είναι δυνατόν να παραλείπουμε όρους της προτάσεως και να μιλούμε με τμήματά της, ακόμη και μονολεκτικά, τα οποία όμως εκφράζουν ολοκληρωμένο το νόημά της.

Η παραπάνω συνομιλία γίνεται με λέξεις, οι οποίες αποτελούν προτάσεις που δεν ανταποκρίνονται, τουλάχιστο με την πρώτη ματιά, στον ορισμό που δώσαμε για την πρόταση· και όμως και οι μικρές αυτές ομάδες λέξεων ή οι απλές λέξεις και εκφράζουν κάποιο νόημα και έχουν στο γραπτό λόγο τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της προτάσεως, δηλαδή το κεφαλαίο αρχικό και το σημείο στίξεως στο τέλος.

Κάθε πρόταση (απλή, σύνθετη, επαυξημένη) είναι ή **ακέραιη** ή **ελλειπτική.** Ακέραιη ονομάζεται μια πρόταση, όταν έχει όλους τους όρους της ή όλους τους όρους της και τους προσδιορισμούς τους. Ελλειπτική ονομάζεται η πρόταση, όταν λείπουν απ' αυτήν ένας ή περισσότεροι όροι ή προσδιορισμοί, επειδή εννοούνται εύκολα από την άμεση αντίληψη και την κοινή πείρα των προσώπων που συνομιλούν ή από τα συμφραζόμενα.

Στον προφορικό λόγο χρησιμοποιούνται πολύ συχνά οι ελλειπτικές προτάσεις, γιατί η έκφραση του προσώπου ή άλλες κινήσεις και η κοινή πείρα των ανθρώπων διευκολύνουν τη συνεννόηση με σύντομες εκφράσεις.

Ανακεφαλαίωση

Τα είδη των προτάσεων			
Ως προς το περιεχόμενό τους	Ως προς την ποιότητα	Ως προς τη σχέση τους με άλλες	Ως προς τη δομή (τους όρους)
1) κρίσεως 2) επιθυμίας 3) επιφωνηματική 4) ερωτηματική	1) καταφατική 2) αρνητική (ή αποφατική)	1) κύρια ή ανεξάρτητη 2) δευτερεύουσα ή εξαρτημένη	1) απλή 2) σύνθετη 3) επαυξημένη 4) ελλειπτική

3. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΣ

α. Συμφωνία του ρήματος με το υποκείμενο

Α. **α.** *Εγώ είμαι προσεκτικός*
β. *Εσύ πηγαίνεις στο σχολείο*
γ. *Οι γεωργοί οργώνουν το χωράφι*
δ. *Το συγγενολόγι του φοβερίζουν να τον ξυλοκοπήσουν*
ε. *Ο φτωχός είχα ακόμη τη δύναμη να προχωρήσω!*

Σε μια πρόταση που έχει ένα υποκείμενο το ρήμα συμφωνεί με το υποκείμενό του στο πρόσωπο και στον αριθμό (παρ. α, β, γ).

Όταν το υποκείμενο είναι όνομα περιληπτικό, μπορεί το ρήμα να εκφέρεται σε πληθυντικό αριθμό, ενώ το ίδιο το υποκείμενο βρίσκεται σε ενικό αριθμό (παρ. δ).

Σημείωση. Στο παράδειγμα ε υποκείμενο του *είχα* είναι το εννοούμενο *εγώ*. Αν *ο φτωχός* ήταν το υποκείμενο, το ρήμα θα έπρεπε να μπει στο γ΄ πρόσωπο.

Β. **α.** *Εγώ και εσύ θέλουμε τα ίδια*
β. *Η Μαρία, η Σοφία και η Αθηνά πήγαν στο σχολείο*
γ. *Εσύ και ο Σωτήρης τρέξατε πολύ*
δ. *Οι πρόσκοποι και ο αρχηγός τους πρόσφεραν αρκετά*
ε. *Έμπα και εσύ και το παιδί*
στ. *Τον κλαίγει η νύχτα και η αυγή, τ' άστρο και το φεγγάρι*

Σε μια πρόταση που έχει περισσότερα από ένα υποκείμενα, το ρήμα κανονικά μπαίνει στον πληθυντικό αριθμό και στο επικρατέστερο πρόσωπο· επικρατέστερο είναι το πρώτο πρόσωπο από τα άλλα δύο και το δεύτερο από το τρίτο (παρ. α, β, γ, δ).

Αν όμως συμβεί να προηγείται το ρήμα και τα υποκείμενα να ακολουθούν, τότε μπορεί το ρήμα να εκφέρεται σε ενικό αριθμό, δηλαδή να συμφωνεί με το πρώτο, το πλησιέστερό του υποκείμενο, που είναι σε ενικό αριθμό (παρ. ε, στ).

β. Συμφωνία του κατηγορουμένου με το υποκείμενο

Α΄. Στις απλές προτάσεις

α. *Ο Αλέξανδρος ήταν δυνατός*
β. *Η γη είναι σφαιρική*
γ. *Το ψωμί είναι γλυκό*
δ. *Η ερημιά είχε γίνει προάστιο*
ε. *Τα πολλά λόγια είναι φτώχεια*
στ. *Η Θήβα είναι πόλη*

Το κατηγορούμενο, αν είναι επίθετο, συμφωνεί με το υποκείμενο του ρήματος στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση (παρ. α, β, γ)· αν είναι ουσιαστικό κανονικά συμφωνεί στην πτώση και μπορεί να συμφωνεί συμπτωματικά στο γένος και στον αριθμό (παρ. δ, ε, στ).

Σημείωση α΄. Για τη γενική κατηγορηματική βλ. σ. 19 και για το κατηγορούμενο σε αιτιατική πτώση βλ. σ. 60.

β΄. Όταν απευθυνόμαστε προς ένα πρόσωπο και χρησιμοποιούμε τον πληθυντικό των συνδετικών ρημάτων από ευγένεια, σεβασμό, εκτίμηση ή φιλοφρόνηση, το κατηγορούμενο και η κλητική προσφώνηση μπαίνουν στον ενικό αριθμό, ενώ το υποκείμενο βρίσκεται ή εννοείται στον πληθυντικό : *Κυρία Μαρία, (εσείς)* **είστε ήρεμη.**

γ΄. Καμιά φορά, όταν το κατηγορούμενο είναι επίθετο, ανεξάρτητα από τον αριθμό και το γένος του υποκειμένου, μπαίνει στον ενικό του ουδετέρου : **Οι σεισμοί** *είναι* **κακό** (ενν. *πράγμα*).

Β΄. Στις σύνθετες προτάσεις

α. *Ο Πέτρος και ο Παύλος είναι ζωγράφοι*
β. *Ο Πέτρος και ο Παύλος είναι πλούσιοι*
γ. *Η Φανή και η Μαρία είναι μικρές*
δ. *Η Ευδοξία και η κόρη της είναι λεπτές*
ε. *Οι τοίχοι, οι καμάρες και τα τόξα είναι κίτρινα*
στ. *Η ντροπή και ο φόβος είναι έμφυτα*

Όταν υπάρχουν δύο ή περισσότερα υποκείμενα, παρατηρούμε τα εξής :

1) Το κατηγορούμενο μπαίνει πάντοτε στον πληθυντικό αριθμό (παρ. α–στ).
2) Αν τα υποκείμενα είναι πρόσωπα του ίδιου γένους, το κατηγορούμενο που είναι επίθετο εκφέρεται στο κοινό γένος των υποκειμένων (παρ. β, γ, δ).
3) Αν τα υποκείμενα φανερώνουν πράγματα ή αφηρημένες έννοιες, το επιθετικό κατηγορούμενο εκφέρεται στο ουδέτερο γένος, οποιουδήποτε γένους και αν είναι τα υποκείμενα (παρ. ε, στ).

Σημείωση α΄.

α. *Η μητέρα και το κορίτσι της είναι λεπτοί άνθρωποι*
β. *Η μητέρα και το κορίτσι της είναι λεπτές (γυναίκες)*
γ. *Ο πατέρας και η κόρη του είναι φιλότιμοι άνθρωποι*
δ. *Ο παππούς και το μεγαλύτερο εγγόνι του είναι γενναίοι (άνδρες)*
ε. *Ο Γιωργάκης και η Μαρία είναι καλά παιδιά*
στ. *Ο Σταύρος και η Φωτεινή είναι ανήσυχα παιδιά (όντα, πλάσματα)*

Αν τα υποκείμενα είναι πρόσωπα διαφορετικού γένους και έχουν ως κατηγορούμενο ένα από τα ουσιαστικά *άνθρωποι, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, όντα, πλάσματα* κ.τ.ό., το οποίο συνήθως συνοδεύεται από έναν επιθετικό προσδιορισμό (παρ. α, γ, ε, στ), το ουσιαστικό αυτό μπορεί και να μην υπάρχει αλλά να υπονοείται (παρ. β, δ).

Σημείωση β΄.

α. *Το πρόβατο, η κατσίκα και ο σκύλος είναι ωφέλιμα ζώα*
β. *Το αηδόνι, η καρδερίνα και ο σπίνος είναι (ωδικά) πτηνά*
γ. *Η μέλισσα και το μυρμήγκι είναι (εργατικά) έντομα*
δ. *Η τσιπούρα και το λυθρίνι ειναι νόστιμα ψάρια*
ε. *Οι βιβλιοθήκες και τα γραφεία είναι χρήσιμα πράγματα*
στ. *Η δικαιοσύνη και ο αλτρουϊσμός είναι υψηλές έννοιες*

Αν τα υποκείμενα είναι τετράποδα ζώα, πουλιά, έντομα, ψάρια κτλ. ή πράγματα ή αφηρημένες έννοιες κ. τ. ό., έχουν ως κατηγορούμενο, ανάλογα με τη σημασία τους, ένα από αυτά τα ουσιαστικά (ζώα, έντομα κτλ.). Το ουσιαστικό αυτό συνοδεύεται συνήθως από επιθετικό προσδιορισμό (παρ. α - στ).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΙ ΗΜΙΠΕΡΙΟΔΟΣ

Καθόμουν στον ίσκιο της καλύβας και περίμενα να δροσίσει, για να ξεκινήσω. Κοντά μου ο φύλακας καθάριζε με το μαχαιράκι του ένα καλάμι,

για να περάσει την ώρα του. Ήταν μεσημέρι· ζέστη ανυπόφορη· αντίκρυ μου το αμπέλι άπλωνε τα κλαδιά του πρασινοντυμένα· από κάτω έδειχνε τα χοντρά μελωμένα σταφύλια του. Φύλλο δε σάλευε. Εκείνη την ώρα ένας νέος άντρας έκλεισε με δύναμη την πόρτα του αμπελώνα.

Το κείμενο αυτό, όπως και κάθε κείμενο, κανονικά διαιρείται σε **περιόδους** και **ημιπεριόδους**. Ένας λόγος ολοκληρωμένος, που αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις και καταλήγει, όταν είναι γραπτός, σε τελεία ή βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τελείες ονομάζεται **περίοδος**. *(Καθόμουν... ξεκινήσω. Κοντά μου... ώρα του. Ήταν... σταφύλια του.)*

Το τμήμα μιας περιόδου, που αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις οι οποίες έχουν νοηματική αυτοτέλεια αλλά δεν αποτελούν ολοκληρωμένο νόημα, λέγεται **ημιπερίοδος**. Στο γραπτό λόγο η ημιπερίοδος βρίσκεται ανάμεσα σε τελεία και άνω τελεία ή ανάμεσα σε δύο άνω τελείες. (*Ήταν μεσημέρι· ζέστη ανυπόφορη· αντίκρυ μου... πρασινοντυμένα· από κάτω... σταφύλια του.)*

Σημείωση.

Φράση είναι ένας όρος με γενικότερο περιεχόμενο.

Σημαίνει: 1) πρόταση που οι όροι της υπάρχουν ή εννοούνται (*Καθόμουν στον ίσκιο της καλύβας – ζέστη ανυπόφορη*), 2) περίοδο (*Κοντά μου... η ώρα του.*), 3) ημιπερίοδο (*Ήταν μεσημέρι·*), 4) σύνολο λέξεων (*ο φύλακας*).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ. ΣΥΝΟΛΑ ΛΕΞΕΩΝ

Ένας νέος άντρας έκλεισε με δύναμη την πόρτα του αμπελώνα

Η πρόταση αυτή είναι σωστή, γιατί οι δέκα λέξεις που την αποτελούν συνταιριάζονται μεταξύ τους και από σημασιολογική και από συντακτική άποψη.

Δεν μπορούμε άκριτα να αντικαταστήσουμε ή να μετακινήσουμε μία ή περισσότερες λέξεις της, γιατί υπάρχει ο κίνδυνος να αλλοιώσουμε το νόημά της. Λ.χ. στη θέση του ρήματος *έκλεισε* δεν μπορούμε να βάλουμε ένα άλλο ρήμα, με οποιαδήποτε σημασία, (*έφαγε, χόρεψε, ήρθε* κτλ.) ούτε ένα άλλο πρόσωπο του ίδιου ρήματος (*κλείνουν, κλείσαμε*) κτλ.

Μπορούμε όμως, ανάλογα με το νόημα που θέλουμε να εκφράσουμε, να αντικαταστήσουμε το ρήμα *έκλεισε* με άλλο ρήμα του ίδιου προσώπου ισοδύναμο, συνώνυμο ή αντίθετο, όπως π.χ. *άνοιξε, χτύπησε, έσπρωξε* κτλ., χωρίς να πάψει να είναι σωστή η πρόταση. Μπορούμε επίσης να μετακινήσουμε συνδυασμούς λέξεων.

Είναι λοιπόν απαραίτητο στοιχείο και για τον προφορικό και για το γραπτό λόγο η επιτυχημένη και ως πρός τη σημασία και ως προς τη μορφή εκλογή των λέξεων και η τοποθέτησή τους σε κανονική σειρά.

Τοποθετημένες στην τύχη οι λέξεις της προτάσεως μπορούν να δώσουν πολλές μορφές, που δεν έχουν όμως όλες πάντα κάποιο νόημα, λ.χ. η διατύπωση: *«Πόρτα δύναμη ένας έκλεισε νέος αμπελώνα του άντρας την με»* δεν εκφράζει κανένα νόημα, γιατί δεν ακολουθεί τους συντακτικούς κανόνες της γλώσσας μας.

Όλα τα προηγούμενα δείχνουν ότι η αρχική πρόταση αποτελείται όχι από λέξεις που τοποθετούνται τυχαία η μια δίπλα στην άλλη, αλλά από λέξεις που σχηματίζουν μεταξύ τους μικρές φραστικές ενότητες, μικρούς συνδυασμούς λέξεων:

ένας νέος άντρας	*έκλεισε*	*με δύναμη*	*την πόρτα του αμπελώνα*

(τέσσερις ενότητες).

Αν θελήσουμε να κάνουμε κάποια μετακίνηση (προσπαθώντας συγχρόνως να μην αλλοιώσουμε το νόημα της προτάσεως), θα προσέξουμε ότι μόνο τις ενότητες αυτές θα μπορέσουμε να μετακινήσουμε. Έτσι η πρόταση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές με διαφορετική κάθε φορά έμφαση σε ορισμένα στοιχεία της:

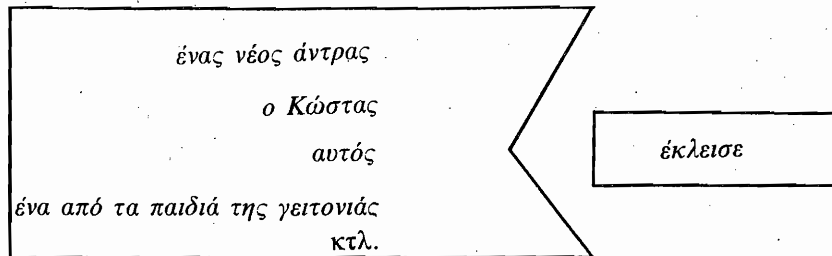
Με δύναμη *έκλεισε ένας νέος άντρας την πόρτα του αμπελώνα.*

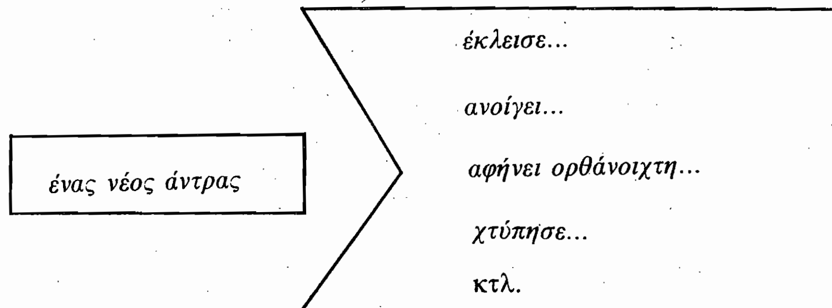
Την πόρτα του αμπελώνα *έκλεισε με δύναμη ένας νέος άντρας.*

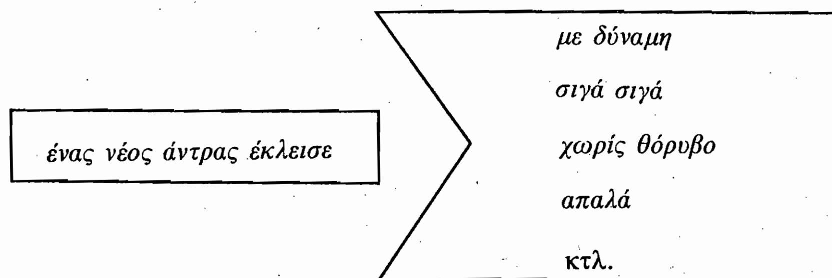
Έκλεισε *ένας νέος άντρας την πόρτα του αμπελώνα με δύναμη.*

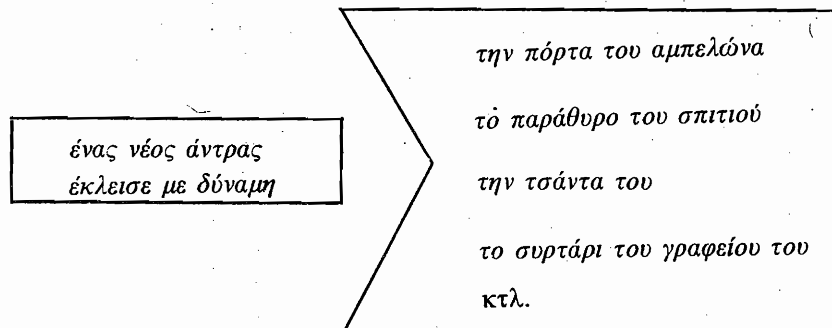
Οι φραστικές ενότητες που μετακινούνται είναι μονολεκτικά στοιχεία (*έκλεισε*) ή ομάδες λέξεων (*ένας νέος άντρας, με δύναμη, την πόρτα του αμπελώνα*).

Επομένως οι λέξεις σε μια πρόταση σχηματίζουν ενότητες μεταξύ τους, πράγμα που φαίνεται και από όσα έχουμε πει παραπάνω και από το ότι μπορούν να αντικατασταθούν αυτές οι ενότητες από άλλες που έχουν ισότιμο συντακτικό ρόλο στην πρόταση. Λ.χ. το *«ένας νέος άντρας»* μπορεί να αντικατασταθεί από το *«ο Κώστας»* ή *«αυτός»* ή *«ένα από τα παιδιά της γειτονιάς»* κτλ.

ένας νέος άντρας
ο Κώστας
αυτός
ένα από τα παιδιά της γειτονιάς
κτλ.
έκλεισε

ένας νέος άντρας
έκλεισε...
ανοίγει...
αφήνει ορθάνοιχτη...
χτύπησε...
κτλ.

ένας νέος άντρας έκλεισε
με δύναμη
σιγά σιγά
χωρίς θόρυβο
απαλά
κτλ.

ένας νέος άντρας
έκλεισε με δύναμη
την πόρτα του αμπελώνα
το παράθυρο του σπιτιού
την τσάντα του
το συρτάρι του γραφείου του
κτλ.

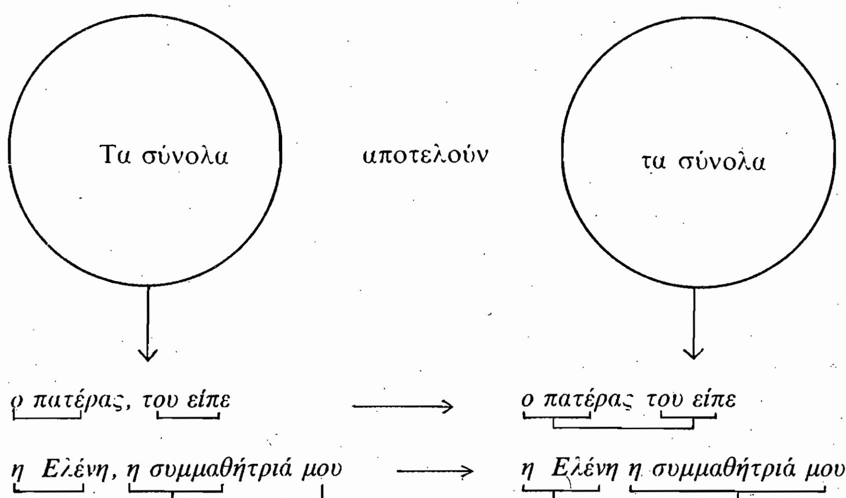
ΣΥΝΟΛΑ ΛΕΞΕΩΝ

Παραδείγματα	Αποτελούνται από
α. *ο μαθητής γράφει*	άρθρο + ουσιαστικό (σύναρθρο ουσιαστικό)
β. *Ο πατέρας του είπε* – *Ο πατέρας του είπε*	σύναρθρο ουσιασ + αντωνυμία άρθρο + ουσιασ αντων. + ρήμα
γ. *Αυτή είναι* *η Ελένη η συμμαθήτριά μου*	άρθρο + ουσιαστικό ουσιαστικό + ουσιαστικό
δ. *Μην ασχολείσαι* *με μικρά πράγματα*	επίρρημα + ρήμα επίθετο + ουσιαστικό
ε. *Ζωγράφιζε με νερομπογιές*	πρόθεση + ουσιαστικό
στ. *Η εποχή έχει αλλάξει*	άρθρο + ουσιαστικό ρήμα + απαρέμφατο
ζ. *Ο Πέτρος είναι προσεκτικός*	άρθρο + ουσιαστικό ρήμα + επίθετο
η. *Ο Γιάννης άλλαξε διάθεση*	άρθρο + ουσιαστικό ρήμα + ουσιαστικό
θ. *Η Μαρία τραγουδάει ωραία*	άρθρο + ουσιαστικό ρήμα + επίρρημα
ι. *Πόσο μας κάνουν* *τρεις φορές το εφτά συν δύο;*	3 × (7 + 2) = 27
ια. *Πόσο μας κάνουν* *τρεις φορές το εφτά συν δύο;*	(3 × 7) + 2 = 23
ιβ. *Όταν έρθεις, θα μιλήσουμε*	σύνδεσμος + ρήμα μόριο + ρήμα

⊙ Στα παραπάνω παραδείγματα παρατηρούμε ότι μέσα στην ίδια πρόταση μερικές λέξεις δένονται νοηματικά μεταξύ τους στενότερα από ό,τι με άλλες λέξεις, κάποτε μάλιστα τόσο στενά, ώστε το νόημά τους μπορεί να αποδοθεί και με μια μόνο λέξη ισοδύναμη ή σχεδόν ισοδύναμη : *μικρά πράγματα* = μικροπράγματα, *είναι προσεκτικός* = προσέχει.

Τις λέξεις αυτές, που αποτελούν ομάδες μέσα στην πρόταση, τις ονομάζουμε **σύνολα λέξεων** ή **λεκτικά σύνολα.**

⊙ Συχνά ένα σύνολο λέξεων αποτελείται από άλλα σύνολα δεμένα μεταξύ τους π.χ.

ο πατέρας, του είπε ⟶ *ο πατέρας του είπε*

η Ελένη, η συμμαθήτριά μου ⟶ *η Ελένη η συμμαθήτριά μου*

⊙ Από τα παραδείγματα αυτά φαίνεται πόσο είναι απαραίτητο να καταλάβουμε ποιες είναι οι λέξεις του κειμένου που δένονται σε σύνολο, ώστε να αποφύγουμε ενδεχόμενες παρανοήσεις.

⊙ Όταν ένα σύνολο αντιστοιχεί συντακτικά με όνομα, το ονομάζουμε **ονοματικό σύνολο,** όταν αντιστοιχεί συντακτικά με ρήμα, το ονομάζουμε **ρηματικό σύνολο** και, όταν αντιστοιχεί συντακτικά με επιρρηματικό προσδιορισμό, το ονομάζουμε **επιρρηματικό σύνολο.**

1. ΟΝΟΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ

Παραδείγματα	Αποτελούνται από
α. *Η μαθήτρια μελετά*	άρθρο + ουσιαστικό
β. *Φυσούσε ένας αγέρας που ξερίζωνε δέντρα*	άρθρο + ουσιαστικό
γ. *Ήταν εξαιρετικός γιατρός*	επίθετο + ουσιαστικό
δ. *Πιο εκεί υπήρχε βάλτος με στεκούμενα νερά*	μετοχή + ουσιαστικό
ε. *Θέλω εκείνο το βιβλίο*	αντωνυμία + σύναρθρο ουσιαστικό
στ. *Της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*	σύναρθρο ουσιαστικό + σύναρθρο ουσιαστικό
ζ. *Ο Πέτρος, ο πρόεδρος της τάξης, είναι δραστήριος*	άρθρο + ουσιαστικό / σύναρθρο ουσιαστικό + σύναρθρο ουσιαστικό

Το **ονοματικό σύνολο** αποτελείται από ένα όνομα μπροστά στο οποίο βρίσκεται άρθρο ή επίθετο ή αντωνυμία (παρ. α-ε).

Κάποτε είναι δυνατόν δύο ονοματικά σύνολα να αποτελούν ένα ευρύτερο ονοματικό σύνολο (παρ. στ, ζ).

Στα παρ. γ-ζ τά ουσιαστικά (*ο πρόεδρος, της τάξης, της νύχτας*), το επίθετο (*εξαιρετικός*), η μετοχή (*στεκούμενα*), η αντωνυμία (*εκείνο*) προσδιορίζουν ως ονόματα τα ουσιαστικά, με τα οποία δένονται σε σύνολα και γι' αυτό ονομάζονται **ονοματικοί προσδιορισμοί.**

α. Ουσιαστικό με άρθρο

Παραδείγματα

α. *Ο ήλιος βασίλεψε*
β. *Δώσε μου το πράσινο βιβλίο*
γ. *Αγαπώ τις βροχές του φθινοπώρου*
δ. *Οι νέοι τολμούν*
ε. *Ο σκύλος είναι ζώο πιστό*
στ. *Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια νεράιδα*
ζ. *Ακούστηκε τότε κλάμα ενός παιδιού*
η. *Ένας επιστήμονας δεν το ξέρει αυτό· εγώ πώς να το ξέρω;*
θ. *Ένα χωριό, και να έχει τόσους σπουδασμένους!*

▶ Στις παραπάνω προτάσεις το άρθρο συμφωνεί με το ουσιαστικό στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση (παρ. α-θ).

▶ Στα παραδείγματα α, β, γ το άρθρο χρησιμοποιείται, για να δηλώσει πρόσωπα ή πράγματα ορισμένα και γνωστά και λέγεται **οριστικό άρθρο.** Το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται ακόμη για σύνολα ομοειδών προσώπων ή πραγμάτων, όπως στα παραδείγματα δ, ε (*οι νέοι*= οι νέοι γενικά, *ο σκύλος* = οι σκύλοι γενικά).

▶ Στα παραδείγματα στ και ζ το άρθρο *ένας, μια, ένα* χρησιμοποιείται, για να δηλώσει πρόσωπα ή πράγματα αόριστα και όχι γνωστά και λέγεται **αόριστο άρθρο.**

▶ Το αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται κάποτε, για να τονιστεί μια ιδιότητα του ουσιαστικού, όπως στα παραδείγματα η, θ (*Ένας επιστήμονας* – που είναι ειδικός – *δεν το ξέρει αυτό· εγώ πώς να το ξέρω; Ένα χωριό* – που δεν εξασφαλίζει πολλά μέσα για μόρφωση – *και να 'χει τόσους σπουδασμένους!*).

▶ Το αόριστο άρθρο δεν έχει πληθυντικό αριθμό και αντί γι' αυτόν χρησιμοποιείται το όνομα, άναρθρο ή με αόριστη αντωνυμία, σε πληθυντικό αριθμό:

Βάτους κι αγκάθια πάτησα, ώσπου να σ' ανταμώσω

Με περίμενε εκεί ένας φίλος μου → *Με περίμεναν εκεί κάποιοι φίλοι μου.*

▶ Το άρθρο, οριστικό ή αόριστο, είναι στενά δεμένο με το ουσιαστικό ή με το ονοματικό σύνολο και αποτελεί μαζί του οργανική ενότητα. Αν το άρθρο το αποσπάσουμε από τη λέξη που προσδιορίζει και το ενώσουμε με άλλη λέξη μέσα στην πρόταση, η πρόταση δε θα έχει πια νόημα: *Ο Κώστας έπεσε* ∼ *Κώστας ο έπεσε.*

▶ Κάποτε το άρθρο μπορεί να παραλείπεται:
Έχει να θρέψει γυναίκα και παιδιά (τη γυναίκα και τα παιδιά του).
Επήγαν και τον βρήκαν σε βαθιά σπηλιά (σε *μια* βαθιά σπηλιά).

▶ Το άρθρο δε συνοδεύει μόνο ουσιαστικά. Κάποτε συνοδεύει και άλλα μέρη του λόγου και ολόκληρη πρόταση και τα ουσιαστικοποιεί. Στην περίπτωση αυτή η σύναρθρη έκφραση αντιστοιχεί με ονοματικό σύνολο και έχει την ίδια χρήση μ' αυτό:

Μπήκε ανάμεσά τους ο εξαποδώ (= ο διάβολος) (υποκείμενο)

Το ότι είσαι άρρωστος δε σ' εμποδίζει (= η αρρώστια) (υποκείμενο)

Εσύ είσαι τώρα ο γιος μου και το έχει μου (= η περιουσία μου) (κατηγορούμενο)

Βαρέθηκα το πάρε δώσε (= δοσοληψία) (αντικείμενο) κτλ.

β. Ουσιαστικό και ουσιαστικό

Παραδείγματα	Το ουσιαστικό	προσδιορίζεται από το ουσιαστικό
α. *Ήρθε* **η Άννα, η αδελφή μου**	*η Άννα*	*η αδελφή*
β. *Ήρθε* **ο θείος μου, ο καθηγητής**	*ο θείος μου*	*ο καθηγητής*
γ. *Διάβασες* **το γράμμα της μητέρας;**	*το γράμμα*	*της μητέρας*
δ. *Πλέξαμε στεφάνι* **με λουλούδια του Μάη**	*λουλούδια*	*του Μάη*

● Το ουσιαστικό φανερώνει μόνο του μέσα στην πρόταση ένα πρόσωπο, ζώο, πράγμα κτλ. Συχνά όμως δεν είναι μόνο του. Συνοδεύεται από ένα άλλο ουσιαστικό, που το προσδιορίζει και συμπληρώνει την έννοιά του (παρ. α, β, γ, δ).

Ο ονοματικός αυτός προσδιορισμός μπορεί να βρίσκεται:

1. Στην ίδια πτώση με τη λέξη που προσδιορίζει (*η Άννα, η αδελφή μου – ο θείος μου, ο καθηγητής*) και τότε ονομάζεται **ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός**.

2. Σε άλλη πτώση από τη λέξη που προσδιορίζει (*το γράμμα της μητέρας, με λουλούδια του Μάη*) και τότε ονομάζεται **ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός**.

Α΄. Ομοιόπτωτοι προσδιορισμοί

α. Παράθεση

Παραδείγματα	Το ουσιαστικό	προσδιορίζεται από	το ουσιαστικό
α. **Ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής,** *λείπει*	*Ο Γεωργιάδης*		*ο καθηγητής*
β. *Σε λίγο αντικρίσαμε* **τον Όλυμπο, το ψηλό βουνό**	*τον Όλυμπο*		*το ψηλό βουνό*
γ. *Σημαίνει κι* **η Αγια-Σοφιά, το μέγα μοναστήρι**	*Η Αγια-Σοφιά*		*το μέγα μοναστήρι*
δ. *Τους μίλησε για* **την αγάπη, το πιο όμορφο συναίσθημα**	*την αγάπη*		*το πιο όμορφο συναίσθημα*

● Σ' αυτά τα παραδείγματα, τα ουσιαστικά προσδιορίζουν άλλα ουσιαστικά και τα χαρακτηρίζουν ή τους δίνουν ένα κύριο και γνωστό γνώρισμα. Τους προσδιορισμούς αυτούς τους ονομάζουμε **παραθετικούς προσδιορισμούς** ή **παράθεση**.

▶ Η παράθεση μπορεί να αναλυθεί σε **αναφορική πρόταση:** *Σε λίγο αντικρίσαμε τον Όλυμπο,* **το ψηλό βουνό** (= που είναι ψηλό βουνό).

▶ Η παράθεση συχνά συνοδεύεται από επίθετο (παρ. β-δ) ή από μια γενική: *Περάσαμε τον Αξιό,* **το ποτάμι της Μακεδονίας.**

▶ Όταν η παράθεση δεν αναφέρεται σε μια λέξη αλλά σε ολόκληρη πρόταση, συνήθως μπαίνει πρώτη και χαρακτηρίζει από πριν το περιεχόμενο της προτάσεως που ακολουθεί.

Τότε ονομάζεται **προεξαγγελτική παράθεση:**

Περίεργο πράγμα, ακόμη δε φάνηκε το πλοίο!
Τι σύμπτωση! Την ίδια ώρα έφτανα κι εγώ στο νησί.
Θαύμα θαυμάτων! Γυμνάζεται κι ο Πέτρος.
Και το σπουδαιότερο, κανένας δεν αντιλήφθηκε την αλλαγή.

Σημείωση.

Εκτός από τα ουσιαστικά, παράθεση δέχονται και άλλα μέρη του λόγου, που μπαίνουν στη θέση ουσιαστικού:

Εκείνη, *μια γυναίκα, τα 'βαλε με τους δυνατούς*

β. Επεξήγηση

Παραδείγματα	Το ουσιαστικό	προσδιορίζεται από το ουσιαστικό
α. **Οι κλέφτες** *τ' απαντήσανε,* **οι Κολοκοτρωναίοι**	*Οι κλέφτες*	*οι Κολοκοτρωναίοι*
β. *Από τον αφρό της θάλασσας βγήκε* **η θεά της ομορφιάς, η Αφροδίτη**	*η θεά της ομορφιάς*	*η Αφροδίτη*
γ. *Οι επιστήμονες έχουν* **ένα δυνατό όπλο, τη σκέψη**	*όπλο*	*τη σκέψη*

- Στα παραδείγματα α, β, γ τα ουσιαστικά *οι Κολοκοτρωναίοι, η Αφροδίτη, τη σκέψη* προσδιορίζουν τα ουσιαστικά *οι κλέφτες, η θεά της ομορφιάς, όπλο* και επεξηγούν το νόημά τους, που είναι γενικό και κάπως αόριστο. Τους προσδιορισμούς αυτούς τους ονομάζουμε **επεξηγηματικούς προσδιορισμούς** ή **επεξήγηση.**

★ ★ ★

α. **Αυτό** *ν' αποφεύγεις,* **τις κακές συναναστροφές**
β. *Όλοι* **αυτό** *προσδοκούσαν,* **το λυτρωμό της πατρίδας**
γ. *Παιδιά μου,* **να σκορπίσουμε, να γίνουμε μπουλούκια**

- Εκτός από τα ουσιαστικά, επεξήγηση δέχονται και άλλα μέρη του λόγου (παρ. α, β, γ).

- Όπως η παράθεση έτσι και η επεξήγηση συνοδεύεται συχνά από ένα επίθετο ή από μια γενική (παρ. α, β).

▶ Μπροστά από τον επεξηγηματικό προσδιορισμό μπορεί να εννοείται ή και να υπάρχει η λέξη *δηλαδή:*

Από τον αφρό της θάλασσας βγήκε η θεά της ομορφιάς, **(δηλαδή) η Αφροδίτη**

▶ Κάποτε η επεξήγηση δε σχηματίζει ονοματικό σύνολο με τη λέξη που προσδιορίζει. Αυτό συμβαίνει:

- 1. Όταν προσδιορίζει επίρρημα και κυρίως το τροπικό *έτσι:*
  Έτσι το 'καμα, γι' αστεία

- 2. Όταν ως επεξήγηση χρησιμοποιείται ολόκληρη πρόταση:
  Τούτο σας λέω, ν' αγαπιέστε

- **Διάκριση ανάμεσα στην παράθεση και την επεξήγηση**

Στην παράθεση, από μια λέξη με έννοια μερικότερη πηγαίνουμε σε μια άλλη με έννοια γενικότερη, που χαρακτηρίζει την πρώτη:

- *Η Αφροδίτη,* *η θεά της ομορφιάς,* *βγήκε από τον αφρό της θάλασσας*

παράθεση

Στην επεξήγηση, από μια λέξη με έννοια γενικότερη πηγαίνουμε σε μια άλλη με έννοια μερικότερη, που επεξηγεί την πρώτη:

- *Από τον αφρό της θάλασσας βγήκε η θεά της ομορφιάς,* *η Αφροδίτη*

επεξήγηση

γ. Άλλες σχέσεις **ανάμεσα σε δύο ομοιόπτωτα ουσιαστικά**

Με το σύνολο δύο ομοιόπτωτων ουσιαστικών μπορούν να εκφραστούν και άλλες σχέσεις, εκτός από εκείνες που εκφράζονται με την παράθεση και την επεξήγηση. Ειδικότερα, μπορεί το ένα ουσιαστικό, συνήθως το πρώτο, να δηλώνει:

- **1. το μέτρο** του άλλου ουσιαστικού: *Δώσε μου* **ένα καλάθι σταφύλια.**
- **2. την τοπική έκταση** του άλλου ουσιαστικού: *Δε μας έμεινε ούτε* **μια πήχη τόπος.**
- **3. τη χρονική έκταση** του άλλου ουσιαστικού: *Δουλεύει* **πέντε ώρες την ημέρα.**

Β΄. Ετερόπτωτοι προσδιορισμοί

α. σε πτώση γενική

Παραδείγματα	Η γενική είναι:
α. Τα μάτια της Ελένης *είναι φοβισμένα*	κτητική
β. *Τους ακολουθούσαν* **πουλιά της θάλασσας**	της ιδιότητας
γ. *Εργάζεται σε* **αποθήκη καπνού**	του περιεχομένου
δ. *Αντίγραψε* **πέντε σελίδες του βιβλίου**	διαιρετική
ε. *Ακούγεται* **το σφύριγμα του ανέμου**	υποκειμενική
στ. *Οι στρατιώτες είναι* **οι φρουροί της πατρίδας**	αντικειμενική
ζ. *Τον τσάκισε* **η πίκρα του χωρισμού**	της αιτίας
η. *Παράγγειλε* **τα ρούχα του γάμου**	του σκοπού

● Στα παραπάνω παραδείγματα, τα ουσιαστικά σε πτώση γενική προσδιορίζουν άλλα ουσιαστικά, που βρίσκονται σε διαφορετική πτώση, και αποτελούν ένα ονοματικό σύνολο ετερόπτωτο.

Οι λέξεις που βρίσκονται σε πτώση γενική είναι **ετερόπτωτοι προσδιορισμοί** και φανερώνουν:

- **1. τον κτήτορα** (παρ. α: τα μάτια **είναι της Ελένης)**

• 2. **την ιδιότητα** (παρ. β: τα πουλιά **είναι θαλασσινά)**
• 3. **το περιεχόμενο** (παρ. γ: η αποθήκη **περιέχει καπνό)**
• 4. **το σύνολο** (παρ. δ: οι πέντε σελίδες **αποτελούν μέρος του βιβλίου).** Αυτό που προσδιορίζεται αποτελεί μέρος του συνόλου.
• 5. **το υποκείμενο** της ενέργειας την οποία δηλώνει το προσδιοριζόμενο (παρ. ε: **ο άνεμος** σφυρίζει)
• 6. **το αντικείμενο** της ενέργειας την οποία δηλώνει το προσδιοριζόμενο (παρ. στ: οι στρατιώτες φρουρούν **την πατρίδα)**
• 7. **την αιτία** (παρ. ζ: αιτία της πίκρας είναι ο χωρισμός)
• 8. **το σκοπό** (παρ. η: Τα ρούχα παραγγέλθηκαν για το γάμο).

Σημείωση.

1. Η γενική υποκειμενική και η γενική αντικειμενική προσδιορίζουν ουσιαστικά, που έχουν ρηματική έννοια, και φανερώνουν το υποκείμενο ή το αντικείμενο της ενέργειας. Αν μετατρέψουμε τα ουσιαστικά αυτά σε ρήματα, οι γενικές θα μετατραπούν σε ονομαστικές ως υποκείμενα ή σε αιτιατικές ως αντικείμενά τους:

• *Η νίκη των Ελλήνων:* νίκησαν οι Έλληνες (γενική υποκειμενική).

• *Ο πόθος της δόξας:* ποθώ τη δόξα (γενική αντικειμενική).

2. Η γενική αντιστοιχεί συνήθως με επιθετικό προσδιορισμό. Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στη γενική της ιδιότητας:

• *Τριάντα χρόνων κρασί:* τριαντάχρονο κρασί.

Εκτός από αυτές τις βασικές σχέσεις υπάρχουν και διάφορες άλλες αποχρώσεις τους. Έτσι η γενική μπορεί να σημαίνει ακόμα:
• 1. **καταγωγή** ή **συγγένεια:** *Ο γιος* **του Γιάννη.** *Ο αδελφός* **της Μαρίας**
• 2. **προέλευση:** *Και να του φέρεις το νερό το αγνό* **της βρυσομάνας**
• 3. **εξάρτηση:** *Εδώ είσαι σκλάβα* **του πασά**
• 4. **το δημιουργό:** « *Ο ύμνος εις την ελευθερίαν*» **του Δ. Σολωμού**
• 5. **τόπο:** *Η μάχη* **του Σαραντάπορου**
• 6. **χρόνο:** *Ίσκιοι* **του δειλινού**
• 7. **παρομοίωση:** *Είχε* **λαγού** *περπατησιά* (=σαν του λαγού)
• 8. **ποσότητα:** *αγόρασε μια γαλοπούλα* **οχτώ κιλών.** *Πήρε άδεια* **τριών μηνών.**

β. σε πτώση αιτιατική

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α	Η αιτιατική είναι:
α. *Ήταν ένα χαλί* **τέσσερα μέτρα (το) μάκρος**	της αναφοράς
β. *Εγέρασα, μωρέ παιδιά,* **σαράντα χρόνους κλέφτης**	του ποσού ή του μέτρου

Η αιτιατική ως ετερόπτωτος προσδιορισμός άλλου ουσιαστικού μπορεί να φανερώνει:

- 1. **αναφορά** (παρ. α). Τέτοια σχέση φανερώνουν συνήθως οι αιτιατικές: *μάκρος, πλάτος, ύψος* κτλ.
- 2. **ποσό** ή **μέτρο** (παρ. β).

- Γενικά η σύνταξη ουσιαστικών με άλλα ουσιαστικά σε πτώση αιτιατική είναι περιορισμένη.

γ. Επίθετο και ουσιαστικό

– *Φέρε μου, σε παρακαλώ, από τη βιβλιοθήκη το βιβλίο που διάβαζα χτες.*
– *Δεν μπορώ να θυμηθώ. Μου λες, σε παρακαλώ, πώς ήταν;*
– *Ήταν ένα μικρό, γαλάζιο βιβλίο.*
– *Εδώ υπάρχουν πέντε μικρά, γαλάζια βιβλία. Ποιο από όλα;*
– *Το δερματόδετο.*
– *Έτσι πες μου.*

Από το διάλογο αυτό μπορούμε να δούμε πώς λειτουργεί το επίθετο μέσα στο λόγο. Εξετάζοντας το ουσιαστικό *βιβλίο* στην πρώτη περίοδο διαπιστώνουμε πως μόνο του δε βοηθεί τον έναν από τους συνομιλητές να καταλάβει για ποιο βιβλίο πρόκειται, γιατί και η αναφορική πρόταση που το προσδιορίζει είναι κάπως αόριστη (δεν μπορούσε να θυμάται ο συνομιλητής ποιο βιβλίο διάβαζε χτες ο άλλος). Με την προσθήκη του επιθέτου *μικρό*

«το μικρό βιβλίο»

αποκλείονται όλα τα βιβλία που δεν είναι μικρά· αποκτά δηλαδή το

ουσιαστικό ειδικότερη σημασία ως προς το μέγεθος. Με το επίθετο *γαλάζιο* στην ίδια πρόταση

«το μικρό, γαλάζιο βιβλίο»

εξειδικεύεται ακόμη περισσότερο το ουσιαστικό, γιατί προσθέτουμε και το χρώμα, εκτός από το μέγεθος.

Με τον ίδιο τρόπο το επίθετο *δερματόδετο* στενεύει πιο πολύ τη σημασία του ουσιαστικού, γιατί αποκλείονται και τα βιβλία που είναι μικρά και γαλάζια, δεν είναι όμως δερματόδετα.
Έτσι καθορίζεται ακριβώς το βιβλίο:

«το μικρό, γαλάζιο, δερματόδετο βιβλίο».

Τα επίθετα λοιπόν περιορίζουν την έκταση της γενικής σημασίας του ουσιαστικού και προσθέτουν στο λόγο, όταν χρειάζεται, σαφήνεια και ακρίβεια. Τα επίθετα έχουν αυτή την αξία, όταν προσδιορίζουν ένα ουσιαστικό που υπάρχει στην πρόταση ή που εννοείται:

– Ποιο βιβλίο είπες; – Το δερματόδετο.

Μόνα τους τα επίθετα, όπως ξέρουμε από τη Γραμματική, φανερώνουν μια ποιότητα ή ιδιότητα ή χρησιμοποιούνται σαν ουσιαστικά (βλ. Γραμμ. § 163 και παραπάνω σ. 16).

Α΄. Τα επίθετα ως ομοιόπτωτοι προσδιορισμοί ουσιαστικών

α. Επιθετικοί προσδιορισμοί

Παραδείγματα	Τα επίθετα προσδιο-ρίζουν	τα ουσια-στικά
α. **Ο καλός** *καραβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται*	καλός	καραβοκύρης
β. *Κι άξαφνα φάνηκε μπροστά μας μια* **μεγάλη** *πόλη*	μεγάλη	πόλη
γ. *Του* **τρελού** *βοριά παράγγειλα*	τρελού	βοριά
να 'ναι **καλό** *παιδάκι*	καλό	παιδάκι

δ. *Ήταν* **αδύνατη** *κι* **ευγενική** *ψυχή*	αδύνατη, ευγενική	ψυχή
ε. *Μην ασχολείσαι με* **ασήμαντες μικρές** *υποθέσεις*	ασήμαντες μικρές	υποθέσεις
στ. *Διασχίσαμε* **την εύφορη θεσσαλική** *πεδιάδα*	εύφορη θεσσαλική	πεδιάδα
ζ. *Ήτανε μνήμη* **παλαιή, γλυκιά** *κι* **αστοχισμένη**	παλαιή, γλυκιά, αστοχισμένη	μνήμη

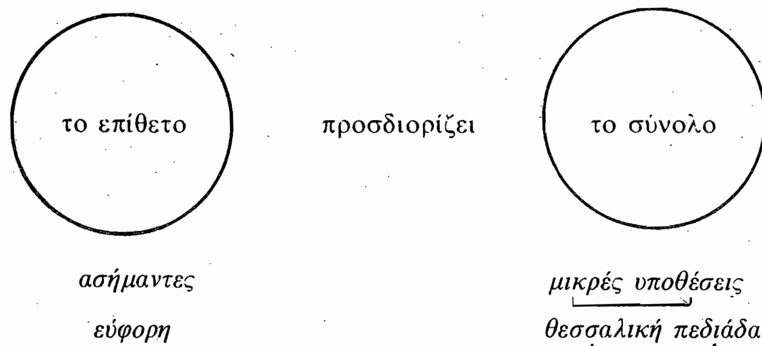
- Στα παραπάνω παραδείγματα, τα επίθετα προσδιορίζουν ουσιαστικά, με τα οποία συμφωνούν στην πτώση, στο γένος και στον αριθμό, και φανερώνουν μια **μόνιμη** ιδιότητά τους. Τα επίθετα αυτά ονομάζονται **επιθετικοί προσδιορισμοί.**

- Οι επιθετικοί προσδιορισμοί δένονται στενά με τα ουσιαστικά που προσδιορίζουν· κάποτε μάλιστα τόσο στενά, ώστε το ονοματικό σύνολο που σχηματίζουν μπορεί να αποδοθεί με μία μόνο λέξη (π.χ. *μεγάλη πόλη = μεγαλούπολη, του τρελού βοριά = του τρελοβοριά, μικρές υποθέσεις = μικροϋποθέσεις)*.

- Ένα ουσιαστικό μπορεί να έχει περισσότερους από έναν επιθετικούς προσδιορισμούς (παρ. δ, ε, στ, ζ).

Στην περίπτωση αυτή είναι δυνατόν:

1. Ο ένας από τους δυο να προσδιορίζει την κοινή έννοια, την οποία αποτελούν μαζί το ουσιαστικό και το άλλο επίθετο: π.χ.

ασήμαντες — *μικρές υποθέσεις*

εύφορη — *θεσσαλική πεδιάδα*

2. Και οι δυό (ή και περισσότεροι) επιθετικοί προσδιορισμοί να προσδιορίζουν χωριστά ο καθένας το ουσιαστικό (παρ. δ, ζ).
Στην περίπτωση αυτή τα επίθετα χωρίζονται με κόμμα ή συνδέονται με σύνδεσμο.

- Ως επιθετικοί προσδιορισμοί, εκτός από τα επίθετα, χρησιμοποιούνται:

1. **αντωνυμίες: Τόση** *χαρά δεν την μπορούν τα μάτια*
2. **αριθμητικά: Χίλιοι μύριοι** *καλογέροι σ'* **ένα** *ράσο τυλιγμένοι*
3. **μετοχές: Τα πληγωμένα** *πουλιά δε σάλευαν*
4. **ουσιαστικά:** προσηγορικά, που δηλώνουν ηλικία, επάγγελμα, εθνικότητα:
   Γέρος *άνθρωπος και δε λέει να ξεκουραστεί*
   Γιατρός *άνθρωπος και να φοβάται τις αρρώστιες*
   Οι Έλληνες *στρατιώτες αγωνίστηκαν γενναία*
5. **ονόματα** γεωγραφικών ή χρονικών όρων ή φυσικών φαινομένων:
   Ο Πηνειός *ποταμός περνά από τα Τέμπη*
   Ήρθαν **Κυριακή** *μέρα και φύγαν Τρίτη*
   Φύσηξε **βοριάς** *αέρας*
6. **επιρρήματα** (ή επιρρηματικές εκφράσεις) με το οριστικό άρθρο μπροστά τους:
   Κι **ο κάτω** *κόσμος άνοιξε και τρίζουν τα θεμέλια*
7. **εμπρόθετα** (κυρίως με τις προθέσεις *από, για, με, χωρίς*):
   Έπλεξαν στεφάνια με λουλούδια **από τό βουνό** (= βουνίσια)
   Πήρε άδεια **για μια βδομάδα** (= εβδομαδιαία)
   Είναι άνθρωπος **με πείρα** (= έμπειρος).

Πολύ συχνά το ουσιαστικό που προσδιορίζει ο επιθετικός προσδιορισμός παραλείπεται, γιατί εύκολα μπορούμε να το εννοήσουμε· τότε ο επιθετικός προσδιορισμός παίρνει τη θέση του ουσιαστικού:

Οι πλούσιοι *καλοπερνούν* (οι πλούσιοι άνθρωποι)
Οι νέοι *είναι η ελπίδα του έθνους* (οι νέοι άνθρωποι)
Η λυγερή *παντρεύεται* (η λυγερή κόρη)
Με το τουφέκι **στο δεξί** (στο δεξί χέρι)
Ακόμη δεν πάτησε **τα πενήντα** (τα πενήντα χρόνια)

β. Κατηγορηματικοί προσδιορισμοί

A

Παραδείγματα	Τα επίθετα προσδιο-ρίζουν	τα ουσια-στικά
α. **Κατάχλωμος ο παπάς** *κοίταζε το νερό*	*κατάχλωμος*	*ο παπάς*
β. *Το καράβι έφτασε με* **τη σημαία μεσίστια**	*μεσίστια*	*τη σημαία*
γ. **Η θάλασσα γαλήνια** *και* **δροσερή** *μας προσκαλούσε*	*γαλήνια* *δροσερή*	*η θάλασσα*
δ. *Σας είπα* **όλη την αλήθεια**	*όλη*	*την αλήθεια*
ε. **Η μητέρα** *έφτιαχνε* **μόνη της** *τις κουλούρες*	*μόνη*	*η μητέρα*

B

Παραδείγματα	Οι επιθετικές μετοχές προσδιο-ρίζουν	τα ουσια-στικά
στ. *Προχωρούσε με* **υψωμένα τα χέρια**	*υψωμένα*	*τα χέρια*
ζ. *Με κοίταζε με* **μάτια δακρυσμένα**	*δακρυσμένα*	*μάτια*

Στα παραπάνω παραδείγματα (Α και Β), επίθετα (και επιθετικές μετοχές) προσδιορίζουν ουσιαστικά, με τα οποία συμφωνούν στην πτώση, στο γένος και στον αριθμό και δίνουν σ' αυτά μια ιδιότητα **παροδική** (π.χ. ο παπάς ήταν **αυτή τη στιγμή** κατάχλωμος, το καράβι έφτασε με τη σημαία **αυτή τη φορά** μεσίστια κτλ.). Τα επίθετα αυτά ονομάζονται **κατηγορηματικοί προσδιορισμοί.**

- Τα επίθετα που χρησιμοποιούνται ως κατηγορηματικοί προσδιορισμοί είναι άναρθρα, ενώ τα ουσιαστικά που προσδιορίζονται από αυτά είναι σχεδόν πάντοτε σύναρθρα (παρ. α, β, γ, δ, ε, στ) και σπάνια άναρθρα (παρ. ζ).

Ως κατηγορηματικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται συχνά τα επίθετα: *όλος, ολόκληρος, ακέραιος, ατόφιος, μισός, μονός, διπλός, μόνος, μοναχός* κ.τ.ό. (παρ. δ, ε).

- Προσοχή

Ο επιθετικός προσδιορισμός φανερώνει μια μόνιμη ιδιότητα του ουσιαστικού που προσδιορίζει, ενώ ο κατηγορηματικός προσδιορισμός φανερώνει μια παροδική ιδιότητα του ουσιαστικού που προσδιορίζει:

- *Ο ήρεμος δικαστής ανακοίνωσε την απόφαση* → επιθετικός προσδιορισμός

- *Ο δικαστής ήρεμος ανακοίνωσε την απόφαση* → κατηγορηματικός προσδιορισμός

Β΄. Τα ουσιαστικά ως ετερόπτωτοι προσδιορισμοί επιθέτων

Ορισμένα επίθετα δέχονται ως συμπλήρωμα στο νόημά τους ουσιαστικά (ή αντωνυμίες) σε άλλη πτώση, που αποτελούν μαζί τους ονοματικό σύνολο.

Τα ουσιαστικά αυτά είναι ετερόπτωτοι προσδιορισμοί των επιθέτων και μπορούν να βρίσκονται:

1. Σε γενική πτώση	Η γενική είναι	Τέτοια γενική δέχονται τα επίθετα
α. *Είναι* **άξιος της τύχης του**	της αξίας	*άξιος, ανάξιος, αντάξιος*
β. *Δε βρήκαμε κανέναν* **όμοιό του**	αντικειμενική	*όμοιος, συνομήλικος* κ.τ.ό.
γ. *Είναι* **ένοχος φόνου**	της αιτίας	*ένοχος*
δ. *Ο Κώστας είναι* **μεγαλύτερός μου**	συγκριτική	τα συγκριτικά

2. Σε αιτιατική πτώση	Η αιτιατική φανερώνει	Τέτοια αιτιατική δέχονται τα επίθετα
α. *Το ποτάμι ήταν* **τρία μέτρα βαθύ**	μέτρο	*βαθύς, ψηλός, μακρύς, πλατύς* κτλ.
β. *Η Κατερίνα είναι* **ένα χρόνο μικρότερη**	διαφορά	τά συγκριτικά
γ. *Υπήρχε μια στέρνα* **γεμάτη νερό**	περιεχόμενο	*γεμάτος, όλος*

Η σύγκριση

α. *Ο Όλυμπος είναι* **ψηλό** *βουνό*
β. *Ο Όλυμπος είναι* **ψηλότερο** *βουνό από τον Κίσαβο*
γ. *Ο Όλυμπος είναι* **το πιό ψηλό** *(βουνό) από τα βουνά της Ελλάδας*
δ. *Ο Γιάννης είναι* **εργατικός**
ε. *Ο Γιάννης είναι* **λιγότερο εργατικός** *από τον Κώστα*
στ. *Ο Γιάννης είναι* **ο λιγότερο εργατικός** *από τ' αδέλφια του*

Στην πρώτη πρόταση (παρ. α) το επίθετο *ψηλό* φανερώνει απλώς μια ιδιότητα του Ολύμπου.

Στη δεύτερη πρόταση (παρ. β) το επίθετο *ψηλότερο* φανερώνει ότι ένα από τα δυο βουνά, ο Όλυμπος, έχει την ιδιότητα αυτή σε μεγαλύτερο βαθμό από το άλλο, τον Κίσαβο.

Στην τρίτη πρόταση (παρ. γ) το επίθετο *το πιο ψηλό* φανερώνει ότι ο Όλυμπος έχει την ιδιότητα αυτή στο μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με όλα τα βουνά της Ελλάδας.

Στην τέταρτη πρόταση (παρ. δ) το επίθετο *εργατικός* φανερώνει απλώς μια ιδιότητα του Γιάννη.

Στην πέμπτη πρόταση (παρ. ε) το επίθετο *λιγότερο εργατικός* φα-

νερώνει ότι ο Γιάννης έχει μια ιδιότητα σε μικρότερο βαθμό από τον Κώστα.

Στην έκτη πρόταση (παρ. στ) το επίθετο *ο λιγότερο εργατικός* φανερώνει ότι ο Γιάννης έχει την ιδιότητα αυτή στο μικρότερο βαθμό από όλα τα αδέλφια του.

Η ενέργεια που κάνουμε, για να διαπιστώσουμε αν ένα πρόσωπο ή πράγμα έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό σε σχέση με ένα άλλο, λέγεται **σύγκριση** (παρ. β, γ, ε, στ).

Στη σύγκριση το συγκριτικό επίθετο και το ουσιαστικό, αν υπάρχει, (*ψηλότερο βουνό* κτλ.) αποτελούν **ονοματικό σύνολο.** Χρειάζεται όμως και άλλο συμπλήρωμα στην έννοιά τους (*από τον Κίσαβο, από τα βουνά της Ελλάδας* κτλ.), για να φανερώσει με τι γίνεται η σύγκριση. Έτσι σχηματίζεται ένα ονοματικό σύνολο πιο σύνθετο:

ψηλότερο βουνό από τον Κίσαβο.

Οι όροι της συγκρίσεως

	α΄ όρος		β΄ όρος
α.	*Ο Γιώργος*	είναι **προσεκτικότερος**	*από τον Πέτρο*
β.	*Το σπίτι σας*	είναι **ομορφότερο**	*από το δικό μας (σπίτι)*
γ. **Καλύτερα**	*κακοντυμένος*		*παρά νηστικός*
δ. **Καλύτερα**	*μιας ώρας ελεύθερη ζωή*		*παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή*
	(Συντομότατη ελεύθερη ζωή)		(πολύχρονη ζωή σκλαβιάς και φυλακής)

1. Η σύγκριση γίνεται με συγκριτικά επίθετα (παρ. α, β) ή επιρρήματα (παρ. γ, δ), ανάμεσα:

α. σε δυο πρόσωπα ή πράγματα, που έχουν μιά κοινή ιδιότητα (παρ. α, β)·

β. σε δυο ιδιότητες ή καταστάσεις του ίδιου προσώπου ή πράγματος (παρ. γ, δ).

2. Υπάρχουν δυο όροι συγκρίσεως: Εκείνος από τον οποίο ξεκινούμε, για να κάνουμε τη σύγκριση, που λέγεται **πρώτος όρος** (*ο Γιώργος, το σπίτι σας* κτλ.), και εκείνος με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, που λέγεται **δεύτερος όρος** (*ο Πέτρος, το δικό μας σπίτι* κτλ.).

Πώς εκφέρονται οι όροι της συγκρίσεως

Παραδείγματα	Οι όροι της συγκρίσεως είναι
α. **Η Χριστίνα** (α′) *είναι ψηλότερη* **από τη Μαρία** (β′)	ουσιαστικά
β. *Καλύτερα να πας* **εσύ** (α′) **παρά εγώ** (β′)	αντωνυμίες
γ. **Εγώ** (α′) *προσπάθησα περισσότερο* **από σένα** (β′)	αντωνυμίες
δ. **Η Ζωή** (α′) *είναι τρία χρόνια μικρότερή* **μου** (β′)	ουσιαστικό και αντωνυμία
ε. *Αγαπώ* **τη μουσική** (α′) *πιο πολύ* **από την ποίηση** (β′)	ουσιαστικά
στ. *Καλύτερα* **φτωχός και γερός** (α′) **παρά πλούσιος και άρρωστος** (β′)	επίθετα
ζ. *Περισσότερο* **έβλαψε** (α′) **παρά ωφέλησε** (β′)	ρήματα
η. *Καλύτερα* **να σε φθονούν** (α′) **παρά να σε λυπουνται** (β′)	ρήματα
θ. **Χτες βράδυ** (α′) *πέρασα καλύτερα* **από σήμερα** (β′)	επιρρήματα

Α΄ όρος Ο πρώτος όρος της συγκρίσεως μπορεί να είναι: ουσιαστικό ή αντωνυμία σε πτώση ονομαστική ως υποκείμενο (παρ. α,β,γ,δ) ή σε πτώση αιτιατική ως αντικείμενο (παρ. ε), αλλά και επίθετο (παρ. στ), ρήμα (παρ. ζ), πρόταση (παρ. η), επίρρημα (παρ. θ) κ.ά.

Β΄ όρος Ο δεύτερος όρος της συγκρίσεως είναι ό,τι και ο πρώτος: ουσιαστικό (ή μια αντίστοιχη λέξη), αν ο πρώτος είναι ουσιαστικό· επίθετο, αν ο πρώτος είναι επίθετο κτλ. (παρ. α-θ).

- Όταν ο δεύτερος όρος της συγκρίσεως είναι ουσιαστικό ή άλλη λέξη σε θέση ουσιαστικού, κανονικά εκφέρεται με την πρόθεση *από* και αιτιατική (παρ. α, γ, ε) και σπανιότερα με την πρόθεση *παρά* και την ίδια πτώση με τον πρώτο όρο (παρ. β).

- Με τα συγκριτικά επίθετα *μεγαλύτερος, μικρότερος, ανώτερος, κατώτερος, καλύτερος* ο δεύτερος όρος, όταν είναι προσωπική αντωνυμία εγκλιτικού τύπου, συνήθως εκφέρεται με απλή γενική (παρ. δ).

- Όταν ο δεύτερος όρος της συγκρίσεως δεν είναι όνομα ουσιαστικό αλλά άλλη λέξη ή φράση, εκφέρεται με την πρόθεση *παρά* και **όμοια με τον πρώτο** (παρ. β,στ,ζ,η). Σπανιότερα, ιδίως όταν συγκρίνονται επιρρήματα, έχουμε την πρόθεση *από* (παρ. θ).

Παράλειψη του β΄ όρου συγκρίσεως

α. *Τι νεότερα;*
β. *Σήμερα είμαι καλύτερα*
γ. *Να πάρουμε ένα μεγαλύτερο κλουβί*
δ. *Της Ελένης το φόρεμα είναι καλύτερο από της Μαρίας*
ε. *Καλύτερα να περάσουμε από δω*

Ο δεύτερος όρος παραλείπεται, γιατί εννοείται εύκολα (παρ. α... *από τα τελευταία γνωστά)*, (παρ. β... *από χτες)*, (παρ. γ... *από το κλουβί που έχουμε*) ή εκφέρεται βραχυλογικά, όταν είναι ο ίδιος με τον πρώτο και συνοδεύεται από έναν προσδιορισμό (παρ. δ... *από το φόρεμα της Μαρίας*), (παρ. ε... *αντί να περάσουμε από εκεί)*.

Σημείωση.

Όταν αυτά που συγκρίνονται δεν είναι ονόματα αλλά ρήματα, επιρρήματα κτλ., το σύνολο που σχηματίζεται δεν είναι ονοματικό αλλά ρηματικό (*να σε φθονούν – να σε λυπούνται*) ή επιρρηματικό (*χτες βράδυ – από σήμερα*).

Το υπερθετικό

α. *Ο Γιώργος είναι* **εξυπνότατος**
β. *Ο Γιώργος είναι* **πολύ έξυπνος**
γ. *Ο Γιώργος είναι* **πάρα πολύ έξυπνος**
δ. *Ο Γιώργος είναι* **ο εξυπνότερος** *από τα αδέλφια του*
ε. *Ο Γιώργος είναι* **ο πιο έξυπνος** *από τα αδέλφια του*

Στα παραδείγματα αυτά το επίθετο αποδίδει στο ουσιαστικό μια ιδιότητα στον ανώτατο βαθμό (**υπερθετικός** βαθμός επιθέτου). Η διαφορά είναι ότι στα παραδείγματα α, β, γ η ιδιότητα αυτή αποδίδεται στο ουσιαστικό απόλυτα, δηλαδή χωρίς δεύτερο όρο συγκρίσεως, ενώ στα παραδείγματα δ, ε η ιδιότητα αποδίδεται σε σχέση με όλα τα όμοιά του.

Επομένως χρησιμοποιούμε τον υπερθετικό βαθμό του επιθέτου:

1. Για να δηλώσουμε ότι ένα ουσιαστικό έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα στον ανώτατο βαθμό, και τότε χρησιμοποιούμε απόλυτο υπερθετικό (*εξυπνότατος, πολύ έξυπνος* κτλ.).

2. Για να δηλώσουμε ότι ένα ουσιαστικό έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα σε ανώτερο βαθμό από τα όμοιά του, και τότε χρησιμοποιούμε το σχετικό υπερθετικό (*ο εξυπνότερος, ο πιο έξυπνος*).

● Η έννοια του απόλυτου υπερθετικού μπορεί να εκφράζεται ακόμη:

1. Με επανάληψη του θετικού:

● **Μικρό μικρό** *σου το 'δωσα, μεγάλο φέρε μού το.*

2. Με το θετικό και τη γενική πληθυντικού του ίδιου επιθέτου:

● **Των αδυνάτων αδύνατο** *να το πετύχεις.*

3. Με σύνθετα επίθετα, που έχουν ως πρώτο συνθετικό τις προθέσεις

κατά και *υπέρ* ή τα επίθετα *παν* και *όλος* ή το όνομα *θεός* ή αριθμητικά:

- *Αντίκρισα μια* **κατάλευκη** *και* **υπερτέλεια** *οπτασία*
- *Ήταν* **πανέξυπνος**
- *Ζούσε* **ολομόναχος**
- *Ήταν* **θεόφτωχος** *και* **πεντάρφανος**

2. ΡΗΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ

Παραδείγματα	Αποτελούνται από
α. *Ο ήλιος φώτισε τη γη*	ρήμα + ουσιαστικό
β. *Ο ουρανός έγινε σκοτεινός*	ρήμα + επίθετο
γ. *Τον αγαπούσαν όλοι στο χωριό*	αντωνυμία + ρήμα
δ. *Ο κόσμος έχει αλλάξει*	ρήμα + απαρέμφατο
ε. *Ο γέρος κοίταζε ήρεμα*	ρήμα + επίρρημα
στ. *Έφυγε για το χωριό*	ρήμα + προθετικό σύνολο
ζ. *Όταν έρθεις, θα μιλήσουμε*	σύνδεσμο + ρήμα
η. *Όταν έρθεις, θα μιλήσουμε*	μόριο + ρήμα

- Στις παραπάνω προτάσεις, το σύνολο που αποτελείται από έναν περιφραστικό τύπο του ρήματος (παρ. δ) ή από ένα ρήμα, μονολεκτικό ή περιφραστικό, με το συμπλήρωμά του (όνομα, επίρρημα, προθετικό σύνολο κ.ά., παρ. α-γ και ε-η) ονομάζεται **ρηματικό σύνολο.**
- Οι λέξεις που αποτελούν αυτά τα ρηματικά σύνολα δένονται νοηματικά με το ρήμα στενότερα από ό,τι με άλλες λέξεις· κάποτε μάλιστα δένονται τόσο στενά, ώστε το νόημά τους να μπορεί να αποδοθεί με ένα μόνο ρήμα:
  - *έγινε σκοτεινός = σκοτείνιασε*
  - *Τον είχαν αγαπήσει = αγαπήθηκε*
  - *έχει αλλάξει = άλλαξε*

Γι' αυτό λέμε ότι το ρηματικό σύνολο αντιστοιχεί **συντακτικά** με το ρήμα.

Σημείωση.
Για τα **προθετικά σύνολα** λέξεων βλ. σ. 116 κεξ.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΡΗΜΑ

α. *Η Ελένη* **χτενίζει** *την κούκλα της*
β. *Η Ελένη* **χτενίζεται**
γ. *Η Ελένη* **χτενίζεται** *από την κομμώτρια*
δ. *Το παιδί* **κοιμάται**
ε. **Διψάσαμε** *το μεσημέρι*
στ. *Ο ήλιος* **έλιωσε** *τον πάγο*
ζ. *Ο πάγος* **έλιωσε** *από τον ήλιο*
η. **Εργάζεται** *από το πρωί ως το βράδυ*

Η ιδιότητα που έχει το ρήμα να δείχνει κάθε φορά **τι κάνει το υποκείμενο** (παρ. α, β, στ, η) ή **τι παθαίνει** (παρ. γ, ζ) ή **σε ποια κατάσταση βρίσκεται** (παρ. δ, ε) λέγεται **διάθεση του ρήματος.**

● Οι διαθέσεις του ρήματος είναι τέσσερις: **ενεργητική, μέση, παθητική** και **ουδέτερη** (βλ. Γραμμ. § 205). Έτσι τα ρήματα χωρίζονται σε:

★ **Ρήματα ενεργητικής διαθέσεως** ή **ενεργητικά,** που φανερώνουν πως το υποκείμενο απλώς ενεργεί (παρ. α, στ, η).

★ **Ρήματα μέσης διαθέσεως** ή **μέσα,** που φανερώνουν πως το υποκείμενο ενεργεί και η ενέργεια πηγαίνει στο ίδιο (παρ. β).

★ **Ρήματα παθητικής διαθέσεως** ή **παθητικά,** που φανερώνουν πως

το υποκείμενο παθαίνει κάτι, δηλαδή δέχεται μια ενέργεια, από άλλο πρόσωπο ή πράγμα (παρ. γ, ζ).

★ **Ρήματα ουδέτερης διαθέσεως** ή **ουδέτερα,** που φανερώνουν πως το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε δέχεται ενέργεια, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση (παρ. δ, ε).

Προσοχή

Δεν πρέπει να συγχέουμε τη διάθεση με τη φωνή. Φωνή λέγεται το σύνολο των τύπων τους οποίους σχηματίζει το ρήμα κατά την κλίση του· οι φωνές είναι δύο: η ενεργητική (παρ. α, ε, στ, ζ) και η παθητική (παρ. β, γ, δ, η). Στην ενεργητική ανήκουν τα ρήματα που έχουν κατάληξη *-ω (-ώ)* στο α΄ ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα: *χτενίζω, λιώνω, διψώ* κτλ. Στην παθητική ανήκουν τα ρήματα που έχουν κατάληξη *-μαι* στο α΄ ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα: *χτενίζομαι, εργάζομαι, κοιμούμαι* κτλ. Η φωνή, λοιπόν, αναφέρεται στη μορφή (στον τύπο) του ρήματος, ενώ η διάθεση αναφέρεται στη σημασία του.

Έτσι ένα ρήμα μπορεί να βρίσκεται στην ενεργητική φωνή χωρίς να έχει ενεργητική διάθεση (παρ. ζ) και αντίστροφα ένα ρήμα να έχει ενεργητική διάθεση χωρίς να βρίσκεται στην ενεργητική φωνή (παρ. η). Στα παραδείγματα δηλαδή ζ και η βλέπουμε ότι το ρήμα *έλιωσε* βρίσκεται στην ενεργητική φωνή και έχει παθητική διάθεση, ενώ το ρήμα *εργάζεται* έχει ενεργητική διάθεση και βρίσκεται στην παθητική φωνή. Συνήθως όμως ακολουθούν την ενεργητική φωνή ρήματα με διάθεση ενεργητική, ενώ την παθητική φωνή την ακολουθούν ρήματα με διάθεση παθητική ή μέση. Τα ουδέτερα ρήματα άλλοτε ακολουθούν την ενεργητική φωνή (παρ. ε) και άλλοτε την παθητική (παρ. δ) (βλ. Γραμμ. § 208).

Τα ρήματα κάποτε αλλάζουν διάθεση ανάλογα με τα συμφραζόμενα (παρ. στ, ζ). Στο παράδειγμα στ το ρήμα *έλιωσε* έχει διάθεση ενεργητική, ενώ στο παράδειγμα ζ το ίδιο ρήμα έχει διάθεση παθητική.

1. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΑ ΡΗΜΑΤΑ

α. Είδη των ρημάτων ενεργητικής διαθέσεως

1. α. *Ο βοσκός* **χτύπησε την αγελάδα** — α1. *Η μαθήτρια* **τρέχει**
   β. *Ο μαθητής* **ανοίγει την πόρτα** — β1. *Ο νεαρός* **γελά**
   γ. *Η λάμπα* **φωτίζει το δωμάτιο** — γ1. *Ο ήλιος* **λάμπει**

2. α. **Λυγίζω την ιτιά** — α1. *Η ιτιά* **λυγίζει**
   β. **Θολώνω τα νερά** — β1. *Τα νερά* **θολώνουν**
   γ. **Αρχίζω τη δουλειά** — γ1. *Η δουλειά* **αρχίζει**

3. α. *Οι αθλητές* **συμβουλεύονται τους γιατρούς**
   β. **Περιποιούμαι τη γάτα**
   γ. *Όλοι* **σέβονται τους μεγάλους**

Από τα ρήματα ενεργητικής διαθέσεως όσα σημαίνουν **ενέργεια** του υποκειμένου, που **μεταβαίνει** σε κάτι άλλο (συνήθως σε ένα πρόσωπο ή ζώο ή πράγμα), λέγονται **ενεργητικά μεταβατικά ρήματα** (παρ. 1 α, β, γ – 2 α, β, γ – 3 α, β, γ), ενώ όσα σημαίνουν **ενέργεια** του υποκειμένου, που **δε μεταβαίνει** σε κάτι άλλο, λέγονται **ενεργητικά αμετάβατα ρήματα** (παρ.1 α1, β1, γ1–2 α1, β1, γ1).

Πολλά μεταβατικά ρήματα (2 α, β, γ), αφού πάρουν άλλη, συγγενική με τη δική τους, σημασία, χρησιμοποιούνται και ως αμετάβατα (παρ. 2 α_1, β_1, γ_1). Είναι δυνατό βέβαια και αμετάβατα ρήματα να γίνουν μεταβατικά:

Το πάτωμα **τρίζει** – *Ο Πέτρος* **τρίζει τα δόντια**
Το πουλί **πετά** – *Το παιδί* **πετά την μπάλα**

Αρκετά ρήματα παθητικής φωνής (μερικά μέσα που προέρχονται από ρήματα ενεργητικής φωνής, παρ. 3α) και πολλά αποθετικά (παρ. 3βγ, βλ. Γραμμ. § 208) είναι **μεταβατικά.**

β. Μεταβατικά ρήματα. Το αντικείμενο

Ο τεχνίτης επισκευάζει **τη βρύση.** *Η αγρότισσα κλαδεύει* **τη μηλιά.**
Οι εργάτες άνοιξαν **λάκκο.** *Ο Πέτρος μοιάζει* **του πατέρα.**
Η Μαγδαληνή είδε **Εκείνον.** *Περίμενε* **τον καλό της.**
Ο τρελός είδε **το μεθυσμένο** *και έφυγε. Εγώ δεν είπα* **το ναι.**
Άκουσα **ένα όχ!** *Θα μάθεις* **το πώς** *και* **το γιατί.**
Μόνο **το εγώ του** *γνώριζε. Ποτέ δεν είπε* **θέλω.**
Θα δεις **ότι δεν είναι αχάριστη.**
Κι εγώ θέλω **να τρέξω στο πανηγύρι.**
Θα κάνω **ό,τι μου πεις.**
Φοβάται **μήπως κόψουν το νερό.**
Δεν ξέρω **πού βρίσκεται.** *Ρώτησαν* **αν ο Πέτρος πήγε στη Δράμα.**

Τα μεταβατικά ρήματα έχουν απαραίτητο συμπλήρωμα της έννοιάς τους το **αντικείμενο,** δηλαδή ένα όνομα, συνήθως ουσιαστικό ή ό,τι μπορεί να είναι ισοδύναμο με ουσιαστικό, που φανερώνει το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο μεταβαίνει ή με το οποίο έχει σχέση η ενέργεια του υποκειμένου του μεταβατικού ρήματος (*τη βρύση, τη μηλιά, λάκκο, του πατέρα* κτλ.).

Όπως βλέπουμε στα παραπάνω παραδείγματα, εκτός από όνομα ουσιαστικό και από αντωνυμία που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, αντικείμενο ενός μεταβατικού ρήματος μπορεί να είναι και ένα **επίθετο** ή μια **μετοχή** ή και **κάθε άλλο μέρος του λόγου** και μια **πρόταση ολόκληρη,** με το άρθρο ή χωρίς άρθρο μπροστά τους, όταν αυτά παίρνουν στο λόγο θέση ουσιαστικού.

γ. Ρήματα μονόπτωτα και δίπτωτα. Τα είδη του αντικειμένου

Η έννοια ενός μεταβατικού ρήματος μπορεί να συμπληρώνεται με ένα μόνο αντικείμενο, ενώ ενός άλλου με δύο αντικείμενα. Στην πρώτη περίπτωση το ρήμα χρειάζεται ως συμπλήρωμα μία μόνο πλάγια πτώση ονόματος και λέγεται **μονόπτωτο** (*Η μητέρα σκουπίζει το σπίτι*)· στη δεύτερη χρειάζεται ως συμπλήρωμα δύο πλάγιες πτώσεις ονομά-

των και λέγεται **δίπτωτο** (*Τα εγγόνια έδωσαν του παππού δώρα).*

Α΄. Το αντικείμενο των μονόπτωτων ρημάτων

Όταν το ρήμα είναι μονόπτωτο, έχουμε:

α. Το αντικείμενο σε αιτιατική.

1. *Ο Γιώργος χαϊδεύει* **το σκύλο**
Οι επιπλοποιοί έβαψαν **τη βιβλιοθήκη**
Ο δάσκαλος χτύπησε **την έδρα**
Οι μηχανικοί κατασκεύασαν **πύργο**
Κόβει **το δέντρο.** *Σκάβουν* **χαντάκι**

Τα περισσότερα από τα μονόπτωτα ρήματα συντάσσονται με αιτιατική (εξωτερικό αντικείμενο).

Τα ρήματα *μέλει, νοιάζει, ενδιαφέρει, συμφέρει* συντάσσονται με αιτιατική ονόματος προσώπου ή αντωνυμίας προσωπικής ή δεικτικής:

Τον Κώστα *δεν τον νοιάζει διόλου. Η υγεία μου* **με** *νοιάζει. Δε* **με** *μέλει. Αυτή η υπόθεση δε* **μ'** *ενδιαφέρει.* **Εκείνον** *δεν τον ενδιαφέρει. Αυτή η συμφωνία δε συμφέρει* **εκείνον.**

Το *συμφέρει* συντάσσεται και με εμπρόθετο προσδιορισμό: *Η συμφωνία αυτή συμφέρει και σε σένα και σ' αυτούς.*

Το ρήμα *αφορώ* χρησιμοποιείται συνήθως στο γ΄ ενικό και στο γ΄ πληθυντικό πρόσωπο (*αφορά, θα αφορά, αφορούν* κτλ.) και κανονικά συντάσσεται μόνο με αιτιατική: *Η υπόθεση αυτή αφορά τους γονείς. Αυτό δε με αφορά. Αυτό δεν αφορούσε τους προσκόπους. Αυτές οι λεπτομέρειες αφορούν τους ειδικούς.*

2. α. *Θεέ μου, βρέξε μια* **βροχή**
β. *Μερικοί ζουν* **τη ζωή** *τους καλά*
γ. *Κοιμήθηκε* **τον ύπνο** *του δικαίου*
δ. *Παίζει καλό* **παιχνίδι**
ε. *Ατέλειωτα τον ίδιο* **πόνο** *θα πονώ*
στ. *Χόρεψα* **τον καλαματιανό**

Αν το αντικείμενο είναι από την ίδια ρίζα με το ρήμα ή από διαφορετική που έχει όμως συγγενική σημασία με αυτό, τότε λέγεται **εσωτερικό** ή **σύστοιχο αντικείμενο** (παρ. α-στ).

Σημείωση.

α) Το σύστοιχο αντικείμενο συχνά συνοδεύεται από έναν επιθετικό προσδιορισμό (παρ. δ, ε).

β) Πολλές φορές το ίδιο το σύστοιχο αντικείμενο παραλείπεται και μένει μόνο ο επιθετικός του προσδιορισμός ως σύστοιχο αντικείμενο (παρ. στ... *τον καλαματιανό χορό*).

γ) *Μια παρέα τραγουδούσε κλέφτικα* **τραγούδια**
Ήταν ντυμένη **μαύρα**
Τι *πάθατε;*
Ήθελα να ξαναζήσω τη φοιτητική **ζωή**
Γύρισε τη ρόδα τρεις **στροφές**
Την έντυσαν νυφιάτικη **στολή**

Οποιασδήποτε διαθέσεως ρήματα (*τραγουδώ, ντύνομαι, παθαίνω, ξαναζώ)* μπορούν να πάρουν σύστοιχο αντικείμενο. Επίσης, καθώς βλέπουμε στα δύο τελευταία παραδείγματα, και μεταβατικά ρήματα μπορούν να πάρουν σύστοιχο αντικείμενο, εκτός από το κανονικό τους (τό εξωτερικό).

β. Το αντικείμενο σε γενική.

Ο Μιχάλης μοιάζει **του πατέρα; Του** *μοιάζει.*
Ο Παυλάκης μοιάζει **με τον ξάδελφό του;** *Όχι, δεν* **του** *μοιάζει.*
Του *μίλησα. Μίλησα* **στον πατέρα σου.**
Του *φτάνουν αυτά.* **Στον Πέτρο** *φτάνουν αυτά.*
Μου *ξέφυγε μια καλή ευκαιρία.* **Από μένα** *ξέφυγε μια καλή ευκαιρία.*

Λίγα είναι τα μονόπτωτα ρήματα που συντάσσονται με γενική· στη θέση αυτής της γενικής μπορεί να υπάρχει **εμπρόθετο αντικείμενο** (με μια από τις προθέσεις *με, σε, από* + αιτιατική).

Β΄. Τα αντικείμενα των δίπτωτων ρημάτων. Άμεσο και έμμεσο αντικείμενο

Η γιαγιά χάρισε **της Μαρίας ένα δαχτυλίδι**
Ο καθηγητής εξετάζει **το Θόδωρο μαθηματικά**

Από τα δύο διαφορετικά αντικείμενα ενός δίπτωτου ρήματος το ένα λέγεται **άμεσο αντικείμενο,** γιατί σ' αυτό πηγαίνει ή με αυτό σχετίζεται άμεσα η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος (*ένα δαχτυλίδι, το Θόδωρο*), και το άλλο λέγεται **έμμεσο αντικείμενο,** γιατί σ' αυτό πηγαίνει έμμεσα η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος (*της Μαρίας, μαθηματικά*). Το έμμεσο αντικείμενο μπορεί να αντικατασταθεί από εμπρόθετο προσδιορισμό (*στη Μαρία, στα μαθηματικά*).

α. Αντικείμενα σε αιτιατική και γενική.

Κάνεις **κακό του εαυτού σου**
Μου *έδειξε* **τους βαθμούς του**
Μου *γνώρισε* **το φίλο του**
Του *ζήτησα* **χρήματα**

Πολλά δίπτωτα ρήματα συντάσσονται με αιτιατική και γενική. Σ' αυτά **άμεσο αντικείμενο** είναι εκείνο που εκφέρεται με πτώση **αιτιατική,** γιατί σ' αυτό πηγαίνει άμεσα η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος, ενώ **έμμεσο** είναι εκείνο που βρίσκεται σε **γενική** πτώση· αυτό δηλώνει συνήθως το πρόσωπο στο οποίο πηγαίνει έμμεσα η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος και μπορεί να αναλυθεί σε εμπρόθετο.

β. Και τα δύο αντικείμενα σε αιτιατική.

α. **Με** *ρώτησε* **κάτι**
β. *Σήμερα εξετάζουν* **τους μαθητές γεωγραφία**
γ. *Αυτό το παιδί* **με** *πότισε πολλά* **φαρμάκια**
δ. **Απίδια μας** *φίλεψε*
ε. *Ο Γιάννης διδάσκει* **τον Πέτρο χορό**

Ο Γιάννης διδάσκει **στον Πέτρο χορό**
στ. **Τον κήπο** *θα τον σπείρουμε* **λαχανικά**
Θα σπείρουμε **τον κήπο με λαχανικά**

Αρκετά είναι τα ρήματα που συντάσσονται με δύο αιτιατικές από τις οποίες συχνά η μία δηλώνει ένα πρόσωπο στο οποίο μεταβαίνει η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος και η άλλη πράγμα. Στις περιπτώσεις αυτές, αντίθετα από ό,τι βλέπουμε να συμβαίνει στην πρώτη κατηγορία των δίπτωτων ρημάτων, η αιτιατική του προσώπου ή του προσωποποιημένου πράγματος ή του εμψύχου συνήθως είναι το άμεσο αντικείμενο (παρ. α-δ)· η αιτιατική αυτή είναι έμμεσο αντικείμενο, μόνο αν μπορεί να αντικατασταθεί από εμπρόθετο (παρ. ε).

Αν συμβεί και οι δύο αιτιατικές να δηλώνουν πράγματα, τότε έμμεσο είναι εκείνη που μπορεί να αντικατασταθεί από εμπρόθετο αντικείμενο (παρ. στ).

Γ΄. Η μια αιτιατική αντικείμενο και η άλλη κατηγορούμενο του αντικειμένου

α. *Θα ορίσουμε* **εσένα επιμελητή**
$α_1$. **Εσύ** *θα οριστείς* **επιμελητής**
β. *Έχουν εκλέξει* **τον Κώστα πρόεδρο**
$β_1$. **Ο Κώστας** *έχει εκλεγεί* **πρόεδρος**
γ. *Θεωρεί* **το γείτονα συμφεροντολόγο**
$γ_1$. **Ο γείτονας** *θεωρείται* **συμφεροντολόγος**
δ. *Παρουσίασαν* **το Στέφανο ως ηθοποιό**
$δ_1$. **Ο Στέφανος** *παρουσιάστηκε (από τους φίλους του)* **ως ηθοποιός**

Πολλά είναι τα ρήματα (*αποκαλώ, διορίζω, έχω, θέλω, θεωρώ,* κ.ά.ό., πβ. και σελ.18) που φαίνονται να συντάσσονται με δύο αιτιατικές, ενώ στην πραγματικότητα συντάσσονται με μία· η άλλη δεν είναι αντικείμενο, αλλά χρησιμεύει (μόνη της ή με τα μόρια *ως, για, σαν)* ως κατηγορούμενο στο αντικείμενο (παρ. α, β, γ, δ). Αυτό το διαπιστώνουμε καλύτερα, αν μετατρέψουμε το ενεργητικό ρήμα σε παθητικό (που

στην περίπτωση αυτή είναι και συνδετικό), οπότε το άμεσο αντικείμενο γίνεται υποκείμενο, ενώ η άλλη αιτιατική γίνεται κατηγορούμενο (παρ. $α_1$, $β_1$, $γ_1$, $δ_1$).

δ. Παρατηρήσεις στο αντικείμενο

1. **α.** *Δεν* **του** *μοιάζει. Ο Παυλάκης δε μοιάζει* **με τον ξάδελφό** *του.*
   β. **Μου** *φτάνουν αυτά.* **Σ' εμένα** *φτάνουν αυτά.*
   γ. *Δείξε* **της Μαρίας** *το καινούριο σου φόρεμα.*
   Δείξε **στη Μαρία** *το καινούριο σου φόρεμα.*
   δ. **Του** *ζήτησα βιβλία. Ζήτησα* **απ' αυτόν** *βιβλία.*
   ε. *Γεμίζει ένα κουτί* **λίρες**. *Γεμίζει ένα κουτί* **με λίρες.**
   στ. *Σκότωσε το λύκο* **με τσεκούρι.**

Ένας εμπρόθετος προσδιορισμός που σχηματίζεται με μια από τις προθέσεις *από, με, σε* + αιτιατική μπορεί να δηλώνει βέβαια κάποια επιρρηματική σχέση και να ισοδυναμεί με επίρρημα (παρ. στ), μπορεί όμως να είναι και **εμπρόθετο αντικείμενο** (παρ. α-ε), ανάλογα με το ρήμα που προσδιορίζει.

2. Ως αντικείμενα των μονόπτωτων ρημάτων ή των δίπτωτων (άμεσα ή έμμεσα) μπορούν να χρησιμοποιούνται και δευτερεύουσες προτάσεις (βλ. σ. 14).

3. **α.** **Τον** *πήραν μυρουδιά (=* **τον** *μυρίστηκαν,* **τον** *κατάλαβαν)*
   β. **Του** *έχω εμπιστοσύνη (=* **τον** *εμπιστεύομαι)*

   Αντικείμενο έχουν κάποτε και περιφράσεις.

4. **α.** **Με** *είδαν*
   β. **Του** *μίλησα*
   γ. *Η Κοινότητα* **μου** *χορήγησε πιστοποιητικό*

Όταν η προσωπική αντωνυμία είναι αντικείμενο, συνήθως μπαίνει μπροστά από το ρήμα και σε πλάγια πτώση (δηλ. δε συνηθίζεται να είναι εμπρόθετο και όπου ακόμη μπορεί να είναι, παρ. α, β, γ).

5. **α.** *Όποιος από τους δυο νικήσει* (ενν. *τον άλλο)*
β. *Άνοιξε να μπούμε (Άνοιξε* ενν. *την πόρτα)*

Το αντικείμενο πολλές φορές παραλείπεται, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα (παρ. α,β).

Σημείωση α.

α. *Επικοινωνώ με τους συγχωριανούς μου*	$α_1$. *Η επικοινωνία* **με τους συγχωριανούς μου** *είναι τακτική*
β. *Συνεννοούμαι εύκολα με τους συνεργάτες μου*	$β_1$. *Η συνεννόηση* **με τους συνεργάτες μου** *είναι εύκολη*

Είδαμε ότι μερικά ρήματα παίρνουν εμπρόθετο προσδιορισμό σε θέση αντικειμένου (σ. 58). Και τα ουσιαστικά που έχουν την ίδια ρίζα με τα ρήματα αυτά συντάσσονται με όμοιο τρόπο.

Σημείωση β.
Και τα ουσιαστικά κάποτε παίρνουν προτάσεις ως αντικείμενα: *Ο πόθος του* **να αριστεύσει** *είναι μεγάλος.*

ε. Η γενική προσωπική

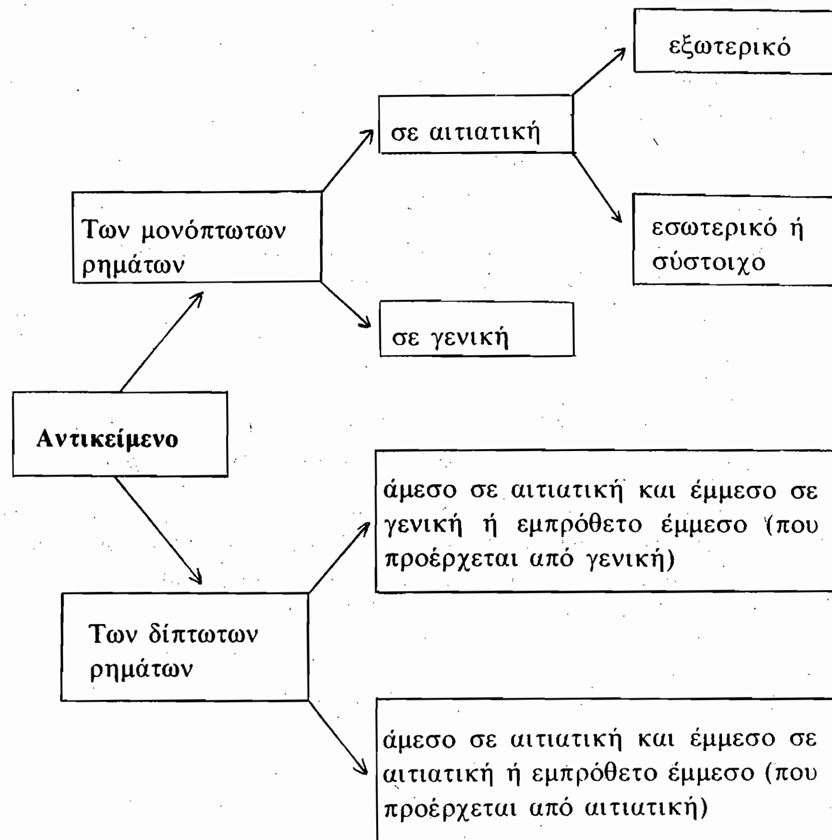
α. **Μου** *είναι αδύνατο να το κάνω αυτό*
β. **Εμένα μου** *είναι αδύνατο να το κάνω αυτό*
γ. **Μου** *πονεί το κεφάλι*
δ. *Να* **μου** *φιλήσεις τα παιδιά*
ε. *Θα* **σου** *το γεμίσω δώρα*
στ. *Να* **μου** *ταΐσεις το σκυλάκι κρέας*
ζ. *Θα* **σου** *τον περιποιηθώ εγώ*
η. *Αυτό το φόρεμα* **της** *είναι πολύ στενό* **της Μαρίας** *(όσον αφορά τη Μαρία, σχετικά με τη Μαρία)*
θ. **Σου** *χαϊδεύει το κεφάλι*
ι. *Του ναύτη η μάνα ζύμωνε* **του γιου** *της παξιμάδι*

Η γενική ονόματος προσώπου ή συνήθως προσωπικής αντωνυμίας που συνάπτεται με απρόσωπα ρήματα ή με απρόσωπες εκφράσεις

(*φαίνεται χρειάζεται, πρέπει, είναι εύκολο, είναι δύσκολο, είναι αδύνατο, είναι γραφτό* κ.ά.) ή ακόμη και με αμετάβατα ή και με μεταβατικά ρήματα, στα οποία όμως δεν μπορεί να είναι αντικείμενό τους, φανερώνει το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται η έννοια του ρήματος και ονομάζεται **γενική προσωπική.**

Το πρόσωπο (που δηλώνει η γενική προσωπική) συμμετέχει σε ό,τι εκφράζει το ρήμα, ή δέχεται ωφέλεια ή βλάβη από αυτό που σημαίνει η πρόταση.

Αντικείμενα

2. ΜΕΣΑ ΡΗΜΑΤΑ

α. *Ο Πέτρος ντύνεται* — Ο Πέτρος ντύνει τον εαυτό του· ο ίδιος και ενεργεί και δέχεται άμεσα την ενέργεια.

β. *Ο πατέρας ξυρίζεται στο κουρείο* — Ο πατέρας βάζει τον κουρέα και τον ξυρίζει.

γ. *Ο Γιώργος έκοψε τα μαλλιά του στο κουρείο* — Ο Γιώργος έβαλε τον κουρέα και του έκοψε τα μαλλιά.

- Τα μέσα ρήματα, ανάλογα με τη σημασία τους, χωρίζονται σε:

□ **Μέσα αυτοπαθή,** που φανερώνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου πηγαίνει **άμεσα** στο ίδιο (παρ. α).

□ **Μέσα πλάγια,** που φανερώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί για τον εαυτό του **έμμεσα,** δηλαδή με τη βοήθεια άλλου (παρ. β, γ).

★ Μέσα ρήματα θεωρούνται και τα **αλληλοπαθή.** Τα ρήματα αυτά φανερώνουν μια όμοια ενέργεια δύο ή περισσότερων υποκειμένων, η οποία πηγαίνει από το ένα στο άλλο: *Τα αδέλφια αγαπιούνται* (= η αγάπη πηγαίνει από τον έναν αδελφό στον άλλο και αντίστροφα).

★ Μέσα ρήματα είναι:

► Ρήματα που τελειώνουν σε **-μαι:** *ντύνομαι, προμηθεύομαι, δανείζομαι, εφοδιάζομαι* κτλ. (παρ. α, β).

► Ρήματα που τελειώνουν σε **-ω:** *παίρνω εργάτες και σκάβω το αμπέλι μου. Ράβω το κουστούμι μου σ' έναν καλό ράφτη* κτλ. (παρ. γ).

3. ΠΑΘΗΤΙΚΑ ΡΗΜΑΤΑ

Ποια ρήματα είναι παθητικά

α. *Τα δέντρα καταστράφηκαν από την παγωνιά*
(Η παγωνιά κατάστρεψε τα δέντρα)

β. *Τα χιόνια έλιωσαν από τη βροχή*
γ. *Ο ζωντανός ο χωρισμός παρηγοριά δεν έχει*
δ. *Ο Πρωθυπουργός έγινε δεκτός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας*

● Παθητική διάθεση έχουν:

▶ Ρήματα που τελειώνουν σε **-μαι:** *καταστρέφομαι, ξεριζώνομαι, προδίνομαι, καίομαι* κτλ. από κάποιον. Τα ρήματα αυτά σχηματίζονται κανονικά από ενεργητικά μεταβατικά ρήματα (παρ. α).

▶ Ρήματα που τελειώνουν σε **-ω:** *λιώνω, μαυρίζω, παθαίνω* κ.ά. από κάποιον (παρ. β).

▶ Ρηματικές εκφράσεις όπως: *έχω παρηγοριά, γίνομαι δεκτός, γίνομαι αισθητός, βρίσκω βοήθεια* κτλ. (παρ. γ, δ).

Α΄. Ενεργητική και παθητική σύνταξη. Ποιητικό αίτιο.

α. *Ο ήλιος θερμαίνει τη γη*
$α_1$. *Η γη θερμαίνεται από τον ήλιο*
β. *Ο υλοτόμος κόβει το έλατο*
$β_1$. *Το έλατο κόβεται από τον υλοτόμο*
γ. *Η ζέστη λιώνει τα παγάκια*
$γ_1$. *Τα παγάκια έλιωσαν από τη ζέστη*

Πολλές φορές μπορούμε να εκφράσουμε το ίδιο νόημα και με ενεργητική και με παθητική σύνταξη. Ενεργητική σύνταξη έχουμε, όταν διατυπώνουμε ένα νόημα με ρήμα ενεργητικής διαθέσεως (*θερμαίνει, κόβει, λιώνει*, παρ. α, β, γ). Παθητική σύνταξη έχουμε, όταν διατυπώνουμε ένα νόημα με ρήμα παθητικής διαθέσεως (*θερμαίνεται, κόβεται, έλιωσαν*, παρ. $α_1$, $β_1$, $γ_1$).

Ο εμπρόθετος προσδιορισμός, ο οποίος αποτελείται από την πρόθεση *από* και αιτιατική ονόματος που φανερώνει το πρόσωπο ή το πράγμα από το οποίο προέρχεται το πάθημα του υποκειμένου, λέγεται **ποιητικό αίτιο** (*από τον ήλιο, από τον υλοτόμο, από τη ζέστη*). Όμως κάθε προσδιορισμός ρήματος παθητικής φωνής που αποτελείται από την πρόθεση *από* και αιτιατική δεν είναι και ποιητικό αίτιο: *Τινάχτηκα*

από το κρεβάτι πρωί πρωί (βλ. επιρρηματικούς προσδιορισμούς σελ. 99).

Στην ενεργητική σύνταξη, που είναι και η πιο συχνή, εξαίρεται το υποκείμενο του μεταβατικού ρήματος, δηλαδή το πρόσωπο ή το πράγμα που δρα, ενώ στην παθητική εξαίρεται η δράση που προέρχεται από το ποιητικό αίτιο.

Σημειώσεις.

α) Το ποιητικό αίτιο με τα ρηματικά επίθετα σε *-τός* (βλ. Γραμμ. §   ) εκφέρεται και με την πρόθεση *σε* και αιτιατική:

Όλοι τον σέβονται	*Σεβαστός σε όλους*
Όλοι τον γνωρίζουν	*Γνωστός σε όλους*
Όλοι τον αγαπούν	*Αγαπητός σε όλους.*

β) Στις παθητικές μετοχές που λήγουν σε *-μένος* το ποιητικό αίτιο μπορεί να εκφέρεται και με την πρόθεση *με* και αιτιατική:

Χώμα **δροσισμένο με** *νυχτιάς αγέρι*
Χώμα **βαφτισμένο με** *βροχή του Μάη.*

γ) Μερικές φορές το ποιητικό αίτιο, όταν το παθητικό ρήμα βρίσκεται σε μετοχή παρακειμένου, είναι ενωμένο με αυτήν ως πρώτο συνθετικό της:

Τουρκοπατημένος (= πατημένος από τους Τούρκους)
Ηλιοκαμένος (= καμένος από τον ήλιο).

δ) Το ποιητικό αίτιο παραλείπεται, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα:
Ενώ επέστρεφαν από το χωράφι, έπιασε βροχή και βράχηκαν.

Β΄. Μετατροπή της ενεργητικής συντάξεως σε παθητική.

1. *Η Μαρία βρήκε το θησαυρό. Ο θησαυρός βρέθηκε από τη Μαρία.*
Ο βοσκός χτύπησε την αγελάδα. Η αγελάδα χτυπήθηκε από το βοσκό.

Όταν η ενεργητική σύνταξη μετατρέπεται σε παθητική (δηλαδή όταν το ρήμα ενεργητικής διαθέσεως γίνεται ρήμα παθητικής διαθέσεως), το αντικείμενο του μονόπτωτου μεταβατικού ρήματος (*το θησαυρό, την αγελάδα*) γίνεται υποκείμενο του παθητικού (*ο θησαυρός, η αγελάδα*) και το υποκείμενό του (*η Μαρία, ο βοσκός*) γίνεται ποιητικό αίτιο στο παθητικό (*από τη Μαρία, από το βοσκό*).

2. *Η Σχολή δεν του έδωσε πτυχίο. Πτυχίο δεν του δόθηκε από τη Σχολή. Πτυχίο δε δόθηκε σ' αυτόν από τη Σχολή.*

Οι καθηγητές εξετάζουν τους μαθητές μαθηματικά. Οι μαθητές εξετάζονται μαθηματικά από τους καθηγητές. Οι μαθητές εξετάζονται στα μαθηματικά από τους καθηγητές.

Κατά τη μετατροπή της ενεργητικής συντάξεως σε παθητική, αν το ρήμα είναι δίπτωτο, τότε το έμμεσο αντικείμενο συνήθως διατηρείται, μπορεί όμως και να γίνει εμπρόθετο (*σ' αυτόν, στα μαθηματικά*). Σχετικά με το υποκείμενο και το άμεσο αντικείμενο του ρήματος συμβαίνει ό,τι και στα μονόπτωτα (βλ. παραπάνω σ. 66).

3. α. *Η κυβέρνηση διόρισε τον Παύλο νομάρχη*
   $α_1$. *Ο Παύλος διορίστηκε από την κυβέρνηση νομάρχης*
   β. *Η συντροφιά χαρακτήρισε τη Φωτεινή φλύαρη*
   $β_1$. *Η Φωτεινή χαρακτηρίστηκε φλύαρη από τη συντροφιά*

Στην περίπτωση των δύο αιτιατικών από τις οποίες η μία είναι κατηγορούμενο στην άλλη (στο αντικείμενο, βλ. σ. 60), τότε κατά τη μετατροπή της ενεργητικής συντάξεως σε παθητική το αντικείμενο γίνεται υποκείμενο του παθητικού ρήματος φυσικά σε πτώση ονομαστική (*ο Παύλος, η Φωτεινή*) και η δεύτερη αιτιατική που ήταν κατηγορούμενο του αντικειμένου γίνεται και αυτή ονομαστική και είναι πια κατηγορούμενο του υποκειμένου του παθητικού ρήματος (*νομάρχης, φλύαρη*).

4. α. *Οι εχθροί αντιλαμβάνονται το τέχνασμά μας και...*
   $α_1$. *Το τέχνασμά μας γίνεται αντιληπτό από τους εχθρούς και...*
   β. *Ο υπόυργός δέχτηκε το δήμαρχο*
   $β_1$. *Ο δήμαρχος έγινε δεκτός από τον υπουργό*
   γ. *Η μάνα περιποιείται το γιο της*
   $γ_1$. *Ο γιος δέχεται περιποιήσεις από τη μητέρα του*
   δ. *Οι ισχυροί συνήθως εκμεταλλεύονται τους αδυνάτους*

$δ_1$. *Οι αδύνατοι συνήθως γίνονται αντικείμενο εκμεταλλεύσεως των ισχυρών.*

Τα **ενεργητικά μεταβατικά** ρήματα που λήγουν σε *-μαι* δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα ίδια και ως ρήματα παθητικής διαθέσεως. Από τα ρήματα αυτά όσα σχηματίζουν παθητική διάθεση, τη σχηματίζουν με περίφραση που το ένα μέρος της προέρχεται από το θέμα τους (παρ. α-$δ_1$).

4. ΟΥΔΕΤΕΡΑ ΡΗΜΑΤΑ

Για τα ουδέτερα ρήματα βλ. σελ. 54.

5. ΑΠΡΟΣΩΠΑ ΡΗΜΑΤΑ

α. *Πρέπει να με ακούσεις οπωσδήποτε*
β. *Δεν πρόκειται να μιλήσω σε καμιά περίπτωση*
γ. *Θέλουν, μα δε βολεί (δεν είναι δυνατό) να λησμονήσουν*
δ. *Δε συμφέρει να γίνει όπως προτείνεις*
ε. *Ξημερώνει, ο καιρός όμως δεν αλλάζει· πάνω στα βουνά αστράφτει και βροντά, πέρα στους κάμπους βρέχει ασταμάτητα*
στ. *Ακούστηκε πως σκοτώθηκαν πολλοί*
ζ. *Φαίνεται πως δε θα ξαναγυρίσει*

Απρόσωπα λέμε τα ρήματα που δεν έχουν υποκείμενο πρόσωπο ή πράγμα και συνηθίζονται στο τρίτο ενικό πρόσωπο.

Ποια ρήματα συνήθως είναι απρόσωπα βλ. Γραμμ. § 263.

• Εκτός από τα απρόσωπα ρήματα υπάρχουν και οι απρόσωπες εκφράσεις. Αυτές σχηματίζονται συνήθως με το γ΄ ενικό πρόσωπο του ρήματος *είμαι* και ένα επίθετο, ή με το γ΄ ενικό πρόσωπο του ρήματος *είμαι* και ένα ουσιαστικό: **Καλό είναι** *να πηγαίνουμε τώρα.* **Κρίμα είναι** *να χαθεί ο άνθρωπος.*

- Υποκείμενο τα απρόσωπα ρήματα και οι απρόσωπες εκφράσεις έχουν συνήθως ολόκληρη πρόταση.

- Μερικά από τα απρόσωπα ρήματα αρκετά συχνά τα χρησιμοποιούμε και ως προσωπικά (βλ. Γραμμ. § 263): *Ξημέρωσε ο Θεός τη μέρα.*

ΧΡΟΝΟΙ ΚΑΙ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

1. Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

Παραδείγματα	Το ρήμα φανερώνει
α. **Γράφει** *γράμμα στους γονείς του*	τη συνέχεια
β. **Έγραφε** *γράμμα, όταν πήγα να τον ιδώ*	τη συνέχεια
γ. *Τις Κυριακές* **έγραφε** *στους γονείς του*	την επανάληψη
δ. *Τις Κυριακές* **γράφε** *στους γονείς σου*	την επανάληψη
ε. *Υποσχέθηκε* **να γράφει** *στους γονείς του*	την επανάληψη
στ. **Θα γράψει** *στους γονείς του*	το συνοπτικό
ζ. **Έγραψε** *γράμμα στους γονείς του*	το συνοπτικό
η. **Γράψε** *στους γονείς σου*	το συνοπτικό
θ. **Είχε γράψει** *το γράμμα, όταν πήγα να τον ιδώ*	το συντελεσμένο

⊙ Στα παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε τον τρόπο ενέργειας του ρήματος, δηλαδή βλέπουμε πώς παρουσιάζεται αυτό που σημαίνει το ρήμα από εκείνον που μιλεί.

- Οι τρόποι ενέργειας του ρήματος είναι τρεις:

1. **Ο εξακολουθητικός** που φανερώνει εξακολούθηση και διακρίνεται:

   α. σε **διεξοδικό** ή **διαρκή** τρόπο ενέργειας, που παρουσιάζει τη συνέχεια στη διάρκεια (παρ. α, β) και

   β. σε **επαναληπτικό** τρόπο ενέργειας, που παρουσιάζει την επανάληψη ή τη συνήθεια στη διάρκεια (παρ. γ, δ, ε).

2. **Ο συνοπτικός** τρόπος ενέργειας (στιγμιαίος), που παρουσιάζει αυτό που σημαίνει το ρήμα θεωρημένο στο σύνολό του, δηλαδή συνοπτικά (παρ. στ, ζ, η).

3. **Ο συντελεσμένος** τρόπος ενέργειας, που παρουσιάζει αυτό που σημαίνει το ρήμα σαν κάτι τελειωμένο (παρ. θ).

Εκτός από τους τρόπους αυτούς μπορούμε να διακρίνουμε και άλλους που συνδυάζονται μ' αυτούς:

Τον **εναρκτικό** τρόπο ενέργειας: **Ξημέρωνε,** *όταν φτάσαμε στα σύνορα* (= *άρχιζε να ξημερώνει.* Δηλώνει έναρξη).

Τον **αποτελεσματικό** τρόπο ενέργειας: *Πήρες γράμμα; Τι σου* **γράφει;** (= *Τι σου έχει γραμμένα;* Δηλώνει το αποτέλεσμα).

- Σημείωση.

* Οι χρόνοι που παρουσιάζουν τον εξακολουθητικό τρόπο σχηματίζονται από το ενεστωτικό θέμα (παρ. α-ε).

* Οι χρόνοι που παρουσιάζουν το συνοπτικό και το συντελεσμένο τρόπο σχηματίζονται από το αοριστικό θέμα (παρ. στ-θ).

(Για τα ρηματικά θέματα βλ. Γραμματική § 223.)

2. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

Παραδείγματα	Οι χρόνοι φανερώνουν	
α. *Ο ήλιος* **βασιλεύει** *ολοπόρφυρος.* **Στεκόμαστε** *και τον* **κοιτάζουμε** *μαγεμένοι*	Το παρόν	το εξακολουθητικό
β. **Ταξίδεψε** *όλο τον κόσμο*	το παρελθόν	το συνοπτικό
γ. **Θα γίνω** *κρίνο με τα κρίνα,* **θα μάθω** *αν έχουνε καρδιά*	το μέλλον	το συνοπτικό
δ. **Είχα σκαρφαλώσει** *στα βράχια, όταν φάνηκε μπροστά μου ο μεγάλος αετός*	το παρελθόν	το συντελεσμένο

⊙ Χρόνοι είναι οι μορφές που παίρνει το ρήμα, για να φανερώσει **πότε** και **πώς** γίνεται κάτι. Έτσι οι χρόνοι φανερώνουν:

▲ 1. **Τη χρονική βαθμίδα** κατά την οποία γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα: **το παρόν** (παρ. α), **το παρελθόν** (παρ. β, δ) και **το μέλλον** (παρ. γ). Γι' αυτό και διακρίνονται σε χρόνους:

α. παροντικούς: ενεστώτας, παρακείμενος
β. παρελθοντικούς: παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος
γ. μελλοντικούς: στιγμιαίος μέλλοντας, εξακολουθητικός μέλλοντας και συντελεσμένος μέλλοντας.

▲ 2. **Τον τρόπο ενέργειας** με τον οποίο παρουσιάζεται αυτό που σημαίνει το ρήμα, δηλαδή αν παρουσιάζεται:

α. εξακολουθητικά (παρ. α : ο ήλιος συνεχίζει να βασιλεύει κι εμείς συνεχίζουμε να τον κοιτάζουμε· το ηλιοβασίλεμα διαρκεί).
β. συνοπτικά (στιγμιαία) (παρ. β : το ταξίδι, που κράτησε πολύ καιρό, παρουσιάζεται ιδωμένο στο σύνολό του, συνοπτικά, σαν να έγινε σε μια στιγμή).
γ. σαν κάτι τελειωμένο (συντελεσμένο) (παρ. δ : είχα σκαρφαλώσει στα βράχια, πριν φανεί ο αετός· αυτό που σημαίνει το ρήμα είχε τελειώσει, πριν γίνει κάτι άλλο).

Έτσι οι χρόνοι διακρίνονται σε:

εξακολουθητικούς: ενεστώτας, παρατατικός, εξακολουθητικός μέλλοντας
συνοπτικούς (στιγμιαίους): αόριστος, στιγμιαίος μέλλοντας
συντελεσμένους: παρακείμενος, υπερσυντέλικος,συντελεσμένος μέλλοντας.

Ο τρόπος και **ο χρόνος** του ρήματος δηλώνονται ταυτόχρονα μόνο στην οριστική· ο χρόνος δηλώνεται με την κατάληξη και την αύξηση και ο τρόπος με το θέμα. Οι άλλες εγκλίσεις δηλώνουν μόνο τον τρόπο του ρήματος (παρ. δ,ε,η της σ. 70). Για το χρόνο των άλλων εγκλίσεων βλ. σελ. 85.

Η σημασία των χρόνων του ρήματος στην οριστική

Η σημασία των χρόνων δεν είναι η ίδια σε όλες τις εγκλίσεις, αλλά παρουσιάζει διαφορές· έτσι, άλλη είναι στην οριστική και άλλη στις άλλες εγκλίσεις. Θα παρακολουθήσουμε πρώτα τη σημασία των χρόνων στην οριστική.

Α. Παροντικοί χρόνοι

Παροντικοί χρόνοι είναι **ο ενεστώτας** και **ο παρακείμενος.**

1. Ο ενεστώτας

α. *Τα σπλάχνα τους κι η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζουν*
β. *Τα χελιδόνια έρχονται την άνοιξη και φεύγουν το φθινόπωρο*
γ. *Όπου λαλούν πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*
δ. *Αύριο φεύγω (= θα φύγω)*
ε. *Έφτασα επιτέλους στον πύργο· ανοίγω και μπαίνω· παρουσιάζεται μπροστά μου ένας πανύψηλος άνθρωπος (= άνοιξα και μπήκα· παρουσιάστηκε...)*
στ. *Στα σκοτεινά την έλουζε, στ' άφεγγα τη χτενίζει (= τη χτένιζε)*
ζ. *Στέκομαι και κοιτάζω (= έχω σταθεί και εξακολουθώ να είμαι όρθιος...)*

● **1.** Ο ενεστώτας φανερώνει αυτό που γίνεται στο παρόν και βρίσκεται στην εξέλιξή του· είναι, επομένως, χρόνος **εξακολουθητικός.** Η εξακολούθηση μπορεί να παρουσιάζεται:

α. Με συνέχεια (χωρίς διακοπή) (παρ. α).
β. Με επανάληψη (με διακοπές) (παρ. β).

Όμοια χρήση του ενεστώτα έχουμε σε εκφράσεις με γενικό κύρος, γνωμικά, παροιμίες (παρ. γ). **(Γνωμικός ενεστώτας.)**

● **2.** Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται ακόμη:

α. Αντί για μέλλοντα (παρ. δ) και δηλώνει κάτι που, για κείνον που μιλεί, θα γίνει οπωσδήποτε.
β. Αντί για αόριστο (παρ. ε) και δίνει ζωντάνια στην αφήγηση. (**Ιστορικός** ή **δραματικός ενεστώτας.**)

γ. Αντί για παρατατικό (παρ. στ) και δίνει παραστατικότητα στην αφήγηση.
δ. Αντί για παρακείμενο (παρ. ζ) και δηλώνει ότι το αποτέλεσμα εξακολουθεί να υπάρχει.

Σημείωση.
Ο ενεστώτας της οριστικής δηλώνει ακόμη:
έναρξη: *Πάμε,* **νυχτώνει** *(= αρχίζει να νυχτώνει).* **Εναρκτικός ενεστώτας.**
βούληση: *Θα πάμε στο θέατρο·* **έρχεσαι** *κι εσύ; (= θέλεις να έρθεις;)* **Βουλητικός ενεστώτας.**
προσπάθεια (απόπειρα): *Μην ακούς τι σου λέει αυτός· σε* **γελάει** (= *προσπαθεί να σε γελάσει).* **Αποπειρατικός ενεστώτας.**

2. Ο παρακείμενος

α. *Τα νερά έχουν παγώσει*
β. *Τα αγάλματα είναι στημένα στα μουσεία*
γ. *Έχει αναστατωθεί από τις φωνές σου η γειτονιά*

● Ο παρακείμενος φανερώνει ότι αυτό που σημαίνει το ρήμα έχει γίνει στο παρελθόν, εξακολουθεί όμως να υπάρχει αποτελειωμένο (συντελεσμένο) και στο παρόν (παράδειγμα α: τα νερά πάγωσαν και εξακολουθούν και τώρα, στο παρόν, να είναι παγωμένα). Έτσι ο παρακείμενος ανήκει και στους παρελθοντικούς χρόνους και είναι χρόνος **συντελεσμένος.**

Β΄. Παρελθοντικοί χρόνοι

Παρελθοντικοί χρόνοι είναι **ο παρατατικός, ο αόριστος** και **ο υπερσυντέλικος.**

3. Ο Παρατατικός

α. *Μιλούσε, κι όσο μιλούσε το πρόσωπό του φωτιζόταν*
β. *Κάθε πρωί ξυπνούσε στις εφτά*

● Ο παρατατικός φανερώνει πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα γινόταν στο παρελθόν **εξακολουθητικά**· είναι, επομένως, χρόνος **εξακολουθητικός**. Η εξακολούθηση μπορεί να παρουσιάζεται **με συνέχεια** (χωρίς διακοπή) (παρ. α) ή **με επανάληψη** (με διακοπές) (παρ. β).

Σημείωση.

Ο παρατατικός είναι για το παρελθόν ό,τι ο ενεστώτας για το παρόν· γι' αυτό έχουμε και **εναρκτικό, βουλητικό** και **αποπειρατικό** παρατατικό:

Ξημέρωνε, *όταν φτάσαμε (= άρχισε να ξημερώνει).* Εναρκτικός παρατατικός
Γιατί δε μου **άνοιγες;** *(= δεν ήθελες να μου ανοίξεις).* Βουλητικός παρατατικός.
Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γεφύρι **εθεμέλιωναν** *στης Άρτας το ποτάμι*
(= προσπαθούσαν να θεμελιώσουν). Αποπειρατικός παρατατικός.

4. Ο αόριστος

α. *Όλα τα χρόνια τά έζησε στο νησί*
β. *Γαλάζιο πουλάκι έσεισε μπροστά μου την ουρά του*
γ. *Σαν ποιο χωράφι σπάρθηκε και δε θα το θερίσουν; (= σπέρνεται)*
δ. *Πήγαινε κι έφτασα (= θα φτάσω)*

● Ο αόριστος φανερώνει πως αυτό που σημαίνει το ρήμα έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται συνοπτικά (συνοπτικός τρόπος ή στιγμιαίος), αδιάφορο αν κράτησε πολύ (παρ. α) ή λίγο (παρ. β).

● Ο αόριστος είναι χρόνος **συνοπτικός (στιγμιαίος).**

● Ο αόριστος χρησιμοποιείται κάποτε:

● **Αντί για ενεστώτα** (παρ. γ) και φανερώνει κάτι που συνήθως συμβαίνει **(= γνωμικός αόριστος).** Τον βρίσκουμε συνήθως σε γνωμικά και σε παροιμίες.

● **Αντί για μέλλοντα** (παρ. δ) και φανερώνει κάτι που είναι τόσο βέβαιο, για κείνον που μιλεί, ώστε να το παρουσιάζει ότι έγινε κιόλας.

Σημείωση.

Ο παρατατικός και ο αόριστος αναφέρονται και οι δύο στο παρελθόν· ο παρατατικός όμως παρουσιάζει μια ενέργεια ή μια κατάσταση στη διάρκειά της (εξακολουθη-

τικά), ενώ ο αόριστος παρουσιάζει την ενέργεια ή την κατάσταση στο σύνολό της (συνοπτικά).

5. Ο υπερσυντέλικος

α. *Ο ήλιος είχε ανατείλει, όταν φτάσαμε στο βουνό*
β. *Ο βοριάς είχε κοπάσει*

● Ο υπερσυντέλικος φανερώνει πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα ήταν τελειωμένο πριν από μια χρονική στιγμή του παρελθόντος είτε δηλώνεται αυτή (παρ. α) είτε εννοείται (παρ. β: *όταν βγήκαμε έξω*).

Γ΄. Μελλοντικοί χρόνοι

Μελλοντικοί χρόνοι είναι **ο συνοπτικός (στιγμιαίος) μέλλοντας, ο εξακολουθητικός μέλλοντας** και **ο συντελεσμένος μέλλοντας.**

6. Ο συνοπτικός (στιγμιαίος) μέλλοντας

α. *Ο πύραυλος θα εκτοξευτεί αύριο στις οχτώ ακριβώς*
β. *Θα δουλέψω σκληρά όλο το καλοκαίρι*

● Ο συνοπτικός (στιγμιαίος) μέλλοντας φανερώνει πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα θα γίνει στο μέλλον και παρουσιάζεται συνοπτικά, αδιάφορο αν θα κρατήσει λίγο (παρ. α) ή πολύ (παρ. β).

Σημείωση.

Ο συνοπτικός (στιγμιαίος) μέλλοντας φανερώνει και λεπτή ή έντονη προσταγή: *Εσύ, Σοφία,* **θα μείνεις** *εδώ. Η Κατερίνα* **θα πάει** *στην αγορά (= μείνε... να πάει).*

7. Ο εξακολουθητικός μέλλοντας

α. *Μέσα η καρδιά μου θα σωπαίνει*
β. *Και τους δικαίους θ' αγαπώ και θα τιμώ τους νόμους,*
θα κατατρέχω το κακό, θα σφάζω τον προδότη
γ. *Θα έρχομαι στις έξι το πρωί και θα φεύγω στις οχτώ το βράδυ*

● Ο εξακολουθητικός μέλλοντας φανερώνει πως αυτό που σημαίνει το ρήμα θα γίνεται στο μέλλον χωρίς διακοπή (παρ. α, β) ή με διακοπές (παρ. γ).

8. Ο συντελεσμένος μέλλοντας

α. *Θα έχουμε ανοιχτεί στο πέλαγος, πριν ανατείλει ο ήλιος*
β. *Θα έχω τελειώσει τις δουλειές μου, όταν θα έρθεις*
γ. *Θα τα 'χω πληρώσει εγώ τα παπούτσια*

● Ο συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα θα έχει γίνει πριν από μια χρονική στιγμή του μέλλοντος είτε δηλώνεται αυτή (παρ. α,β) είτε εννοείται (παρ. γ: *όταν πας να τα πάρεις*).

Πίνακα των χρόνων της οριστικής βλ. Γραμματική § 217.

3. ΟΙ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

α. Η οριστική

Παραδείγματα	Η οριστική φανερώνει
α. Κοιτάζει *το γαλάζιο πουλί*	το πραγματικό
β. *Το νερό της θάλασσας* **δεν πίνεται**	το πραγματικό
γ. **Θα έδινα** *τα πάντα, για να πετύχω (= θα μπορούσα να δώσω)*	το δυνατό
δ. *Ο Πέτρος δεν είναι μέσα.* **Θα παίζει** *στην αυλή (= ίσως παίζει)*	το πιθανό
ε. *Δε θέλει να ακολουθήσει·* **θα κουράστηκε**	το πιθανό
στ. Μακάρι να μην τον γνώριζα	ευχή
ζ. Δεν έρχεσαι *αύριο μαζί μου στη δουλειά;*	παράκληση

● Η οριστική φανερώνει το πραγματικό και το βέβαιο (παρ. α,β)

(**απλή οριστική**). Συχνά όμως μέσα στο λόγο παίρνει και άλλες σημασίες. Έτσι φανερώνει:

- **1. Το δυνατό** και λέγεται **δυνητική οριστική** (παρ. γ). Η δυνητική οριστική σχηματίζεται με το μόριο *θα* και **οριστική παρατατικού** ή **υπερσυντελίκου.**

- **2. Το πιθανό** και λέγεται **πιθανολογική οριστική** (παρ. δ, ε). Η πιθανολογική οριστική σχηματίζεται με το πιθανολογικό μόριο *θα* και **οριστική κάθε χρόνου.**

- **3. Ευχή** και λέγεται **ευχετική οριστική** (παρ. στ). Η ευχετική οριστική σχηματίζεται με τα μόρια *άμποτε, είθε, μακάρι να, ας* και **οριστική παρελθοντικού χρόνου.**

- **4. Παράκληση** (παρ. ζ).

Η οριστική είναι έγκλιση των προτάσεων κρίσεως και έχει άρνηση *δε(ν)* (παρ. β, δ, ε, ζ).

Η ευχετική οριστική είναι έγκλιση των προτάσεων επιθυμίας και έχει άρνηση *μη(ν)* (παρ. στ).

Σημειώσεις:

1. **Η οριστική του ενεστώτα** χρησιμοποιείται πολλές φορές **αντί για προστακτική** σε εκδηλώσεις επιθυμίας που γίνονται με λεπτότητα:

- *Αν τύχει και αργήσω, με* ***περιμένεις*** *λίγο (= περίμενέ με).*

2. Το *να* με **οριστική παρατατικού** χρησιμοποιείται συχνά **αντί για προστακτική**, για να δηλωθεί παράκληση:

- *Πού είσαι, Πέτρο,* ***να πήγαινες*** *μια στιγμή να ιδείς τι κάνει το παιδί (= πήγαινε, σε παρακαλώ).*

3. **Οριστική παρατατικού**, με το *θα* μπροστά της, χρησιμοποιείται συχνά **αντί για οριστική ενεστώτα** σε εκφράσεις που γίνονται με λεπτότητα:

- **Θα σε συμβούλευα** *να δεις το έργο αυτό* (αντί: *σε συμβουλεύω*).

β. Η υποτακτική

Παραδείγματα	Η υποτακτική φανερώνει
α. Αν βρω *λίγο χρόνο, θα ζωγραφίσω*	το ενδεχόμενο
β. Ας γίνω *πρώτα καλά, και βλέπουμε ύστερα*	το επιθυμητό
γ. *Εδώ* **ας σταθώ** *κι* **ας ξαποστάσω** *λίγο*	προτροπή
δ. Ας έρθει *κι αυτός, αφού το θέλει*	παραχώρηση
ε. Ας πάει *στο καλό (= είθε να πάει...)*	ευχή
στ. *Τότε* **να δεις** *τι αξίζω (= μπορείς να δεις)*	το δυνατό
ζ. Να το πω; Να μην το πω; Τι να κάνω;	απορία
η. Έρθει δεν έρθει, *εγώ θα πάω*	το πιθανό
θ. Μη μου ξαναμιλήσεις	προσταγή

- Η υποτακτική φανερώνει κυρίως το ενδεχόμενο (παρ. α) και το επιθυμητό (παρ. β). Αυτή είναι η κύρια σημασία της. Μέσα στο λόγο όμως παίρνει και άλλες σημασίες συγγενικές. Έτσι φανερώνει:

- 1. **προτροπή** και λέγεται **προτρεπτική υποτακτική** (παρ. γ)
- 2. **παραχώρηση** και λέγεται **παραχωρητική υποτακτική** (παρ. δ)
- 3. **ευχή** και λέγεται **ευχετική υποτακτική** (παρ. ε). Η ευχετική υποτακτική συνοδεύεται από τις λέξεις *άμποτε, είθε, μακάρι να, ας.*
- 4. **το δυνατό** και λέγεται **δυνητική υποτακτική** (παρ. στ)
- 5. **απορία** και λέγεται **απορηματική υποτακτική** (παρ. ζ)
- 6. **το πιθανό** και λέγεται **πιθανολογική υποτακτική** (παρ. η)
- 7. **προσταγή** ή **απαγόρευση** και λέγεται **προστακτική** ή **απαγορευτική υποτακτική** (παρ. θ).

- Η υποτακτική συνοδεύεται από τα μόρια *να, ας* καθώς και από

τους συνδέσμους *αν, εάν, σαν, όταν, πριν, πριν να, μόλις, προτού, άμα, να, για να, μη(ν), μήπως.*

● Η υποτακτική είναι έγκλιση των προτάσεων επιθυμίας και έχει την άρνηση *μη(ν)* (παρ. ζ).

Η πιθανολογική υποτακτική είναι έγκλιση των προτάσεων κρίσεως και έχει την άρνηση *δε(ν)* (παρ. η).

γ. Η προστακτική

α. **Ανοίξτε** *τα παράθυρα*
β. **Προσκύνα,** *Διάκο, τον πασά*
γ. **Μη φωνάζετε** *έτσι*
δ. **Λυπήσου με,** *Θεέ μου, στο δρόμο που πήρα...*
ε. **Σύρε,** *παιδί μου, στο καλό*
στ. **Λέγε λέγε,** *πέτυχες το σκοπό σου*

● Η προστακτική φανερώνει την επιθυμία ως προσταγή (παρ. α). Ανάλογα όμως με το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται εκείνος που μιλά, η προσταγή μπορεί να γίνει:

● 1. **προτροπή** (παρ. β)
● 2. **απαγόρευση** (παρ. γ)
● 3. **παράκληση** (παρ. δ)
● 4. **ευχή** (παρ. ε)
● 5. **έντονη ενέργεια** (παρ. στ).

Η προστακτική χρησιμοποιείται στις ανεξάρτητες προτάσεις.
Η προστακτική είναι έγκλιση των προτάσεων επιθυμίας και έχει άρνηση *μη(ν)* (παρ. γ).

4. Η ΜΕΤΟΧΗ

Ενεργητική φωνή	Παθητική φωνή	
Ενεστώτας	Ενεστώτας	Παρακείμενος
α. *Πέρασε τη ζωή του* **ταξιδεύοντας** **β.** *Πάτησε πρώτος το κάστρο* **κρατώντας** *στα χέρια του τή σημαία* **γ.** **Μην ξέροντας** *τι να πω, ρώτησα κάτι, για να βγω από την αμηχανία*	**δ.** *Το πήρε με* **τρεμάμενα** *χέρια* **ε.** **Τρεχούμενος** *λογαριασμός* **στ.** *Χωρίστηκαν σε δύο* **αντιμαχόμενα** *στρατόπεδα*	**ζ.** *Είδα πάνω στο μόλο* **αραδιασμένα** *τα κόκκινα σταμνιά* **η.** *Ήταν πολύ* **λυπημένος** *με όσα γίνονταν γύρω του*

● Μετοχή έχουν:

• **1. Ο ενεστώτας** στην ενεργητική (παρ. α-γ) και, σπανιότερα, στην παθητική φωνή (παρ. δ-στ).

• **2. Ο παρακείμενος** στην παθητική φωνή (παρ. ζ, η).

● Η μετοχή ειναι και όνομα επίθετο και ρήμα· μετέχει και στα δυο (μετοχή).

• 1. **Ως επίθετο** έχει γένος, αριθμό και πτώση (παρ. δ-η).

• 2. **Ως ρήμα** έχει διάθεση και χρόνους (παρ. α-η) και μπορεί να πάρει υποκείμενο (παρ. α,β,γ), αντικείμενο (παρ. β,γ) και προσδιορισμό (παρ. β,η).

● Η μετοχή χρησιμοποιείται:

● 1. αντί για επίρρημα και λέγεται **επιρρηματική μετοχή** (παρ. α, β, γ).

● 2. αντί για επίθετο και λέγεται **επιθετική μετοχή** (παρ. δ, ε, στ, ζ, η).

Η μετοχή παίρνει άρνηση *μη(ν)* (παρ. γ).

Σημείωση.
Η επιθετική μετοχή μπορεί να αναλυθεί σε **αναφορική πρόταση:** *τα τρεμάμενα χέρια = τα χέρια που τρέμουν.*

α). Η μετοχή του ενεργητικού ενεστώτα: *-οντας* ή *-ώντας.*

Παραδείγματα	Φανερώνει	Ονομάζεται
α. *Πέρασε το ποτάμι* **κολυμπώντας** *(= με κολύμπι)*	τρόπο	τροπική
β. **Ξημερώνοντας** *τ' Αγιαννιού λάβαμε διαταγή να κινήσουμε πάλι μπροστά (= ενώ ξημέρωνε η γιορτή του...)*	χρόνο	χρονική
γ. **Μην μπορώντας** *να περπατήσουν άλλο, κάθισαν να αναπαυτούν λιγάκι (= επειδή δεν μπορούσαν να...)*	αιτία	αιτιολογική
δ. **Αφήνοντας** *το κάστρο δε θα έχουν πρoς τα πού να πορευτούν (= εάν αφήσουν το κάστρο...)*	υπόθεση	υποθετική
ε. *Σαράντα χρόνια* **φυσώντας** *δεν μπόρεσα να τον ρίξω τον πύργο (= αν και φυσούσα...)*	εναντίωση	εναντιωματική

● Η μετοχή σε *-οντας* ή *-ώντας* είναι μονάχα επιρρηματική και:

● 1. **Σημαίνει** κυρίως τρόπο και, πιο σπάνια, χρόνο, αιτία, υπόθεση και εναντίωση· έτσι ονομάζεται **τροπική, χρονική, αιτιολο-**

γική, υποθετική και **εναντιωματική.**

- 2. **Αναλύεται,** ανάλογα με τη σημασία της, σε πρόταση: χρονική (παρ. β), αιτιολογική (παρ. γ), υποθετική (παρ. δ) και εναντιωματική (παρ. ε). Η τροπική μετοχή αναλύεται σε εμπρόθετο προσδιορισμό (παρ. α).
- 3. Έχει πάντοτε σχεδόν το ίδιο υποκείμενο με το ρήμα που προσδιορίζει και λέγεται **συνημμένη** (παρ. α, γ, δ, ε). Κάποτε όμως προσδιορίζει ολόκληρη την πρόταση στην οποία ανήκει. Τότε έχει δικό της υποκείμενο, ή φαίνεται να μην έχει καθόλου υποκείμενο, και λέγεται **απόλυτη** (παρ. β).

β) Η μετοχή του παθητικού παρακειμένου: *-μένος, -μένη, -μένο.*

Παραδείγματα	Χρησιμοποιείται ως
α. *Ένα πουλάκι στο ξερό κλαδί*	
κλαίει για το ταίρι του **το πεθαμένο,**	επιθετ. προσδιορισμός
ο παγωμένος *ο βοριάς απάνω του,*	επιθετ. προσδιορισμός
και το ρυάκι κάτω **παγωμένο**	κατηγορούμενο
β. *Η πόρτα του κάστρου ήταν* **μανταλωμένη**	κατηγορούμενο
γ. *Στεκόταν μπροστά του με τα μάτια* **χαμηλωμένα**	κατηγορηματικός προσδιορισμός
δ. Τον αντρειωμένο *μην τον κλαις*	ουσιαστικό (αντικείμενο)

- Η μετοχή σε *-μένος, -μένη, -μένο:*

Έχει συνήθως επιθετικό χαρακτήρα και χρησιμοποιείται όπως κάθε επίθετο.

Σημειώσεις.

1. Παθητική μετοχή σχηματίζουν και ρήματα ενεργητικής φωνής, που δεν έχουν άλλους τύπους της παθητικής: *ακουμπώ – ακουμπισμένος, συννεφιάζω – συννεφιασμένος, μουδιάζω – μουδιασμένος, θυμώνω – θυμωμένος* κ.ά.

Οι μετοχές αυτές φανερώνουν συνήθως κάποια κατάσταση φυσική ή σωματική ή ψυχική.

2. Μερικών αποθετικών ρημάτων με ενεργητική διάθεση η μετοχή του παρακειμένου παίρνει παθητική σημασία:

- **περιποιούμαι** *το γραφείο μου* (ενεργητική διάθεση)
- *το γραφείο του ήταν πάντοτε* **περιποιημένο** (παθητική διάθεση).

Τέτοιες είναι οι μετοχές: *περιποιημένος, μεταχειρισμένος, επεξεργασμένος.*

γ) Η μετοχή του παθητικού ενεστώτα.

● Τελειώνει σε *-ούμενος* ή *-άμενος* ή *-όμενος* και χρησιμοποιείται όπως και η μετοχή του παθητικού παρακειμένου:

● 1. **Ως επιθετικός προσδιορισμός:** *Το αποφάσισαν οι εκπρόσωποι των* **συνεργαζόμενων** *σωματείων.*

● 2. **Ως κατηγορηματικός προσδιορισμός:** *Άσπρα μαλλιά,* **τρεμάμενα** *τα πόδια.*

● 3. **Ως κατηγορούμενο:** *Όλοι τους ήταν* **χαρούμενοι.**

Μερικές από τις μετοχές αυτές έχουν γίνει ουσιαστικά:

Τα πλεούμενα (= τα καράβια), *τα πετούμενα* (= τα πουλιά), *ο εμπορευόμενος* (= ο έμπορος) κτλ. (βλ. και τη Γραμμ. § 265).

5. ΤΟ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΟ

Βλ. Γραμματική § 209.

Σημειώσεις.

1. Στην επιστήμη, ειδικότερα στη φιλοσοφία, καθώς και σε ορισμένες στερεότυπες εκφράσεις χρησιμοποιούμε κάποτε αρχαία απαρέμφατα: *το είναι, το υπάρχειν, τρόπος του λέγειν, έχει δούναι και λαβείν με τους εμπόρους.*

2. Από τα αρχαία απαρέμφατα προέρχονται και οι λέξεις *φα(γ)ί* (αρχαίο *φαγεῖν*), *το έχει (το έχειν*, η περιουσία): **Το έχει** *του μοναστηριού.* Από τις λέξεις αυτές μερικές έγιναν ονόματα κλιτά: *το φα(γ)ί, του φαγιού, τα φαγιά* κτλ.

Η σημασία των χρόνων στις άλλες εγκλίσεις

Παραδείγματα	Οι χρόνοι στην υποτακτική και στην προστακτική αναφέρονται
α. **Μην καρτερεις** *εδώ πουλί και* **μην προσμένεις** *χλόη*	στο μέλλον
β. **Μαύρισε,** *κύμα, τον αφρό κι εσείς, βουνά, το χιόνι*	στο μέλλον
γ. *Περπατούν στις άκρες των ποδιών,* **για να μην ξυπνήσουν** *το παιδί*	στο παρόν
δ. *Περπατούσαν στις άκρες των ποδιών,* **για να μην ξυπνήσουν** *το παιδί*	στο παρελθόν
ε. *Θα περπατήσουν στις άκρες των ποδιών,* **για να μην ξυπνήσουν** *το παιδί*	στο μέλλον
στ. *Δεν είναι και λίγο* **να έχει τελειώσει** *το απόγευμα όλες τις δουλειές του*	στο μέλλον

Σχετικά με τη σημασία των χρόνων στις άλλες εγκλίσεις, δηλαδή στην υποτακτική και στην προστακτική, παρατηρούμε τα εξής:

- Στις κύριες προτάσεις οι χρόνοι αναφέρονται στο μέλλον (παρ. α, β).
- Στις δευτερεύουσες προτάσεις οι χρόνοι αναφέρονται:

► Στο παρόν, όταν η πρόταση προσδιορίζει πρόταση με ρήμα παροντικού χρόνου (παρ. γ).

► Στο παρελθόν, όταν η πρόταση προσδιορίζει πρόταση με ρήμα παρελθοντικού χρόνου (παρ. δ).

► Στο μέλλον, όταν η πρόταση προσδιορίζει πρόταση με ρήμα μελλοντικού χρόνου (παρ. ε).

Σημειώσεις.

Ο τρόπος. Όσο για τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται αυτό που σημαίνει το

ρήμα, παρατηρούμε ότι οι χρόνοι διατηρούν και στις άλλες εγκλίσεις τη σημασία τους· φανερώνουν δηλαδή το εξακολουθητικό (παρ. α, γ, δ), το συνοπτικό (παρ. ε) και το συντελεσμένο (παρ. στ).

Η μετοχή, ανάλογα με το ρήμα το οποίο προσδιορίζει, αναφέρεται :

α) στο **παρόν :** *Έρχεται* **τρέχοντας.** *Γυρίζει από τη δουλειά* **κουρασμένος.**

β) στο **παρελθόν :** *Ήρθε* **τρέχοντας.** *Γύρισε από τη δουλειά* **κουρασμένος.**

γ) στο **μέλλον :** *Θα έρθει* **τρέχοντας.** *Θα γυρίσει το βράδυ* **κουρασμένος.**

Η μετοχή φανερώνει το εξακολουθητικό, το συνοπτικό ή το συντελεσμένο ανάλογα με το χρόνο στον οποίο ανήκει:

Κατεβαίνοντας *τις σκάλες σκεπτόμουν.*
Ήρθε πολύ **λυπημένος.**

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Παραδείγματα

Όταν **ο Πέτρος** *κοίταξε το πρόσωπο* **του Πέτρου** *στον καθρέφτη, πίεσε πολύ* **τον Πέτρο** *να μη γελάσει.*	*Όταν* **ο Πέτρος** *κοίταξε το πρόσωπό* **του** *στον καθρέφτη, πίεσε πολύ* **τον εαυτό του** *να μη γελάσει.*

Στο κείμενο της πρώτης στήλης η επανάληψη του ονόματος *Πέτρος (του Πέτρου, τον Πέτρο)* όχι μόνο προκαλεί μονοτονία, αλλά και εμποδίζει να εκφραστεί με σαφήνεια το νόημα των προτάσεων.

Αντίθετα, στο κείμενο της δεύτερης στήλης η χρησιμοποίηση των λέξεων *του* και *τον εαυτό του* στη θέση του ονόματος *Πέτρος* χαρίζει στο λόγο εκφραστική ποικιλία και σαφήνεια.

Οι λέξεις που μεταχειριζόμαστε **αντί για ονόματα** λέγονται **αντωνυμίες,** όπως το δείχνει και η ετυμολογία της λέξεως.

Η αντωνυμία αντικαθιστά ένα όνομα που πρέπει να είναι γνωστό ή να έχει δηλωθεί τουλάχιστο μια φορά· γιατί, όπως η συχνή επανάληψη του ονόματος, έτσι και η ολοκληρωτική απουσία του και η χρήση μόνο αντωνυμιών δημιουργεί ασάφεια και αοριστία. Αν π.χ. διαβάσουμε ή ακούσουμε την περίοδο: «*Όταν αυτός κοίταξε το πρόσωπό του στον καθρέφτη, πίεσε πολύ τον εαυτό του να μη γελάσει*», ξέρουμε ποιες ενέργειες έκανε κάποιος, αλλά δεν ξέρουμε ποιος είναι.

2. ΩΣ ΤΙ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ

Παραδείγματα	Χρησιμοποιείται ως
α. **Εμείς**, *κι αν εμαλώσαμε, πάλι θ' αγαπηθούμε*	υποκείμενο
β. **Εμένα** *να ρωτήσετε*	αντικείμενο
γ. **Ποιος** *είσαι εσύ;*	κατηγορούμενο
δ. *Είναι ντροπή να φορείς* **τέτοιο** *δαχτυλίδι*	επιθετικός προσδιορισμός
ε. **Αυτό** *το παιδί παίζει διαρκώς*	επιθετικός προσδιορισμός
στ. **Όσοι** *συνεργάστηκαν με το Θόδωρο τον αγάπησαν*	υποκείμενο

● Οι αντωνυμίες ανήκουν στα κλιτά μέρη του λόγου και μπορούν να λειτουργούν μέσα στην πρόταση όπως και ένα όνομα (ουσιαστικό ή επίθετο) : υποκείμενο (παρ. α, στ), αντικείμενο (παρ. β), κατηγορούμενο (παρ. γ), επιθετικός προσδιορισμός (παρ. δ, ε) κτλ.

3. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΑΝΤΩΝΥΜΙΩΝ

α. Προσωπικές αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 190)

1. α. **Εγώ** *δεν έχω έγνοιες*
   β. **Εμένα** *να ρωτήσετε*
2. α. **Εσύ** *δε χρειάζεσαι βοήθεια*
   β. **Εσένα** *μόνο αγαπώ*
3. α. **Αυτός** *είναι ποιητής*
   β. **Αυτή** *πήρε το βιβλίο*

1. α. *Δώσε* **μου** *το βιβλίο*
   β. *Κέρνα* **μας** *κρασί*
2. α. **Σου** *είπαν τα νέα;*
   β. *Μη* **σας** *φύγει λόγος*
3. α. **Του** *κόπηκαν τα γόνατα*
   β. **Τους** *έδωσαν τα χρήματα*
   γ. **Του** *είπα να φέρει δύο βιβλία*

Οι υπογραμμισμένες λέξεις στα παραπάνω παραδείγματα είναι προσωπικές αντωνυμίες. Στα 1αβ φανερώνουν το πρόσωπο που μιλάει ή τα πρόσωπα που μιλούν (πρώτο πρόσωπο)· στα 2αβ φανερώνουν το πρόσωπο ή τα πρόσωπα στα οποία μιλούμε (δεύτερο πρόσωπο)· στα 3αβ φανερώνουν το πρόσωπο ή τα πρόσωπα για τα οποία μιλούμε (τρίτο πρόσωπο).

Οι αντωνυμίες της πρώτης στήλης λέγονται **δυνατοί** τύποι, ενώ της δεύτερης **αδύνατοι** (βλ. και Γραμματική § 190-191). Οι πρώτοι συνηθίζονται, όταν βρίσκονται μόνοι στο λόγο ή όταν θέλουμε να τονίσουμε κάτι ή να το αντιδιαστείλουμε από άλλο. Οι αδύνατοι τύποι (δεύτερη στήλη) χρησιμοποιούνται πολύ πιο συχνά από τους δυνατούς. Οι τύποι αυτοί είναι άτονοι· στο γραπτό λόγο όμως παίρνουν το τονικό σημάδι, όταν βρίσκονται πριν από το ρήμα, αλλά όχι και όταν ακολουθούν, οπότε είναι εγκλιτικά (παρ. της δεύτερης στήλης).

Σημείωση.

Δεν πρέπει να συγχέουμε με άρθρα ορισμένες από τις προσωπικές αντωνυμίες του τρίτου προσώπου που συμπίπτουν στη μορφή, γιατί τα άρθρα, όπως ξέρουμε (βλ. σ. 32), μπαίνουν πριν από ονόματα του ίδιου γένους, αριθμού και πτώσεως ή πριν από ουσιαστικοποιημένες λέξεις και φράσεις, ενώ οι ομοιόμορφες αντωνυμίες μπαίνουν πριν ή ύστερα από ρήματα.

β. Κτητικές αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 194)

α. *Το σπίτι* **μου (μας)** *είναι μικρό*
β. *Η προθυμία* **σου (σας)** *με συγκινεί*
γ. *Ο γιος* **του (τους)** *μεγάλωσε πια*
δ. *Το* **δικό σου** *σπίτι είναι ωραίο*
ε. *Όλη αυτή η περιουσία είναι* **δική μου**
στ. *Όλη αυτή η περιουσία είναι* **δική σας**
ζ. **Δικά του** *είναι τα χρήματα*
η. **Δικό τους** *είναι το φταίξιμο*

Οι υπογραμμισμένες αντωνυμίες φανερώνουν σε ποιον ανήκει κάτι, τον κτήτορα, και γι' αυτό λέγονται **κτητικές.**

Στα παραδείγματα α, β, γ οι κτητικές αντωνυμίες είναι οι αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας χωρίς τόνο· εκείνοι όμως συνάπτονται με ρήματα, ενώ οι μονολεκτικές κτητικές αντωνυμίες προσδιορίζουν ονόματα.

Στα παραδείγματα δ, ε, στ, ζ, η οι κτητικές αντωνυμίες είναι περιφραστικές (αποτελούνται από το επίθετο *δικός* και από μια μονολεκτική κτητική αντωνυμία). Τις περιφραστικές κτητικές αντωνυμίες τις χρησιμοποιούμε, όταν θέλουμε να τονίσουμε ότι κάτι ανήκει σε κάποιον ή να ξεχωρίσουμε καλύτερα τον κτήτορα.

Οι μονολεκτικές κτητικές αντωνυμίες είναι γενικές κτητικές στα ονόματα που προσδιορίζουν (παρ. α, β, γ).

Το πρώτο μέρος της περιφραστικής αντωνυμίας *δικός -ή -ό μου*, δηλαδή *δικός -ή -ό*, ακολουθεί τους κανόνες συμφωνίας των επιθέτων, ενώ το δεύτερο, δηλαδή το *μου (σου, του, μας, σας, τους)*, δείχνει το πρόσωπο του κτήτορα.

γ. Αυτοπαθείς αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 195)

Παραδείγματα	Χρησιμοποιείται ως
α. *Εγώ κοιτάζω* **τον εαυτό μου**	αντικείμενο
β. *Εσύ κοιτάζεις* **τον εαυτό σου**	αντικείμενο
γ. *Δεν υπήρξα ποτέ διαλαλητής* **του εαυτού μου**	γεν. αντικειμενική
δ. *Έχει δημιουργήσει την πιο αγαθή φήμη* **για τον εαυτό του**	εμπρ. προσδ. αναφοράς

Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά και γι' αυτό μπορούν να είναι: αντικείμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί κτλ. (παρ. α-δ).

Σημείωση.

Η ονομαστική του ενικού είναι σπάνια· τη χρησιμοποιούμε κάποτε ως υποκείμενο και ως κατηγορούμενο, για να παρουσιάσουμε εντονότερα την έννοια του ατόμου ή του εγώ:

Τη σταματά **ο εαυτός της**.

Είμαι μονάχος μου! Είμαι **ο εαυτός μου!**

δ. Αλληλοπαθείς αντωνυμίες

1. Ποιες είναι.

α) *(Ο) ένας τον άλλο (ο ένας με τον άλλο, ο ένας στον άλλο, ο ένας τ' αλλουνού).*

β) *μεταξύ μας, μεταξύ σας, μεταξύ τους* και *αναμεταξύ μας, αναμεταξύ σας, αναμεταξύ τους* κ.ά.ό.

2. Παραδείγματα.	Φανερώνει
α. *Λυπούνταν* **ο ένας τον άλλο**	αμοιβαιότητα
β. *Κοίταζε* **ο ένας τον άλλο**	αμοιβαιότητα
γ. *Ρίχτηκαν στην αγκαλιά* **ο ένας τ' αλλουνού**	αμοιβαιότητα
δ. *Πέφτουν οργισμένοι* **ο ένας στον άλλο**	αλληλοπάθεια
ε. *Τι φιλονικείτε* **μεταξύ σας;**	αλληλοπάθεια

Οι εκφράσεις *ο ένας τον άλλο, μεταξύ μας* κτλ. χρησιμοποιούνται ως αλληλοπαθείς αντωνυμίες, γιατί φανερώνουν ότι δύο ή περισσότερα πρόσωπα ενεργούν ή πάσχουν αμοιβαία.

Η συντακτική χρήση της εκφράσεως *ο ένας τον άλλο* (ή άλλων όμοιων), όταν δηλώνει αλληλοπάθεια, είναι βραχυλογική και η πρόταση στην οποία ανήκει ισοδυναμεί με δύο:

Έδερνε ο ένας τον άλλο. Ο ένας έδερνε τον άλλο και ο άλλος έδερνε τον ένα (= τον πρώτο), δηλαδή ο καθένας τους έδερνε τον άλλο (αλλά και δεχόταν χτυπήματα).

Δεν έχει όμως την ίδια σημασία η φράση : *(Από τους δυο γείτονές μου) ο ένας έδερνε τον άλλο* (ο Γιώργος έδερνε τον Πέτρο, δε δεχόταν όμως ο ίδιος χτυπήματα).

ε. Οριστικές αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 196)

α. *Ο Φίλιππος καλλιεργεί* **ο ίδιος** *τον κήπο του*
β. *Εγώ* **η ίδια** *θα περιποιηθώ τα λουλούδια*

γ. *Θα ονειρευτείς την Ομορφιά* **την ίδια**
δ. *Δεν πειράζει, μαγειρεύουν* **μόνοι τους** *(= εκείνοι μόνοι τους)*
ε. *Αδελφή, να μας τα φέρεις* **η ίδια** (= *εσύ η ίδια*· εννοείται η αντωνυμία που προσδιορίζεται)

Οι οριστικές αντωνυμίες συνήθως προσδιορίζουν ως κατηγορηματικοί προσδιορισμοί σύναρθρα ουσιαστικά (παρ. α, γ) και προσωπικές ή δεικτικές αντωνυμίες, που άλλοτε υπάρχουν και άλλοτε εννοούνται (παρ. β, δ, ε).

Σημείωση.
Τα επίθετα *ίδιος* και *μόνος*, όταν βρίσκονται ανάμεσα στο άρθρο και στο ουσιαστικό, ειναι επιθετικοί προσδιορισμοί: **Ο ίδιος καθηγητής** *διδάσκει την Υγιεινή και τη Γεωγραφία.* **Ο μόνος γιατρός** *της περιοχής αρρώστησε.*

στ. Δεικτικές αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 197)

α. **Αυτό** *το παιδί το γνωρίζετε;*
β. **Αυτός** *είναι αδερφός μου*
γ. *Για ποιά πράγματα μιλάς; Γι'* **αυτά** *που λέγαμε πρωτύτερα*
δ. *Πήγαινε στη λαϊκή αγορά κι εκεί θα βρεις* **αυτά** *που μου ζητάς*
ε. *Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, έλα πάρε και* **τούτο**
στ. **Τούτο** *το σκουφάκι, σαν το βάλεις, δε θα φαίνεσαι*
ζ. **Εκείνο** *το βιβλίο θέλω*
η. *Πού 'ναι* **(ε)κείνα** *τα χρόνια (τα παλιά...)*
θ. *Παρακαλούσε τη θυγατέρα της να γυρίσει πίσω·* **εκείνη** *δεν την άκουσε*
ι. *Αυτό το εργοστάσιο πρόσφερε* **τέτοια** *και* **τόση** *δουλειά, ώστε όλοι το αγάπησαν*
ια. **Ο τόσος** *θόρυβος ενοχλεί*

Από τις δεικτικές αντωνυμίες οι: *αυτός, τούτος, εκείνος* χρησιμοποιούνται και ως ουσιαστικά, δηλαδή μόνες τους (παρ. β, γ, δ, ε, θ) και ως επίθετα μπροστά από σύναρθρα ουσιαστικά (παρ. α, στ, ζ, η), ενώ οι υπόλοιπες δύο, *τέτοιος* και *τόσος*, χρησιμοποιούνται πάντοτε ως

επίθετα και συνοδεύουν άναρθρα ουσιαστικά (παρ. ι) ή βρίσκονται μεταξύ άρθρου και ουσιαστικού (παρ. ια).

Σημειώσεις.

α) Οι αντωνυμίες *αυτός* και *εκείνος* πολλές φορές μπαίνουν για έμφαση:

Της θάλασσας τα κύματα, ***αυτά*** *μόν' τον ρωτούσαν.*
Δεν τ' αφήνουν τα παιδιά να κάνουν ό,τι θέλουν ***αυτά.***
Πες του ***αυτού*** *του κυρίου να μ' αφήσει ήσυχο.*
Οι βέργες οι καμαρωτές λαμποκοπούν κι ***εκείνες.***

β) (Οι αντωνυμίες *αυτός, τούτος, εκείνος*, όταν χρησιμοποιούνται ως επίθετα, τυπικά είναι κατηγορηματικοί προσδιορισμοί, γιατί συνοδεύουν σύναρθρα ουσιαστικά· στην πραγματικότητα όμως είναι επιθετικοί προσδιορισμοί.)

ζ. Ερωτηματικές αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 200)

1. **α. Ποιος** *φωνάζει;*
   β. Ποιος *είναι ο πατέρας σου;*
   γ. Ποιανού *είναι αυτό το σπίτι;*
   δ. Ποιος *πατέρας δεν αγαπά τα παιδιά του;*
2. **α. Πόσες** *φορές έκλαψε;*
   β. Πόσα *χρήματα θέλεις;*
3. **α. Τι** *συμβαίνει;* **Τι** *θέλεις;* **Τι** *έγινε ο Πέτρος;*
   β. Τι *άνθρωπος είσαι εσύ;* **Τι** *λογής άνθρωπος ήταν;*
   γ. Τι *αμαρτίες έκανες;*
   δ. *Και* **τι** *μισθό παίρνετε; (τι = πόσο;)*
   ε. Τι *έφυγες και δε μας περίμενες; (τι = γιατί, για ποιο λόγο)*
   στ. Τι *τα θέλουμε τα πολλά λόγια; (τι = γιατί, για ποιο σκοπό)*
   ζ. Τι *σου έφταιξα εγώ; (τι = σε τι, ως προς τι)*
   η. Τι *θαυμάσιος περίπατος! (τι = πόσο)*

Από τις ερωτηματικές αντωνυμίες η *ποιος* χρησιμοποιείται και ως ουσιαστικό (παρ. 1 αβγ) και ως επίθετο (παρ. 1δ), η *πόσος* μόνο ως επίθετο (παρ. 2 αβ) και η τρίτη, η *τι*, ως ουσιαστικό (παρ. 3 α), ως επίθετο (παρ. 3 βγδ) και ως επίρρημα (παρ. 3 ε, στ, ζ, η)· η αντωνυμία *τι* ως επίθετο, όπως βλέπουμε στα παραπάνω παραδείγματα, μπορεί να

συνοδεύει ουσιαστικά οποιουδήποτε γένους και οποιασδήποτε πτώσεως.

Παρατηρήσεις.

1. Πολλές φορές η αντωνυμία *τι* χρησιμοποιείται σε ελλειπτικές προτάσεις· στις περιπτώσεις αυτές, αν προσπαθήσουμε να συμπληρώσουμε τους όρους που λείπουν, θα διαπιστώσουμε ποιος είναι ο συντακτικός ρόλος της:

Τι; *Πέθανε ο κύριος Λεωνίδας; (τι = τι λές;/τι =* αντικ.)
Τι; *Θα φύγεις σήμερα; (= τι λες; /τι =* αντικείμ.)

2. Η *πόσος* έχει και τη σημασία «πάρα πολύς», «υπερβολικά πολύς»:
Πόσα *βάσανα πέρασα, για να σπουδάσω!*

3. Όταν η ερώτηση περικλείει έντονη απορία ή λεπτή ειρωνεία, τότε μπροστά από τις ερωτηματικές αντωνυμίες μπορεί να μπαίνει το μόριο *σαν:*

Σαν *τι έκανες και θέλεις μεγάλη αμοιβή;*
Η καρδούλα μου το ξέρει, **σαν** *τι πόνους υποφέρει.*
*«***Σαν** *ποιο χωράφι σπάρθηκε και δε θα το θερίσουν;»*

4. Για την απάντηση που δίνουμε σε ερωτήσεις που εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες βλ. τόν πίνακα των συσχετικών αντωνυμιών της Γραμματικής § 202.

η. Αόριστες αντωνυμίες

(Βλ. Γραμματική § 201)

α. **Άλλοι** *υποστήριξαν την πρόταση και άλλοι την πολέμησαν*
Έχεις **άλλη** *κόρη;*
β. *Χτυπάει την πόρτα και βγαίνει* **ένας** *και του άνοιξε*
Ένας στρατιώτης *σε ζητά*
γ. *Έχει ο* **κάθε στρατιώτης** *την κουβέρτα του*
δ. **(Ο) καθένας** *έχει τη δική του γνώμη*
ε. *Η προσωπική αξία είναι ανώτερη από* **καθετί** *σ' αυτό τον κόσμο*

στ. *Μακάρι να ζήσει και η γιαγιά του πατέρα μου* **κάμποσα** *χρόνια*
ζ. *Είδες* **κανέναν** *να περνά από δω;*
Κανείς *δε σε γνωρίζει εδώ. Διαβάστε και* **κανένα περιοδικό**
η. *Ήρθε* **κάποιος** *και σε ζήτησε*
Κάποιοι ψαράδες *πήγαν από την αυγή*
θ. *Είχα να τελειώσω* **κάτι εργασίες**
Γιατί θύμωσε; Γιατί βρήκε **κάτι** *μέσα στο φαγητό*
ι. **Μερικοί** *το πίστεψαν. Αγόρασα* **μερικά βιβλία**
ια. *Ήρθε ο* **δείνα ηθοποιός** *και μου λέει:*
Και ο **δείνα** *και ο τάδε είναι γνωστοί μου*
ιβ. *Η* **τάδε** *μοιράζει στο κτήμα της φρούτα. Θα σε στείλω στο* **τάδε μέρος**
ιγ. *Βλέπεις* **τίποτε;** *Δε βλέπω* **τίποτε**
Είδατε **τίποτε στρατιώτες** *να περνούν από δω;*

Από τις αόριστες αντωνυμίες άλλες χρησιμοποιούνται μόνο ως ουσιαστικά (*καθένας, καθετί*, παρ. δ, ε), άλλες μόνο ως επίθετα (*κάθε, κάμποσος*, παρ. γ, στ) και τέλος οι περισσότερες και ως ουσιαστικά και ως επίθετα (παρ. α, β, ζ, η, θ, ι, ια, ιβ, ιγ).

Παρατηρήσεις.

1. Οι αντωνυμίες *ένας, καθένας* και *κανένας* έχουν μόνο ενικό αριθμό· ο πληθυντικός τους σχηματίζεται από άλλες (*κάποιοι, κάτι, τίποτε· κάθε* + αριθμητικό):

Ήρθε **ένα** *παιδί. Ήρθαν* **κάποια** *παιδιά. Ήρθαν* **κάτι** *παιδιά.*
– *Είναι* **κανένας** *μέσα;* – **Κάποιοι** *είναι μέσα.*
– *Είδατε* **κανένα** *στρατιώτη;* – *Είδαμε* **κάτι** *στρατιώτες.*
– *Ήρθε* **κανένας** *συμμαθητής μου να με ζητήσει;*
– *Μην ήρθαν* **τίποτε** *συμμαθητές μου και με ζήτησαν;*
Λέει τον Απόστολο **κάθε** *Κυριακή*
Κάθε *τρεις Κυριακές πηγαίνει εκδρομή*

2. Μπορούν να θεωρηθούν ως αόριστες αντωνυμίες και οι τύποι της *ποιος* σε φράσεις όπως: *αυτές οι διαδόσεις, ποιες λίγο ποιες πολύ, είναι ψεύτικες (ποιες = άλλες).*

3. Μερικές φορές η αντωνυμία *καθένας* δείχνει επιμερισμό του υποκειμένου, του αντικειμένου κτλ.:

Οι τρεις γιοί ήθελαν **ο καθένας** *για τον εαυτό του το σπίτι*
Περιποιήθηκαν και τους πέντε επισκέπτες, **τον καθένα** *για άλλη αιτία*

4. Η λέξη *ένας* είναι επιπλέον και αόριστο άρθρο και αριθμητικό επίθετο. Μπορεί επίσης να έχει και τις σημασίες *κάποιος, εκείνος:*

Ένας *στρατιώτης σε ζητά* = **Κάποιος** *στρατιώτης σε ζητά*
Ένας *που έχει μυαλό δε λέει τέτοια λόγια* = **Εκείνος** *που έχει...*

5. Η αντωνυμία *κάποιος* μπορεί να έχει και άλλες σημασίες:
Έχει κι αυτός **κάποια** *περιουσία* **(κάποια** = *όχι μεγάλη αλλά όχι και εντελώς ασήμαντη).*

θ. Αναφορικές αντωνυμίες

(βλ. Γραμματική § 198)

α. *Φαίνεται ότι το 'γραψαν στην Κούλα,* **η οποία** *στο μεταξύ είχε πάει στην Τρίπολη*
β. *Ταξίδεψα με το πλοίο,* **με το οποίο** *ταξιδέψατε και σεις*
γ. **Όποιος** *πεινάει, καρβέλια ονειρεύεται*
δ. **Όποιο** *παιδί το ξέρει, να το πει*
ε. **Οποιοσδήποτε** *θέλει, μπαίνει μέσα*
στ. **Όσα** *δίνεις, τόσα παίρνεις*
ζ. **Όσοι** *κλέφτες τ' ακούσανε, πάνε να προσκυνήσουν*
η. **Οσαδήποτε** *χρήματα σου ζητήσει, να του τα δώσεις*
θ. **Ό,τι** *καιρός είναι εδώ, είναι και κει*
ι. *Πάρε μαζί σου* **ό,τι** *σου χρειάζεται*
ια. **Οτιδήποτε** *σου πει, εσύ να μη μιλήσεις (* **Οτιδήποτε** *σου πει = κι αν σου πει κάτι)*
ιβ. *Δώσε μου τα βιβλία* **που** *σου δάνεισα (***που** *= τα οποία)*
ιγ. *Ας έρθει να μιλήσει με μένα,* **που με** *ξέρει (***που με** *= τον οποίο)*
ιδ. *Εκείνος* **που** *έφταιγε, τιμωρήθηκε (***που** *= ο οποιος)*
ιε. *Εσύ είσαι η αιτία,* **που** *τα παθαίνω αυτά (***που** *= για την οποία)*
ιστ. *Μπήκα κρυφά στο σαλόνι,* **που** *έπαιζε πιάνο η νουνά (***που** *= όπου)*

Οι αναφορικές αντωνυμίες είναι και όροι των αναφορικών προτάσεων που εισάγουν, ή προσδιορισμοί των όρων τους. Λ.χ. στο παρ. α το *η οποία* είναι υποκείμενο στο *είχε πάει*, στο παρ. ζ το *όσοι* είναι επιθετικός προσδιορισμός στο *κλέφτες* κτλ.

Παρατηρήσεις.

1. Από τις αναφορικές αντωνυμίες η αντωνυμία *ο οποίος* χρησιμοποιείται μόνο ως ουσιαστικό (παρ. α,β), ενώ οι άλλες και ως ουσιαστικά (παρ. γ, ε, στ, ι, ια) και ως επίθετα (παρ. δ, ζ, η, θ).

2. Μπορούμε να αναλύσουμε το αναφορικό *που* (και όταν είναι μόνο του και όταν συνοδεύεται από προσωπική αντωνυμία) σε έναν τύπο (εμπρόθετο ή όχι) της αντωνυμίας *ο οποίος* (αν το επιτρέπουν τα συμφραζόμενα· στο παρ. ιστ δεν το επιτρέπουν)· με βάση αυτή την ανάλυση είναι εύκολο να προσδιορίσουμε το συντακτικό ρόλο του *που*, αν δηλαδή είναι υποκείμενο ή αντικείμενο ή άλλος προσδιορισμός (παρ. ιβ, ιγ, ιδ), ή αν βρίσκεται στη θέση κάποιου άλλου προσδιορισμού (παρ. ιε).

3. Την αντωνυμία *ο οποίος* τη χρησιμοποιούμε πολύ σπάνια. Είναι όμως καλύτερα να τη χρησιμοποιούμε στη θέση του *που* σε δύο περιπτώσεις: α) για να κάνουμε με τις πτώσεις της (κυρίως τις πλάγιες) και με εμπρόθετα (πρόθεση + έναν τύπο της *ο οποίος*) τη φράση σαφέστερη:

Το παιδί του λοχαγού, που είχε βρεθεί εκεί, μου είπε όλα όσα έγιναν (Ποιος είχε βρεθεί, το παιδί ή ο λοχαγός;) και β) για να αποφύγουμε τα πολλά *που* στη σειρά:

Την ιστορία αυτή τη διάβασα σ' ένα παλιό βιβλίο, που το έγραψε ένας σοφός Ινδός, που την είχε, λέει, ακούσει από τον πρόπαππό του, που κι αυτός την είχε μάθει από τον παππού του, που κι εκείνος πάλι την είχε ακούσει από το μεγάλο θείο, που την είχε ιδεί με τα ίδια του τα μάτια.

4. Οι αντωνυμίες *όποιος*, *ό,τι* και *όσος* μαζί με το *-δήποτε* γίνονται αοριστολογικές (βλ. Γραμμ. § 199):

Οσοσδήποτε (οποιοσδήποτε, οτιδήποτε) κόσμος βρίσκεται εκεί, εσείς θα παίξετε το έργο σας.

5. Ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση, στα οποία μπαίνουν οι κλιτές αναφορικές αντωνυμίες, παρατηρούμε ότι συμφωνούν με τη λέξη στην οποία αναφέρονται **στο γένος** και **στον αριθμό**. Η πτώση τους κανονίζεται από το συντακτικό τους ρόλο στην πρόταση (παρ. α-ιε).

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1. ΓΕΝΙΚΑ

α. *Ήρθε ένα πούλμαν* **από την Αθήνα**
β. *Ο γεροντάκος βάδιζε* **τοίχο τοίχο**
γ. *Παιδιά, καθίστε* **πλάι πλάι**
δ. *Ο δρόμος περνά* **μπροστά από το σπίτι**
ε. *Εγώ φεύγω* **σήμερα**
στ. *Ο πατέρας κοιμάται* **το μεσημέρι**
ζ. **Ώρες** *καθόμουν και κοίταζα τη θάλασσα*
η. *Γράφω αυτές τις λέξεις* **βιαστικά**
θ. *Ο φταίχτης βάδιζε* **σκυφτός**
ι. *Ήρθε η κόρη του* **γελώντας**
ια. *Ο δρόμος είναι* **εξαιρετικά** *επικίνδυνος*
ιβ. *Το μάθημα το είπες* **πολύ** *καλά*
ιγ. *Όλα τα παιδιά χάρηκαν* **λίγο πολύ**
ιδ. *Η οικογένειά του πεθαίνει* **της πείνας**
ιε. *Δεν του αντιμίλησε* **από σεβασμό**
ιστ. *Πάρε αυτά τα χρήματα,* **για να αγοράσεις δίσκους**
ιζ. *Είχε φέξει τόσο,* **ώστε μπορούσα να διαβάσω χωρίς λάμπα**
ιη. *Θα βρεις καλά φρούτα στην αγορά,* **αν πας πρωί**
ιθ. *Δεν μπορεί να τρέξει,* **αν και είναι νέος**

κ. **Ναι,** *θα έρθει ο γιατρός*
κα. **Όχι,** *δεν κακολόγησα κανέναν*
κβ. **Ίσως** *να έρθει ο προϊστάμενος*
κγ. *Ο γιος σου είναι άσος* **στο κολύμπι**

Σε μια ιδιαίτερη κατηγορία των ρηματικών συνόλων (βλ. σελ. 51) ανήκουν τα παραδείγματά μας. Τα σύνολα αυτά αποτελούνται από το ρήμα και από προσδιορισμό που έχει βασική ιδιότητα να αποδίδει στο ρήμα (αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και στο επίθετο και στο ουσιαστικό και στο επίρρημα) ό,τι του χρειάζεται κάθε φορά για να συμπληρωθεί η έννοιά του και να γίνει πιο συγκεκριμένη και πιο σαφής. Ειδικότερα οι προσδιορισμοί αυτοί δηλώνουν επιρρηματικές σχέσεις, δηλαδή:

τόπο (παρ. α-δ), **χρόνο** (παρ. ε-ζ), **τρόπο** (παρ. η-ι), **ποσό** (παρ. ια-ιγ), **αιτία** (παρ. ιδ-ιε), **(σκοπό)** (παρ. ιστ), **(αποτέλεσμα** (παρ. ιζ), **αναφορά** (παρ. κγ), **προϋπόθεση (όρο)** (παρ. ιη), **εναντίωση** και **παραχώρηση** (παρ. ιθ), **βεβαίωση, άρνηση, δισταγμό** ή **πιθανότητα** (παρ. κ-κβ). Για το λόγο αυτό οι προσδιορισμοί αυτοί, που όπως θα δούμε παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στη μορφή τους, παίρνουν το κοινό όνομα **επιρρηματικοί προσδιορισμοί.**

2. ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΩΝ

Όπως φαίνεται από τα ίδια παραδείγματα, οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί εμφανίζονται με δύο γενικότερες μορφές: είναι **μονολεκτικοί** ή **περιφραστικοί.** Πιο συγκεκριμένα·

α) Μονολεκτικοί είναι οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί που αποτελούνται από μια λέξη, δηλαδή:

1) Απλά επιρρήματα (παρ. ε, η, ια, κ, κα,κβ)
2) Απλές (άναρθρες) πτώσεις (παρ. ζ)
3) Επίθετα (=επιρρ. κατηγορούμενα, βλ. σελ. 19), (παρ. θ)
4) Μετοχές με επιρρηματική σημασία (παρ. ι)

β) Περιφραστικοί είναι οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί που αποτελούνται από δύο ή περισσότερες λέξεις, δηλαδή:

1) Εμπρόθετους προσδιορισμούς (παρ. α, ιε, κγ)
2) Σύναρθρες πτώσεις (παρ. στ, ιδ)
3) Επιρρηματικές (ή άλλες) εκφράσεις (παρ. γ)
4) Ζεύγη επιρρημάτων (παρ. ιβ, ιγ)
5) Διπλασιασμένες (απλές ή σύναρθρες) πτώσεις (παρ. β)
6) Συνδυασμούς επιρρημάτων με εμπρόθετους προσδιορισμούς (παρ. δ)
7) Επιρρηματικές προτάσεις (παρ. ιστ, ιζ, ιη, ιθ).

3. ΠΟΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΥΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥΣ

Όπως φαίνεται και από τα παραδείγματα που έχουμε στην αρχή του κεφαλαίου και από την ονομασία τους (επιρρηματικοί = επί + ρήμα), τα επιρρήματα ή οι λέξεις που χρησιμοποιούνται ως επιρρήματα εξυπηρετούν κατεξοχήν τα ρήματα. Γι' αυτό, το ρήμα, ανάλογα με τη σημασία του και με τις ανάγκες του λόγου, μπορεί να πάρει όλων των ειδών τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς, όπως αυτοί εμφανίζονται σε όλη την ποικιλία των μορφών τους.

Όπως όμως έχουμε πει, και άλλα μέρη του λόγου παίρνουν επιρρηματικούς προσδιορισμούς, όχι όμως όλα τα είδη τους. Έτσι,

α) Τα επίθετα παίρνουν επιρρηματικούς προσδιορισμούς:

1) Του ποσού: *Το χαντάκι είναι* **πολύ** *στενό.*

Κάπως *δύσκολο να γίνει αυτό που θέλεις.*

2) Της αναφοράς: *Τα χώματα αυτά είναι ιερά* **για μας.**

Στα χρόνια *είσαι μεγαλύτερος από τον αδελφό σου,* **στα μυαλά** *όμως τι γίνεται;*

3) Της αιτίας: *Ο Κροίσος ήταν υπερήφανος* **για τα πλούτη του.**

4) Του σκοπού: *Ήρθε έτοιμος* **για καβγά.**

β) Τα επιρρήματα παίρνουν επιρρηματικούς προσδιορισμούς:

1) Του ποσού: *Φτάσαμε* **πολύ** *νωρίς.*
Το σπίτι τους βρίσκεται **λίγο πιο** *έξω από το χωριό.*

2) Της αναφοράς: **Όσο για τη μόρφωση των παιδιών του,** *φρόντισε υποδειγματικά.*

γ) Τα ουσιαστικά που δηλώνουν ενέργεια παίρνουν επιρρηματικούς προσδιορισμούς (που είναι πάντοτε εμπρόθετοι):

1) Του σκοπού: *Οι προσπάθειες* **για τη λύτρωση** *του έθνους* (= προσπαθούσαν *να λυτρώσουν* το έθνος).

2) Του τόπου: *Η αφιξή τους* **στην πόλη** *ξεσήκωσε όλα τα παιδιά.*

3) Προέλευση: *Η καταγωγή του Κοραή* **από οικογένεια** *εμπόρων...*

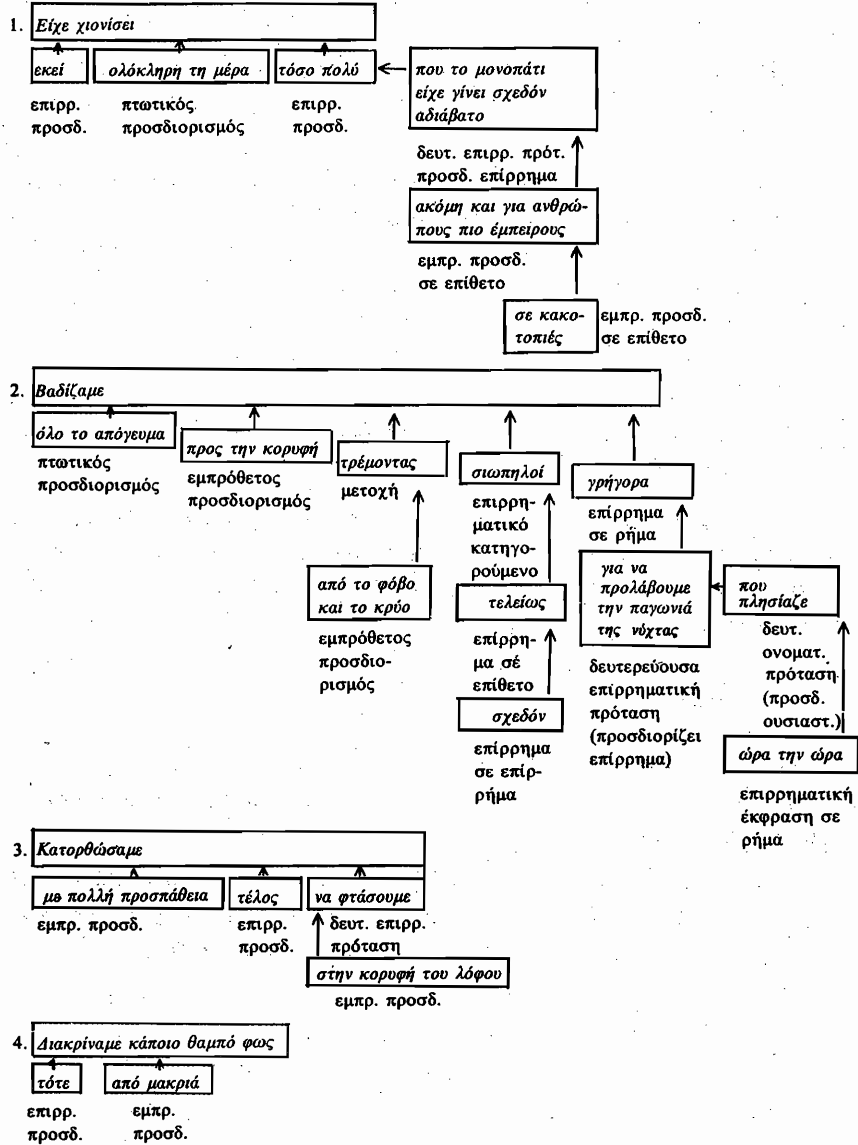
4) Εναντίωση: *Εκδήλωσαν την αγανάκτησή τους* **κατά της τυραννίας.**

5) Αναφορά: *Τα αισθήματά του* **για την οικογένεια αυτή** *είναι γνωστά.*

Μπορούμε να δούμε καλύτερα τους τρόπους με τους οποίους εκφέρονται οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί και τις λέξεις που παίρνουν αυτούς τους προσδιορισμούς στο κείμενο και στο παραστατικό διάγραμμα που ακολουθούν.

Κείμενο:
Είχε χιονίσει εκεί τόσο πολύ ολόκληρη τη μέρα, που το μονοπάτι είχε γίνει σχεδόν αδιάβατο, ακόμη και για ανθρώπους πιο έμπειρους σε κακοτοπιές. Όλο το απόγευμα βαδίζαμε προς την κορυφή, τρέμοντας από το φόβο και το κρύο, σχεδόν τελείως σιωπηλοί, γρήγορα, για να προλάβουμε την παγωνιά της νύχτας, που ώρα την ώρα πλησίαζε. Με πολλή προσπάθεια κατορθώσαμε τέλος να φτάσουμε στην κορυφή του λόφου· και τότε διακρίναμε από μακριά κάποιο θαμπό φως.

Παραστατικό διάγραμμα

4. ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥΣ

Από τα παραδείγματα που είδαμε καταλαβαίνουμε ότι οι διάφοροι τύποι των επιρρηματικών προσδιορισμών έχουν ποικίλες σημασίες.

Είπαμε ότι όλοι οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί, οποιουδήποτε τύπου και σημασίας κι αν είναι, μπορούν να προσδιορίσουν ρήματα. Δεν προσδιορίζουν όμως όλοι επίθετα, επιρρήματα και ουσιαστικά. Γι' αυτό, στην ανάλυση που ακολουθεί, ο λόγος είναι κυρίως για επιρρηματικούς προσδιορισμούς των ρημάτων, και μόνο όπου χρειάζεται θα αναφερθούν και οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί των άλλων μερών του λόγου που αναφέραμε.

Όπως έχουμε δει, οι κυριότερες σημασίες των επιρρηματικών προσδιορισμών είναι:

α) ο τόπος, β) ο χρόνος, γ) **ο τρόπος, δ) το ποσό, ε) η αιτία, στ) ο σκοπός,** ζ) **το αποτέλεσμα, η) η αναφορά, θ) η προϋπόθεση (όρος), ι) η εναντίωση** και **παραχώρηση, ια) η βεβαίωση, ιβ) η άρνηση, ιγ) ο δισταγμός** ή **η πιθανότητα.**

α. Ο τόπος

Ο τόπος εκφράζεται:

1. Με τοπικά επιρρήματα και με επιρρηματικές εκφράσεις που δηλώνουν τόπο:

Εσύ να μείνεις **εδώ. Πάνω πάνω** *ήταν μια παλιά φωτογραφία. Το ποτάμι περνούσε* **μέσα από το χωριό.** *Έτρεχαν στην αυλή* **πέρα δώθε.** *Άσπρισε το σπίτι* **μέσα έξω** *για τη Λαμπρή.* **Από κοντά** *όλα έδειχναν ακόμη ωραιότερα.*

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Ακούμπησε το γράμμα **στο τραπέζι**
Μπορούσε να πάει και **από στεριάς**
Έτρεχαν **στην αυλή** *πέρα δώθε*
Πάω **για την Αθήνα**

Ο ερχομός του Φώτη **στην Αθήνα** *μας έκανε να χαρούμε*

3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (σε αιτιατική και σπάνια σε γενική ή σε ονομαστική):

Πάω **σπίτι**
Νά 'μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα **τ' αψήλου**
Αθήνα, *15 Αυγούστου 1977*

4. Με αναφορικές προτάσεις που φανερώνουν τόπο:

Ψάξε **όπου θέλεις**
Όπου και να πάει, *αυτή η φήμη τον ακολουθεί*

Σημείωση.
α. *Κατοικεί* **στο χωριό**
β. *Βρίσκεται* **επάνω**
γ. *Έμεινε* **στη θέση** *του ακίνητος*
δ. *Ξεκίνησε νωρίς* **από το χωριό**
ε. *Προέρχονται* **από τη Θεσσαλία**
στ. *Κατάγεται* **από την Κάρπαθο**
ζ. *Περνάνε βόλι* **από δαχτυλίδι**
η. *Έτρεξε* **προς την εξώπορτα**

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τόπου, εκτός από τον τόπο στον οποίο βρίσκεται ή στέκεται κάποιος (τόπος στάσεως - στάση· παρ. α, β, γ), δηλώνουν και τον τόπο από τον οποίο ξεκινά ή προέρχεται κάποιος ή κάτι (τόπος αφετηρίας, προελεύσεως-αφετηρία, προέλευση· παρ. δ, ε, στ) και τον τόπο μέσα από τον οποίο ή προς τον οποίο κινείται κάποιος ή κάτι (τόπος διελεύσεως, κατευθύνσεως - διέλευση, κατεύθυνση· παρ. ζ, η).

β. Ο χρόνος

Ο χρόνος εκφράζεται:

1. Μέ χρονικά επιρρήματα και με επιρρηματικές εκφράσεις που δηλώνουν χρόνο:

Είδαν **τότε** *τα σύννεφα να πυκνώνουν*
Κάπου κάπου *σταματούσε το πλέξιμο*
Ύστερα από μέρες *το θυμήθηκε*
Από τότε *δεν ξαναφάνηκε στο νησί*

Χρόνο με το χρόνο *ψηλώνει*
Πήγαμε στο σχολείο **στις πέντε η ώρα**
Από δω κι εμπρός *ξέρεις τη δουλειά σου*
Εδώ και δυο βδομάδες *έχω να τον δω*
Ως αύριο *θα ξέρω*

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Σ' ένα χρόνο *έγραψε δυο βιβλία*
Το μυστικό το κράτησε **ως το θάνατό του**
Η γύμναση **κατά την εφηβική ηλικία** *βελτιώνει την υγεία του ανθρώπου*

3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (σε αιτιατική και σπάνια σε γενική ή σε ονομαστική):

Το χειμώνα *θ' ανάβουμε το τζάκι*
Να 'ρθείτε **του χρόνου**
Πήγαμε στο σχολείο **η ώρα δέκα**

4. Με χρονικές μετοχές:

Το αστέρι έτρεμε **βασιλεύοντας** *(= ενώ βασίλευε) πίσω από τα βουνά*
Ακούγοντας *(= αφού άκουσαν) το νέο βουβάθηκαν*
Αφήνοντας *την πόρτα ανοιχτή έτρεξε και τον αγκάλιασε*
Βαδίζοντας *τραγουδούσε*

5. Με χρονικές προτάσεις:

Όταν ξύπνησε, *είδε ότι ακόμη δεν είχε ξημερώσει*
Μόλις έφτασε, *έτρεξε στο σπίτι του φίλου του*

6. Με επιρρηματικό κατηγορούμενο:

Μας ήρθε **πρωινός πρωινός**
Παντρεύτηκε **νέος**

Σημείωση.
α. *Έφυγε* **ξημερώματα**
β. **Για πολλή ώρα** *σωπαίναμε όλοι*
γ. **Από το πρωί** *σε περιμένω*
δ. *Άντεξε* **ως το τέλος**
ε. *Ψωνίζει* **κάθε μέρα**

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου δηλώνουν, εκτός από το βαθμό της χρονικής διάρκειας (παρ. α, β), και το χρόνο κατά τον οποίο αρχίζει ή τελειώνει κάτι (χρονική αφετηρία, χρονικό τέρμα, παρ. γ, δ) και το χρόνο κατά τον οποίο επαναλαμβάνεται κάτι (χρονική επανάληψη, παρ. ε).

γ. Ο τρόπος

Ο τρόπος εκφράζεται:

1. Με τροπικά επιρρήματα και με επιρρηματικές εκφράσεις που δηλώνουν τρόπο:

Βάδιζε **βιαστικά**
Σιγά σιγά *έμπαινε στο νόημα της ζωής*
Βγήκε έξω **κρυφά** *από τον πατέρα του*
Έτσι κι αλλιώς *κάποια μέρα θα φύγω*
Με τις σπουδές του τα πήγαινε **έτσι κι έτσι**
Στα κρυφά *τον βρίζει και* **στα φανερά** *τον επαινεί*

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:
Βρέθηκε **κατά λάθος** *μέσα στα χαρακώματα*
Τον έπιασαν **με προδοσία**

3. Σπάνια με πτωτικούς προσδιορισμούς (σε αιτιατική ή γενική):

Πάω **γραμμή** *στο σπίτι μου*
Σταλαματιά σταλαματιά *γεμίζει η στάμνα η πλατιά*
Δεν έφαγε **της προκοπής**
Κοιμάται **του καλού καιρού**

4. Μέ τροπικές μετοχές:
Δουλεύοντας *κερδίζει το ψωμί του*
Του απάντησε **οργισμένος**

5. Με αναφορικές προτάσεις που δηλώνουν τρόπο:

Ας γίνουν όλα **όπως τα θέλησες**
Όπως σπείρεις, *θα θερίσεις*

6. Με επιρρηματικό κατηγορούμενο:

Σιωπηλός *κοίταζε τα σπασμένα μάρμαρα*
Σφύριζε **άγριος** *ο βοριάς*

Παρατήρηση.

α. *Τράβηξε μια γραμμή* **με την κιμωλία**
β. **Με τα λόγια** *του τους παρηγόρησε*
γ. *Έμεινε ο Διάκος στη φωτιά* **με δεκοχτώ λεβέντες**
δ. *Η Δέσπω κάνει πόλεμο* **με** (=μαζί με) **νύφες και μ' αγγόνια**
ε. *Έλαμπε* **σαν ήλιος**
στ. *Έτρεχε* **σαν ζαρκάδι**

Συγγενικοί με τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς του τρόπου είναι και οι προσδιορισμοί που φανερώνουν: 1) όργανο ή μέσο (παρ. α, β), 2) συνοδεία (παρ. γ, δ), 3) παρομοίωση (παρ. ε, στ).

δ. Το ποσό

Το ποσό εκφράζεται:

1. Με ποσοτικά επιρρήματα ή με επιρρηματικές εκφράσεις που σημαίνουν ποσό:

Μελέτησε **πολύ.** *Μελέτησε* **πολύ** *καλά. Είναι* **πολύ** *λευκό.* **Τόσο** *απότομη αλλαγή του καιρού δεν την περιμέναμε. Όλοι ήμασταν* **λίγο πολύ** *ευχαριστημένοι.*
Ήταν **πάνω κάτω** *δώδεκα χρονών*
Μάζεψε **λίγο** *το πόδι σου*
Όσο *φωνάζεις,* **τόσο** *δε σε ακούω*

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Σου το είπα **ίσαμε δέκα φορές**

3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (σε αιτιατική):

Κόντυνε το ξύλο αυτό **μια πιθαμή**
Το ταξίδι στοίχισε **ολόκληρη περιουσία**

4. Με αναφορικές προτάσεις που φανερώνουν ποσό:

Προσπάθησε **όσο μπορείς** *να καταλάβεις*

Φώναζε **όσο μπορείς**
Όσο θέλεις *μίλα*

Παρατήρηση.
α. *Κοστίζουν* **εκατό δραχμές**
β. *Απέχει* **τρία χιλιόμετρα**
γ. *Ήμουν* **κατά δέκα χρόνια** *μικρότερός του*
δ. *Δουλεύει* **για δέκα** *(= όσο δέκα)*

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του ποσού, εκτός από τη γενική βασική σημασία τους, δηλώνουν και πόσο αξίζει ή απέχει κάτι (αξία, μέτρο· παρ. α, β) και κατά πόσο διαφέρει ή με τι εξισώνεται κάποιος ή κάτι (διαφορά ή εξίσωση· παρ. γ, δ).

ε. Η αιτία

Η αιτία εκφράζεται:

1. Με το ερωτηματικό αιτιολογικό μόριο *γιατί:*

   Γιατί *θυμώνεις;*

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

   Εξαιτίας σου *δεν έφυγα. Έτρεμε* **από το κρύο.**
   Πληγώθηκε **από σκάγια.**
   Πέθανε **από ασιτία.** *Ήταν περήφανος* **για το κατόρθωμά του.**
   Οι καταστροφές **από το σεισμό** *ήταν πολλές.*

3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (σε αιτιατική και σπάνια σε γενική):

   Τι *με φοβάσαι;*
   Πεθαίνει **της πείνας**

4. Με αιτιολογικές μετοχές:

   Μη βλέποντας *ψυχή έκραξε τους συντρόφους του*
   Θέλοντας *να περάσει απαρατήρητη σώπαινε*

5. Με αιτιολογικές προτάσεις:

   Δούλευε σκληρά, **γιατί ήθελε να μαζέψει λίγα χρήματα**
   Καθώς δεν είχε βρέξει όλο το καλοκαίρι, *το χώμα έπινε αχόρταγα τη βροχή*
   Με συγχωρείτε, **που ήρθα άξαφνα**

στ. Ο σκοπός

Ο σκοπός εκφράζεται:

1. Με επιρρηματικές εκφράσεις ή με το ερωτηματικό τελικό μόριο *γιατί:*

Για χάρη της υγείας της *ξόδεψε πολλά*
Με στόχο του τα πλούτη, *τράβηξε για τα ξένα*
Γιατί *(= για ποιο σκοπό) θα πολεμήσουν;*

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Θυσιάστηκε **για τα ιδανικά του**
Έπεσε **για την πατρίδα**
Τά μάτια της δεν τά 'χε μόνο **για ομορφιά**
Θα το κάνω **για χατίρι σου**
Για καλό και για κακό *πάρε μαζί σου περισσότερα χρήματα*
Με ποιο σκοπό *ξεκίνησε;*
Η προσπάθειά μας **για πρόοδο** *αποδίδει*

3. Με πτωτικούς προσδιορισμούς (σε αιτιατική ή γενική):

Πήγε **κυνήγι**
Καλού κακού *πάρε μαζί σου περισσότερα χρήματα*

4. Με τελικές προτάσεις:

Έσκυψε το κεφάλι, **να μη** (=για να μη) **φανούν τα δάκρυα**
Άνοιξε το παράθυρο, **(για) να μπει η μυρωδιά του κήπου**

Σημείωση.
Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του σκοπού ειδικότερα μπορούν να φανερώνουν το πρόσωπο ή το πράγμα, που για χάρη, ωφέλεια, τιμή, υπεράσπιση, σωτηρία, προφύλαξη, απόκτηση, πώλησή του γίνεται κάτι (για καλό ή για ζημιά του) *(μαζεύει χρήματα για την εκκλησία, πάει να πολεμήσει για την πατρίδα, ζητάει ένα αυτοκίνητο για ενοικίαση ή για αγορά).*

ζ. Το αποτέλεσμα

Το αποτέλεσμα εκφράζεται:

1. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Η πίστη μεταμόρφωσε τους άβουλους ανθρώπους **σε φλογερούς αγωνιστές**
Το ξύλο σκίστηκε **σε δυο κομμάτια**

2. Με αποτελεσματικές προτάσεις:

Την είχε τόσο μαγέψει η θάλασσα, **ώστε ούτε μια μέρα δεν έκανε μακριά της**
Το καράβι πλησίασε τόσο, **που βλέπαμε πια τους ταξιδιώτες**

Σημείωση.
Το αποτέλεσμα, ανάλογα με την έγκλιση του ρήματος και με τα συμφραζόμενα, μπορεί να παρουσιάζεται πραγματικό (*έσπασε το ξύλο* **σε τρία κομμάτια**) ή πιθανό (*πέρασαν τόσα χρόνια,* **που δε θα με θυμάσαι**).

η. Αναφορά

1. α. **Όσο για κείνη,** *ο κόσμος τέλειωνε στης αυλής της τη θύρα*
 β. **Σχετικά μ' αυτά,** *ούτε τη γνώμη μας δε ρωτούσε*
2. α. *Δεν ήξερε πολλά πράγματα* **από Αστρονομία**
 β. **Για τον τάδε** *τι ιδέα έχεις;*
 γ. *Οι γνώσεις του* **για τη ζωγραφική** *είναι πολλές*
 δ. *Δεν είναι διαφορά* **κατά τη φύση** *αλλά* **κατά την ένταση**
 ε. *Μην αστειεύεστε* **με σοβαρά πράγματα**
 στ. **Με τις σπουδές του** *πήγαινε καλά*
 ζ. *Είναι άσος* **στο κολύμπι**
 η. *Αυτά* **προς το παρόν** *του φτάνουν*

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αναφοράς εκφέρονται:
1. Με εκφράσεις (*όσο για* + αιτ., *σχετικά με* + αιτ., *ως προς* + αιτ., *σε σχέση με* + αιτ., *αναφορικά προς* + αιτ., *αναφορικά με* + αιτ., βλ. και παρ. 1 α, β).

2. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς (συνήθως με τις προθέσεις *από, για, κατά, με, σε, προς* + αιτιατική· βλ. και παρ. 2 α-η).

Σημείωση.
Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αναφοράς πολύ σπάνια εκφέρονται και με

αιτιατική: *Κι εγώ τι φταίω; (τι = σε τι).*

θ. Η προϋπόθεση ή ο όρος

Η προϋπόθεση ή ο όρος εκφράζεται κυρίως:

1. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Να μου θερίσετε ένα χωράφι **με το μεροκάματο**
Δανείζω χρήματα **με δέκα τα εκατό**

2. Με υποθετικές προτάσεις:

Δε θα χάναμε το δρόμο, **αν ήσουν μαζί μας**
Είτε βρέχει είτε δε βρέχει, *εμείς θα ξεκινήσουμε*
Αν δεν καθίσετε ήσυχα, *θα σας τιμωρήσω*

ι. Η εναντίωση και παραχώρηση

Η εναντίωση εκφράζεται κυρίως:

1. Με εμπρόθετους προσδιορισμούς:

Παρ' όλα αυτά *τον υποστηρίζει*
Το έκανα **παρά τη θέλησή μου**
Με τόση δουλειά, *τα έβγαλε πέρα*
Η αντίρρησή του **εναντίον της αποφάσεως αυτής** *εκδηλώθηκε άσχημα*

2. Με εναντιωματικές ή παραχωρητικές προτάσεις:

Αν και είχε πολλά χρόνια στον τόπο μας, *γνώριζε ελάχιστους συμπολίτες μας*
Ο πατέρας της, **αν και έμπορος,** *φαίνεται πως έχει φιλολογική μόρφωση*
Αν και ήταν απασχολημένος, *τους δέχτηκε*
Την παρακαλούσαν να τους πει την ιστορία με τους γλάρους, **μολονότι την ήξεραν**

Και αν ακόμη ήταν αθάνατος, *έπρεπε να συμπεριφέρεται χωρίς αλαζονεία*

3. Με μετοχή:

Και πεθαμένος *σε κατηγορεί*

ια-ιγ. Βεβαίωση. Άρνηση. Δισταγμός ή πιθανότητα

1. α.– *Θα πας και συ στη Λήμνο;*
 – **Ναι,** *θα πάω*
 β.– *Θα πας και συ στο θέατρο;*
 – **Πώς όχι;** *Δε θα δω ένα τέτοιο έργο!*
 γ.– *Θα έρθεις στην έκθεση ζωγραφικής;*
 – **Γιατί όχι;** *Και ελεύθερο χρόνο έχω και ενδιαφέρομαι για την καλή ζωγραφική*
 δ.– *Είναι σίγουρο ότι ενδιαφέρθηκε;*
 – *Το ζήτημα αυτό,* **χωρίς άλλο,** *το πρόσεξε*
 ε. *Ο Πέτρος* **μια φορά** *(= βέβαια) δεν το πήρε το βιβλίο*
 στ. **Αλήθεια,** *το είπα*
2. α.– *Μαλώνετε και του λόγου σας;*
 – **Μπα!** *(= Α, όχι, δε μαλώνουμε)*
 β.– *Το βραδάκι, αν θέλετε, περνώ από δω και σας παίρνω.*
 – **Α μπα!** *(= Α, όχι, ευχαριστούμε!)*
 γ. *Σκληρός είναι στα λόγια, μα στις πράξεις* **κάθε άλλο** *(= όχι).*
3. α. *Θυμωμένη* **τάχα,** *απάντησε*
 β. **Ίσως** *να το ήθελε*

Τα επιρρήματα καθώς και άλλες λέξεις ή ομάδες λέξεων ισοδύναμες με επιρρήματα (τα **βεβαιωτικά** *ναι, μάλιστα, βέβαια, βεβαίως, βεβαιότατα, αναμφίβολα, όντως, πράγματι, οπωσδήποτε, εξάπαντος, αμέ, αληθινά, ασφαλώς, σωστά, ακριβώς, σίγουρα* κ.ά., τα **αρνητικά** *όχι, δε(ν), μη(ν), ποτέ, ουδέποτε, μπα* κ.ά., τα **διστακτικά** ή **πιθανολογικά** *ίσως, δήθεν, πιθανόν, πιθανώς, πιθανότατα, τάχα, τάχατε, άραγε, σάμπως* κ.ά.) δηλώνουν **βεβαίωση** (παρ. 1α-στ), **άρνηση** (παρ. 2α-γ), **δισταγμό** ή **πιθανότητα** (παρ. 3α,β).

5. ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

	Επιρρήματα και επιρρηματικές (ή άλλες) εκφράσεις	Εμπρόθετοι προσδιορισμοί	Πτωτικοί προσδιορισμοί	Επιρρηματικές μετοχές	Επιρρηματικές προτάσεις	Επιρρηματικό κατηγορούμενο
ΤΟΠΟΣ	*Εσύ να μείνεις* **εδώ** *Έτρεχαν στην αυλή* **πέρα δώθε**	*Ακούμπησε το γράμμα* **στο τραπέζι**	*Πάω* **σπίτι** *Νά 'μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα* **τ' αψήλου**		*Ψάξε* **όπου θέλεις**	
ΧΡΟΝΟΣ	*Είδαν* **τότε** *τα σύννεφα να πυκνώνουν* **Από δω κι εμπρός** *ξέρεις τη δουλειά σου*	**Σ' ένα εξάμηνο** *έγραψε δύο βιβλία* *Η γύμναση* **κατά την εφηβική ηλικία** *βελτιώνει την υγεία του ανθρώπου*	**Το χειμώνα** *θ' ανάβουμε το τζάκι* *Να 'ρθείτε* **του χρόνου**	**Ακούγοντας** *αυτά έφυγε* *(= όταν άκουσε)*	**Όταν ξύπνησε,** *είδε ότι ακόμη δεν είχε ξημερώσει*	*Παντρεύτηκε* **νέος**
ΤΡΟΠΟΣ	*Βάδιζε* **βιαστικά** **Έτσι κι αλλιώς** *κάποια μέρα θα φύγω*	*Τον έπιασαν* **με προδοσία**	*Πάω* **γραμμή** *στο σπίτι μου* *Κοιμάται* **του καλού καιρού**	**Δουλεύοντας** *κερδίζει το ψωμί του*	**Όπως σπείρεις,** *θα θερίσεις*	*Σφύριζε* **άγριος** *ο βοριάς*
ΠΟΣΟ	*Μελέτησε* **πολύ**. *Όλοι ήμασταν* **λίγο πολύ** *ευχαριστημένοι. Μελέτησε* **πολύ** *καλά. Είναι* **πολύ** *λευκό.*	*Το πλοίο έφτασε* **κατά τρεις ώρες** *αργότερα*	*Κόντυνε το ξύλο αυτό* **μια πιθαμή**		*Μίλα* **όσο θέλεις**	
ΒΕΒΑΙΩΣΗ	– *Θα πας και συ στη Λήμνο;* – **Ναι,** *θα πάω.* *Ο Πέτρος* **μια φορά** *(= βέβαια) δεν το πήρε...*					
ΑΡΝΗΣΗ	– *Μαλώνετε και του λόγου σας;* – **Α μπα!**					

ΔΙΣΤΑΓΜΟΣ ή ΠΙΘΑΝΟ-ΤΗΤΑ	*Είναι θυμωμένη* **δήθεν** **Πιθανόν** *θα το ήθελε*					
ΑΙΤΙΑ	**Γιατί** *θύμωσες;*	*Έτρεμε* **από το θυμό του** **Εξαιτίας της βροχής** *καθυστέρησε*	**Τι** *με φοβάσαι;* *Πεθαίνει* **της κείνας**	**Θέλοντας** *να περάσει απαρατή-ρητη σώπαινε*	*Δούλευε σκληρά,* **γιατί ήθελε να μαζέψει λί-γα χρήματα**	
ΣΚΟΠΟΣ	**Για χάρη της υγείας** *της ξόδεψε πολλά* **Γιατί** *(= για ποιο σκοπό) θα πολεμήσουν;*	*Θυσιάστηκε* **για τα ιδανικά του**	*Πήγε* **κυνήγι**		*Έσκυψε το κεφάλι,* **να μη** *(= για να μη)* **φανούν τα δάκρυα**	
ΑΝΑΦΟΡΑ	**Όσο για κείνη,** *ο κόσμος τέλειωνε στης αυλής της τη θύρα*	*Δεν ήξερε πολλά πράγματα* **από Αστρονομία** *Είναι άσος* **στο κολύμπι**	*Και εγώ* **τι** *(= σε τι) φταίω;*			
ΑΠΟΤΕΛΕ-ΣΜΑ		*Η φωτιά άλλαξε τα κάρβουνα* **σε στάχτη**			*Την είχε τόσο μαγέψει η θάλασσα,* **ώστε ούτε μια μέρα δεν έκανε μακριά της**	
ΠΡΟΫΠΟ-ΘΕΣΗ ή ΟΡΟΣ		*Μου θερίζουν ένα χωράφι* **με το μεροκά-ματο**			*Δε θα χάναμε το δρόμο,* **αν ήσουν μα-ζί μας**	
ΕΝΑΝΤΙΩΣΗ κτλ.		**Παρ' όλα αυτά** *τον υποστηρίζει*		**Και πεθαμένος** *σε κατηγορεί*	**Αν και είχε πολλά χρόνια στον τόπο μας,** *γνώριζε ελάχιστους συμπολίτες μας*	

6. ΟΙ ΕΜΠΡΟΘΕΤΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ (ΠΡΟΘΕΤΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ)

Σε αρκετά κεφάλαια του Συντακτικού μας συναντήσαμε τον όρο εμπρόθετος προσδιορισμός. Επειδή όμως, όπως είδαμε προηγουμένως, συχνότερα από κάθε περίπτωση τους εμπρόθετους προσδιορισμούς τους συναντάμε ως επιρρηματικούς προσδιορισμούς, θα κάνουμε εδώ σύντομο λόγο γι' αυτούς.

α. *Μελετώ* **για τις εξετάσεις**
β. *Το σπίτι μου είναι κοντά* **στο σχολείο**
γ. *Ο Γιάννης είναι μικρότερος* **από μένα**
δ. **Με τους καλούς** *είμαι καλός*
ε. **Στον οργισμένο** *μην εναντιώνεσαι*
στ. *Είμαι εδώ* **από τις τρεις**
ζ. **Στο δύο χιλιάδες** *τελειώνει ο εικοστός αιώνας*
η. **Ως αύριο** *έχει ο Θεός*
θ. *Άρχισε να τακτοποιείς τα βιβλία* **από κάτω**
ι. *Θα πάω* **αντί για** *σένα*
ια. **Αντί να διαβάζεις,** *παίζεις*
ιβ. **Με όποιο δάσκαλο θα πας,** *τέτοια γράμματα θα μάθεις*
ιγ. **Με το να σωπαίνεις** *δέχεσαι την ενοχή σου*

Από τα παραδείγματα αυτά βλέπουμε ότι ο εμπρόθετος προσδιορισμός είναι ένα σύνολο λέξεων, που αποτελείται από πρόθεση και τη λέξη (ή τις λέξεις) που η πρόθεση αυτή συνοδεύει.

Συγκεκριμένα οι προθέσεις συνοδεύουν:
- κυρίως, πτωτικά: ουσιαστικά (παρ. α, β), αντωνυμίες (παρ. γ), επίθετα (παρ. δ), μετοχές (παρ. ε), αριθμητικά (παρ. στ, ζ).
- σπάνια, άκλιτες λέξεις (παρ. η - ι) ή προτάσεις ολόκληρες (παρ. ια - ιγ).

Τα πτωτικά που συνοδεύονται από προθέσεις μπαίνουν κανονικά σε πτώση αιτιατική αλλά:

α. Η πρόθεση *εξαιτίας* καθώς και, μερικές φορές, οι προθέσεις *από, μετά, προς* κ.ά. συντάσσονται με γενική:

Δεν ήρθα **εξαιτίας της βροχής**
Μετά χαράς *δέχομαι την πρότασή σας*
Σε χαιρετώ **από καρδιάς**
Προς Θεού! *Τι είναι αυτά που ζητάς;*
Κι αυτός και οι συνεργάτες του πήγαν **κατά διαβόλου**

β. Οι προθέσεις *αντί, από, για* και τα παρομοιαστικά επιρρήματα *σαν* και *ως* συντάσσονται και με ονομαστική:

Αντί ο Πέτρος *ας πάει ο Γιώργος*
Από πλούσιος *έγινε ζητιάνος*
Ο φίλος σου δε μοιάζει **για γιατρός**
Φαίνεσαι **σαν άρρωστος**. *Σου μιλώ* **ως φίλος**.

Σημείωση. Οι προθέσεις που χρησιμοποιούνται συχνότερα (και κυρίως οι *από, με* και *σε*) παίρνουν πολλές και ποικίλες σημασίες και μπορούν να χρησιμοποιούνται στη θέση άλλων όρων και προσδιορισμών της προτάσεως· π.χ. η πρόθεση *με* δηλώνει:

συνοδεία:	*Δουλεύει* **με τον πατέρα του**	(επιρ. προσδιορ.)
τρόπο:	*Δουλεύει* **με σύστημα**	(επιρ. προσδιορ.)
μέσο:	*Ψαρεύει* **με καμάκι**	(επιρ. προσδιορ.)
αιτία:	*Γέλασαν όλοι* **με το πάθημά του**	(επιρ. προσδιορ.)
ιδιότητα ή ποιότητα:	*Άνθρωποι* **με θέληση**	(επιθ. προσδιορ.)
	Συχνά ο άνθρωπος μάχεται **με τη φύση**	(αντικείμενο)

Πρέπει λοιπόν να προσέχουμε, όταν θέλουμε να ορίσουμε ακριβώς τη σημασία ενός εμπροθέτου, και το ρόλο του μέσα στην πρόταση.

Επιρρηματικοί προσδιορισμοί και αντικείμενο

Η βαθύτερη εξέταση της λειτουργίας των επιρρηματικών προσδιορισμών μέσα στο λόγο οδηγεί στη διαπίστωση ότι αυτή δεν είναι διαφορετική στην ουσία από τη λειτουργία του αντικειμένου. Έτσι στα παραδείγματα:

α. *Φεύγω* **σήμερα**

β. *Βάδιζε* **γρήγορα**
γ. *Ανέβηκα* **στο βουνό**
δ. *Βοηθούσε* **τους φτωχούς**
ε. *Αρνήθηκε* **την υποταγή του** *στη μοίρα*
στ. *Φύλαγε* **τα ρούχα σου**

και οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί (παρ. α-γ) και τα αντικείμενα (παρ. δ-στ) κατά κάποιο τρόπο συμπληρώνουν την έννοια του ρήματος. Γι' αυτό μπορούμε και τα δύο να τα θεωρήσουμε ως υποδιαιρέσεις μιας συντακτικής κατηγορίας, που μπορούμε να την ονομάσουμε **συμπληρώματα του ρήματος**.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΣ (Ή ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΩΝ ΛΕΞΕΩΝ) ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ

α. *Ο αδελφός μου* **κι** *εγώ πηγαίνουμε στο ίδιο Γυμνάσιο* (υποκείμενο - υποκείμενο)

β. *Μας δέχτηκαν με τον πιο απλό* **και** *φιλικό τρόπο* (επιθετικός προσδιορισμός - επιθετικός προσδιορισμός)

γ. *Είναι γέρος* **και** *δυνατός* (κατηγορούμενο - κατηγορούμενο).

δ. *Οι γονείς του λένε ότι είναι έξυπνος* **αλλά** *αμελής* (κατηγορούμενο - κατηγορούμενο)

ε. *Θα σας φανεί όχι μόνο απίστευτο* **αλλά και** *γελοίο* (κατηγορούμενο - κατηγορούμενο)

στ. *Ήταν άνθρωπος μορφωμένος* **και** *καθώς πρέπει* (κατηγορούμενο - κατηγορούμενο)

ζ. *Καθόταν ήρεμος* **και** *με χλωμή την όψη* (κατηγορηματικός προσδιορισμός - κατηγορηματικός προσδιορισμός)

η. *Είδα τον Κώστα* **και** *την Ελένη* (αντικείμενο - αντικείμενο)

θ. *Σήμερα* **ή** *αύριο θα σου τηλεφωνήσω* (επιρρηματικός προσδιορισμός - επιρρηματικός προσδιορισμός)

ι. *Θα το κάνεις με το καλό* **ή** *με το κακό* (επιρρηματικός προσδιορισμός - επιρρηματικός προσδιορισμός)

Όροι της προτάσεως ή σύνολα λέξεων που έχουν την ίδια συντακτική λειτουργία ενώνονται μεταξύ τους με τους **παρατακτικούς** συνδέσμους (συμπλεκτικούς, αντιθετικούς και διαχωριστικούς). Οι όροι αυτοί (ή τα σύνολα λέξεων) μπορούν είτε να είναι γραμματικά όμοιοι (παρ. β, γ, δ, ε, η, θ, ι) είτε και ανόμοιοι, εφόσον έχουν την ίδια συντακτική λειτουργία (παρ. α, στ, ζ).

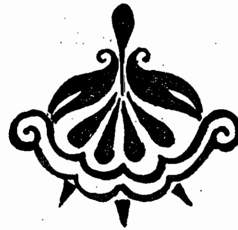
Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι, όπως φαίνεται από τα παραδείγματά μας, κανονικά μπαίνουν μπροστά από το δεύτερο μέλος της παρατάξεως. Όταν συμβαίνει να επαναλαμβάνονται στο λόγο, γίνεται για έμφαση:

Και *συ* **και** *ο αδελφός σου είστε πειραχτήρια.*

Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι, εκτός από την (απλή) παράταξη, εκφράζουν και άλλες σημασίες, όπως:

προσθήκη (παρ. γ), **αντίθεση** (παρ. δ), **επίδοση** (παρ. ε) και **διαχωρισμό** (παρ. θ, ι).

Περισσότερα για τη λειτουργία των συνδέσμων μέσα στο λόγο θα δούμε αμέσως παρακάτω.

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Είδαμε (σελ. 14) ότι οι προτάσεις είναι κύριες και δευτερεύουσες (εξαρτημένες). Όταν θέλουμε να εκφράσουμε ένα απλό νόημα, μας αρκεί μία μόνο κύρια πρόταση. Όταν όμως θέλουμε να εκφράσουμε ένα σύνθετο νόημα, έχουμε ανάγκη όχι μόνο από μία αλλά από δύο ή περισσότερες προτάσεις. Αυτές, ανάλογα με το νόημα που θέλουμε να διατυπώσουμε, μπορούν να συνδυαστούν έτσι:

α) κύριες + κύριες,
β) κύριες + δευτερεύουσες,
γ) κύριες + δευτερεύουσες + δευτερεύουσες.

Δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο δευτερεύουσες.

Τρεις είναι οι τρόποι με τους οποίους οι προτάσεις αυτές παρουσιάζονται στο λόγο:

Α΄. Μπαίνουν η μια κοντά στην άλλη, χωρίς σύνδεσμο:
Χόρευαν, πηδούσαν, τάραζαν τον κόσμο από τις φωνές.
Αυτή την απλή παράθεση προτάσεων τη βρίσκουμε σε ζωηρό λόγο (βλ. Σχήματα λόγου, ασύνδετο σχήμα, σελ. 170).

Β΄. Συνδέονται με συνδέσμους παρατακτικούς:
Φύγε **και** *περίμενε εκεί.*

Η σύνδεση αυτή των προτάσεων λέγεται **παρατακτική** ή **παράταξη,** γιατί με αυτήν **παρατάσσουμε,** δηλαδή τοποθετούμε ισοδύναμες τη μια

πρόταση δίπλα στην άλλη.

Γ΄. Συνδέονται με υποτακτικούς συνδέσμους:

Φαίνεται **ότι** *θα βρέξει.*

Η σύνδεση αυτή των προτάσεων λέγεται **υποτακτική,** γιατί με αυτήν **υποτάσσουμε,** δηλαδή εξαρτούμε τη δευτερεύουσα πρόταση από μια άλλη.

- Στην υποτακτική σύνδεση οι προτάσεις είναι ανόμοιες, δηλαδή η μια κύρια και η άλλη δευτερεύουσα.
- Κάποτε όμως μια δευτερεύουσα πρόταση εξαρτάται από άλλη δευτερεύουσα, που συνδέεται υποτακτικά με την κύρια: *Έφτασε νύχτα, γιατί ήταν πολύ αργά, όταν ξεκίνησε.*

Σημείωση. Μερικοί υποτακτικοί σύνδεσμοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως παρατακτικοί, ύστερα από τελεία ή άνω τελεία στο γραπτό λόγο, ή ύστερα από ισχυρή παύση στον προφορικό.

Για τη χρήση παρατακτικού συνδέσμου ως υποτακτικού βλ. σελ. 124.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

ΣΧΗΜΑ ΑΣΥΝΔΕΤΟ

κύρια πρότ.	,	κύρια πρότ.
δευτ. πρότ.	,	δευτ. πρότ.

ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

κύρ. πρότ.	*και*	κύρ. πρότ.
δευτ. πρότ.	*αλλά*	δευτ. πρότ.
	ή	
	κτλ.	

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

κύρ. πρότ.	*ότι*	δευτ. πρότ.
	να	
	μήπως	
	ποιος	
	επειδή	
δευτ. πρότ.	*για να*	δευτ. πρότ.
	ώστε	
	αν	
	όταν	
	που	
	κτλ.	

1. ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

α. Σύνδεση προτάσεων με συμπλεκτικούς συνδέσμους

α. *Μιλούσε* **κι** *έγραφε*
β. *Φύγε* **και** *περίμενε εκεί*
γ. *Μόνο αυτός* **δεν** *παίζει* **και δε** *χαίρεται*
δ. **Ούτε** *μιλούσε* **ούτε** *έγραφε*
ε. *Κάτι θα έπαθε* **και δε** *φάνηκε*
στ. *Οι οχτώ αδερφοί* **δε** *θέλουνε* **κι** *ο Κωσταντίνος θέλει*
ζ. **Μη** *μιλάς και* **μη** *χαζεύεις*
η. **Μήτε να** *δεις*, **μήτε ν'** *ακούσεις τέτοιο κακό*
θ. *Φύγε* **και μην** *ξαναγυρίσεις*
ι. **Μη** *σε πλανέσει η ξενιτιά* **και** *μας αλησμονήσεις*

Οι συμπλεκτικοί σύνδεσμοι συνδέουν τις προτάσεις:

α) Καταφατικά (= χωρίς να υπάρχει άρνηση στις προτάσεις) (παρ. α, β) και

β) αποφατικά (= με άρνηση και στις δυο προτάσεις ή μόνο στη μία) (παρ. γ-ι).

Η καταφατική σύνδεση γίνεται με το σύνδεσμο *και*, ενώ η αποφατική:

α) με: *δε(ν)... και δε(ν), ούτε... ούτε, και δε(ν), δε(ν)... και* κτλ. σε προτάσεις κρίσεως (παρ. γ-στ).

β) με: *μη(ν) ... και μη(ν), μήτε να... μήτε να, και μη(ν), μη(ν)... και* κτλ. σε προτάσεις επιθυμίας (παρ. ζ-ι).

Ο *και* ως παρατακτικός σύνδεσμος συνδέει προτάσεις που έχουν μεταξύ τους τις ακόλουθες σχέσεις:

1. Σχέση χρόνου

α) άλλοτε για πράξεις σύγχρονες (*και = και συγχρόνως*):
Έπινε **κι** *έστριβε το μουστάκι του*

β) άλλοτε για πράξεις που η μια γίνεται έπειτα από την άλλη (*και = και έπειτα*):

Έβγαλε μια φωνή **και** *λιγοθύμησε*

2. Σχέση αιτίας και αποτελέσματος, δηλαδή η μια πρόταση δείχνει την αιτία και η άλλη το αποτέλεσμα (*και = και γι' αυτό, και επομένως*):

Είμαι φτωχό κορίτσι **κι** *έχω ανάγκη να δουλέψω*
Είναι καπετάνιος **και** *κάνει ό,τι θέλει*

3. Σχέση αντιθέσεως (*και = αλλά*):

Κάνει το σοφό **και** *δεν ξέρει τα πιο απλά πράγματα*

4. Επίσης ο σύνδεσμος *και* είναι και μεταβατικός, δηλαδή μπαίνει στην αρχή μιας περιόδου, για να γίνει μετάβαση του λόγου από τα προηγούμενα στα επόμενα:

Εκεί ζούσε ένα γενναίο παλικάρι. **Και** *μια μέρα ξεκίνησε να πάει να βρει την τύχη του*

5. Σχέση συμφωνίας (*και = και έτσι, μ' αυτό τον όρο*):

Βοήθησέ με **και** *θα σου δώσω ό,τι θέλεις*

Ο *και* κάποτε ισοδυναμεί: 1) με υποτακτικό σύνδεσμο (ειδικό, διστακτικό, αιτιολογικό, τελικό, αποτελεσματικό, χρονικό), 2) με βουλητικό *να* και 3) με αναφορική αντωνυμία. Βλ. σελ. 132 κεξ.

Θέση του *και*

α. *Ο ξένος άνοιξε την πόρτα* **και** *μπήκε μέσα*
β. *Ετοιμαστήκαμε, μανταλώσαμε τα παράθυρα, κλειδώσαμε τις πόρτες* **και** *φύγαμε*
γ. **Και** *έφαγε* **και** *κοιμήθηκε πολλές φορές στο σπίτι μας*

Ο *και* μπαίνει μια φορά ανάμεσα στις δυο προτάσεις που συνδέει (παρ. α). Αν οι προτάσεις είναι περισσότερες από δύο, τότε μπαίνει μόνο μπροστά από την τελευταία (παρ. β). Αν όμως υπάρχει έμφαση, ο *και* μπαίνει μπροστά από κάθε πρόταση (παρ. γ).

β. Σύνδεση προτάσεων με αντιθετικούς συνδέσμους

α. *Πονούσε πολύ,* **αλλά** *δεν έλεγε σε κανέναν τίποτε. Μια μέρα* **όμως** *δε βάσταξε*

β. *Αυτά λέγονται,* **μα** *δε γίνονται*
γ. *Κατάλαβε ότι ήταν ψέμα.* **Ωστόσο** *δεν είπε τίποτε* ή
Κατάλαβε ότι ήταν ψέμα. Δεν είπε **ωστόσο** *τίποτε* ή
Κατάλαβε ότι ήταν ψέμα. Δεν είπε τίποτε **ωστόσο**

Παρατακτικοί αντιθετικοί σύνδεσμοι ή άλλες λέξεις, σύνολα λέξεων ή επιρρήματα που χρησιμοποιούνται ως αντιθετικοί σύνδεσμοι είναι: *αλλά, μα, όμως, παρά, μόνο, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, έπειτα, μολαταύτα, εξάλλου**.

Από αυτούς μερικοί, όπως: *ωστόσο, έπειτα, μολαταύτα* κ.ά. συνδέουν κανονικά μόνο **περιόδους** ή **ημιπεριόδους** (παρ. γ). Το ίδιο συμβαίνει συχνά με το σύνδεσμο *όμως* (παρ. α).

Οι αντιθετικοί σύνδεσμοι μπαίνουν στην αρχή της προτάσεως.

Αλλά οι: *όμως, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, μολαταύτα, έπειτα* μπορούν να μπουν όχι μόνο στην αρχή, αλλά και ύστερα από μια ή περισσότερες λέξεις της προτάσεως ή κάποτε και στο τέλος της (παρ. α, γ).

Η αντιθετική σύνδεση διακρίνεται σε:
Α΄. **απλή:** *Λυπήθηκε πολύ,* **αλλά** *δεν είπε τίποτε.*

Β΄. **επιδοτική,** όπου δηλαδή η δεύτερη πρόταση προσθέτει κάτι πιο έντονο: **Όχι μόνο** *λυπήθηκε πολύ,* **αλλά και** *έκλαψε.*

Α΄. Απλή αντιθετική σύνδεση

α. *Φτάνει στο ικρίωμα,* **αλλά** *τελικά σώζεται*
β. *Δεν είναι κακό,* **μα και** *καλό δεν είναι*
γ. *Πόνεσε πολύ,* **κι όμως** *δεν είπε τίποτε*
δ. *Δε ζητά τίποτε άλλο,* **παρά** *να της αφήσουν το παιδί της*
ε. *Δε θα κάνουμε συζήτηση,* **μόνο** *θα σου πω δυο λόγια*

Στην απλή αντιθετική σύνδεση οι πιο εύχρηστοι σύνδεσμοι είναι:

---

* Οι υπόλοιποι αντιθετικοί σύνδεσμοι (*ενώ, αν και, μολονότι*) χρησιμοποιούνται κανονικά στην υποτακτική σύνδεση.

αλλά, μα, όμως, παρά, μόνο και οι προτάσεις που συνδέονται μπορεί να έχουν και οι δυο κατάφαση ή άρνηση (παρ. α, β) ή η μια κατάφαση και η άλλη άρνηση (παρ. γ-ε).

Όταν και οι δυό προτάσεις είναι αρνητικές, τότε ύστερα από τον *αλλά* ή *μα* μπαίνει συνήθως ο *και* (παρ. β). Ακόμη ο *και* μπαίνει μπροστά από τον *όμως* σε έντονη αντίθεση (παρ. γ). Ο *παρά* συνδέει κανονικά μια αρνητική πρόταση με μια δεύτερη καταφατική (παρ. δ).

Β΄. Επιδοτική αντιθετική σύνδεση

α. Όχι μόνο *πήγε,* **αλλά και** *έμεινε όλο το καλοκαίρι*	(κατάφ., κατάφ.)
β. Όχι μόνο δεν *ήρθε,* **μα ούτε** *έγραψε κανένα γράμμα*	(άρν., άρν.)
γ. Όχι μόνο *ξαναπήγε,* **αλλά και δεν** *έφυγε ποτέ πια*	(κατάφ., άρν.)
δ. Όχι μόνο δε *με βοήθησε,* **αλλά και** *με κατάτρεξε*	(άρν., κατάφ.)
ε. Όχι μόνο να *ξανάρθεις,* **αλλά και να** *μείνεις μαζί μας για πάντα*	(κατάφ., κατάφ.)
στ. Όχι μόνο να μην *πας,* **αλλά ούτε και να** *του τηλεφωνήσεις*	(άρν., άρν.)
ζ. Όχι μόνο να φύγεις, αλλά και να μην *ξανάρθεις ποτέ*	(κατάφ., άρν.)
η. Όχι μόνο να μη *διαμαρτύρεσαι,* **αλλά να** *λες κι ευχαριστώ*	(άρν., κατάφ.)

Στην επιδοτική αντιθετική σύνδεση μπορεί να υπάρχει κατάφαση ή άρνηση και στις δύο προτάσεις (παρ. α, β, ε, στ) ή κατάφαση στη μία και άρνηση στην άλλη (παρ. γ, δ, ζ, η).

Η σύνδεση των προτάσεων γίνεται με:

α) *όχι μόνο ... αλλά και, όχι μόνο δε(ν) ... μα ούτε, όχι μόνο ... αλλά και δεν, όχι μόνο δε(ν) ... αλλά και* κτλ. σε προτάσεις κρίσεως (παρ. α-δ).

β) *όχι μόνο να ... αλλά και να, όχι μόνο να μη(ν) ... αλλά ούτε και να, όχι μόνο να ... αλλά και να μη(ν), όχι μόνο να μη(ν) ... αλλά να* κτλ. σε προτάσεις επιθυμίας (παρ. ε-η).

Όταν συνδέεται αντιθετικά μια αρνητική πρόταση με μια δεύτερη καταφατική και υπάρχει έμφαση, συχνά παραλείπεται ο αντιθετικός σύνδεσμος:

Δεν πεινώ· διψώ (= **αλλά** *διψώ*)

Ως αντιθετικός σύνδεσμος μπορεί να χρησιμοποιείται κάποτε και ο *και* (βλ. σελ. 124).

γ. Σύνδεση προτάσεων με διαχωριστικούς συνδέσμους

α. *Όλη μέρα έγραφε* **ή** *διάβαζε ολομόναχος*
β. *Δεν είπε τίποτε,* **είτε** *γιατί δεν ήξερε* **είτε** *γιατί φοβόταν*
γ. **Ή** *πρέπει να δουλέψεις* **ή** *να σηκωθείς να φύγεις*
δ. *Ο αδελφός μου όλη μέρα* **ή** *έπαιζε* **ή** *έτρωγε* **ή** *κοιμόταν*
ε. *Ο αδελφός μου όλη μέρα έπαιζε, έτρωγε* **ή** *κοιμόταν*

Οι διαχωριστικοί σύνδεσμοι (*ή, είτε*) συνδέουν δύο ή περισσότερες προτάσεις.

Όταν οι προτάσεις είναι δύο, ο διαχωριστικός σύνδεσμος *ή* μπαίνει συνήθως μόνο μια φορά, ενώ ο *είτε* σχεδόν πάντοτε δυο φορές (παρ. α, β). Σε έμφαση, και ο σύνδεσμος *ή* μπαίνει δυο φορές (παρ. γ).

Όταν οι προτάσεις είναι περισσότερες από δύο, τότε ο διαχωριστικός σύνδεσμος μπαίνει συνήθως μπροστά από κάθε πρόταση (παρ. δ) ή κάποτε μόνο στην τελευταία (παρ. ε).

Κάποτε αντί για διαχωριστικούς συνδέσμους έχουμε τύπους του ρήματος *θέλω* (*θέλεις-θέλεις, θέλετε-θέλετε, θες-θες* κτλ.):

Θέλετε, *δέντρα, ανθίσετε,* **θέλετε** *μαραθείτε*
Θες *έφταιγα εγώ,* **θες** *έφταιγε εκείνος, στο τέλος δεν κάναμε τίποτε*

Οι διαχωριστικοί σύνδεσμοι πολλές φορές παραλείπονται, όταν οι δύο προτάσεις είναι αντίθετες μεταξύ τους και ο λόγος είναι ζωηρός:

Έχει δεν έχει ανάγκη, πρέπει να μείνει μαζί μας
Μπαίνει, βγαίνει, δεν τον προσέχει κανείς

δ. Σύνδεση προτάσεων με συμπερασματικούς συνδέσμους

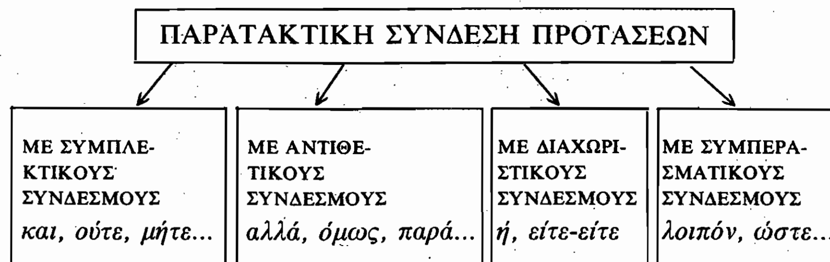
α. *Όπως φαίνεται, ήρθαν όλοι.* **Λοιπόν,** *τι περιμένουμε;*
β. *Δεν έβρισκαν ούτε αμάξι ούτε ζώα· αναγκάστηκαν* **λοιπόν** *να γυρίσουν με τα πόδια*
γ. *Μπα! κοντεύουν μεσάνυχτα· καληνύχτα* **λοιπόν**
δ. *Ελάτε μέσα μαζί μου.* **Ώστε** *συμφιλιωνόμαστε;*
ε. *Οι γωνίες σε κάθε τρίγωνο έχουν άθροισμα δύο ορθές.* **Άρα** *στο ορθογώνιο τρίγωνο οι δυο οξειες γωνίες είναι ίσες με μία ορθή*
στ. *Δε θυμώνει ποτέ.* **Έπειτα,** *πώς να μη θαυμάζεις τέτοιο άνθρωπο!*

Συμπερασματικοί (ή αποτελεσματικοί) σύνδεσμοι είναι: *λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως*· επιρρήματα που χρησιμοποιούνται ως συμπερασματικοί σύνδεσμοι είναι: *τώρα, τότε, έπειτα, ύστερα,* το εμπρόθετο *γι' αυτό* κ.ά.

Αυτοί συνδέουν κανονικά δυο κύριες προτάσεις που έχουν νοηματική σχέση μεταξύ τους, χωρίζονται όμως με τελεία ή άνω τελεία στο γραπτό λόγο ή με παύση στον προφορικό και μπαίνουν στην αρχή της δεύτερης προτάσεως (παρ. α, δ, ε, στ). Μόνο ο σύνδεσμος *λοιπόν* μπαίνει όχι μόνο στην αρχή, αλλά και ύστερα από μια ή και περισσότερες λέξεις ή κάποτε και στο τέλος μιας προτάσεως (παρ. α, β, γ).

Σημείωση. Ως παρατακτικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται κάποτε και σύνδεσμοι υποτακτικοί (σε ελλειπτικό λόγο), όπως: *γιατί* (αιτιολογικός), *αν και, μολονότι* (αντιθετικοί υποτακτικοί):

1. *Θα μας φερθούν άραγε καλά;* **Γιατί** *βέβαια όλοι δεν είναι ευγενείς σαν κι εσάς (= ανησυχώ, γιατί βέβαια...)*
2. *Πρέπει να πας.* **Αν και** *είναι πια πολύ αργά (= σου το συνιστώ, αν και είναι...).*

2. ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

I. α. *Φαίνεται* **ότι θα βρέξει**
β. *Θέλει* **να φύγει**
γ. *Ένα μόνο τον τρόμαζε,* **μήπως πιαστεί αιχμάλωτος**
δ. *Ρωτούσε* **τι θέλουμε**
ε. **Όποιος βιάζεται** *σκοντάφτει*

II. στ. *Θα φύγω αμέσως,* **γιατί άργησα**
ζ. *Τα παιδιά πηγαίνουν στο σχολείο,* **για να μορφωθούν**
η. *Μιλά πολύ σιγά,* **ώστε μόλις ακούεται**
θ. **Αν με ρωτήσει,** *θα του απαντήσω*
ι. **Αν και είχε πολλά παιδιά,** *έμεινε στο τέλος μόνος*
ια. **Όταν δουλεύει,** *χαίρεται*
ιβ. *Τακτοποίησέ τα* **όπως νομίζεις**

Υποτακτική σύνδεση προτάσεων έχουμε με τους υποτακτικούς συνδέσμους (βλ. σελ. 122), με το *να*, με αναφορικές ή ερωτηματικές αντωνυμίες και με αναφορικά ή ερωτηματικά επιρρήματα, που εισάγουν δευτερεύουσες (εξαρτημένες) προτάσεις.

Οι δευτερεύουσες προτάσεις διακρίνονται σε δυο κατηγορίες:

I. Σ' αυτές που χρησιμοποιούνται, όπως συνήθως τα ονόματα, ως υποκείμενα (παρ. α, ε), αντικείμενα (παρ. β, δ), ονοματικοί προσδιορισμοί (επεξήγηση, παρ. γ) κτλ. και γι' αυτό λέγονται **ονοματικές προτάσεις.** Αυτές ως προς την ιδιαίτερη σημασία τους είναι: ειδικές (παρ.

α), βουλητικές (παρ. β), ενδοιαστικές (παρ. γ), πλάγιες ερωτηματικές (παρ. δ) και αναφορικές ονοματικές (παρ. ε)*.

ΙΙ. Σ' αυτές που προσδιορίζουν κυρίως το ρήμα μιας προτάσεως ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί και γι' αυτό λέγονται **επιρρηματικές προτάσεις** (παρ. στ-ιβ). Αυτές ως προς την ιδιαίτερη σημασία τους είναι αιτιολογικές (παρ. στ), τελικές (παρ. ζ), αποτελεσματικές (συμπερασματικές) (παρ. η), υποθετικές (παρ. θ), εναντιωματικές – παραχωρητικές (παρ. ι), χρονικές (παρ. ια) και αναφορικές επιρρηματικές (παρ. ιβ).

α. Ονοματικές προτάσεις

Α΄. Ειδικές προτάσεις

α. *Νομίζω* **ότι έχει δίκαιο**
β. *Νομίζω* **ότι δεν έχει δίκαιο**
γ. *Φαίνεται* **πως θα βρεθεί μια λύση**
δ. *Φεύγω με την ελπίδα* **ότι γρήγορα θα ξαναγυρίσω**
ε. *Είναι κρίμα* **που δε σε κάλεσαν**

Ειδικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους (*ότι, πως, που*) και συμπληρώνουν το περιεχόμενο μονολεκτικών ή περιφραστικών ρημάτων (παρ. α, β, γ, ε) ή άλλων όρων της προτάσεως (παρ. δ).

Έχουν άρνηση *δε(ν)* (παρ. β).

Η ειδική πρόταση χρησιμοποιείται ως **αντικείμενο, υποκείμενο** ή **επεξήγηση.**

α΄. Αντικείμενο.

α. *Ομολόγησε* **ότι έκανε λάθος**
β. *Πίστευα* **ότι θα ερχόσουν**

---

* Από τις αναφορικές προτάσεις μερικές μπορούν να χρησιμοποιούνται ως ονόματα και λέγονται **αναφορικές ονοματικές**, ενώ άλλες ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί και λέγονται **αναφορικές επιρρηματικές.**

γ. *Βλέπω* **πως προετοιμάστηκες καλά**
δ. *Δεν ήξερα* **ότι ήσουν εκεί**
ε. *Θα σας αποδείξω* **ότι έχω δίκαιο**
στ. *Έχω τη γνώμη* **ότι τελικά θα δεχτεί**
ζ. *Είμαι βέβαιος* **ότι θα νικήσετε**

Ειδική πρόταση ως αντικείμενο παίρνουν ρήματα που σημαίνουν *λέγω, νομίζω, αισθάνομαι, γνωρίζω, δείχνω* κ.τ.ό. καθώς και περιφράσεις με παρόμοια σημασία (*έχω τη γνώμη, είμαι βέβαιος* κ.τ.ό.).

β΄. Υποκείμενο.

α. *Διαδόθηκε* **ότι θα φτάσει απόψε** *(= διαδόθηκε η άφιξή του)*
β. *Φαίνεται* **πως θα βρέξει**
γ. *Είναι ψέμα* **ότι αυτός άρχισε τον καβγά**
δ. *Είναι βέβαιο* **ότι τότε δεν ήξερε τίποτε**

Ειδική πρόταση ως υποκείμενο παίρνουν **απρόσωπα ρήματα** ή **απρόσωπες εκφράσεις** που έχουν σημασία συγγενική με τη σημασία των προηγούμενων ρημάτων (*λέγω, νομίζω* κτλ.), όπως: *διαδίδεται, φαίνεται, είναι κρίμα, είναι ψέμα, είναι βέβαιο* κ.τ.ό.

γ΄. Επεξήγηση.

α. *Η χτεσινή διάδοση,* **ότι ήταν βαριά άρρωστος,** *αποδείχτηκε ψεύτικη*
β. *Πήραμε μια ευχάριστη είδηση,* **ότι ο αδελφός μου πέτυχε στο Πανεπιστήμιο**
γ. *Κανείς δεν το ήξερε αυτό,* **πως ο πατέρας του δεν ήταν Έλληνας**
δ. *Ένα μόνο με πονούσε,* **που ήμουν ακόμα μικρός**

Ειδική πρόταση ως επεξήγηση παίρνουν:
α. ουσιαστικά που έχουν συνήθως σημασία συγγενική με τη σημασία των προηγούμενων ρημάτων (*λέγω, νομίζω* κτλ.), όπως: *διάδοση, γνώμη, πληροφορία* κτλ. (παρ. α, β).

β. δεικτικές ή **αόριστες αντωνυμίες ουδέτερου γένους,** όπως: *αυτό, εκείνο, ένα* κτλ. (παρ. γ, δ).

Η ειδική πρόταση ως επεξήγηση χωρίζεται στο γραπτό λόγο πάντοτε με κόμμα, που αντιστοιχεί στον προφορικό με παύση.

Σημείωση. Μια ειδική πρόταση μπορεί πολύ σπάνια να χρησιμοποιείται και ως **κατηγορούμενο:**

Τα παιδιά φαίνονται **ότι δεν έχουν διαβάσει το μάθημα** (= *αδιάβαστα*).

Οι ειδικές προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους εκφέρονται με οριστική, δυνητική οριστική και πιθανολογική οριστική:

Νομίζω **ότι υπάρχει λύση** (οριστική).
Πίστευε **ότι θα έφτανε πρώτος** (δυνητική οριστική).
Υπολογίζω **ότι θα είναι τώρα ολόκληρος άντρας** (πιθανολογική οριστική).

Ειδικές προτάσεις εισάγονται και με το σύνδεσμο *να* (με άρνηση *μη(ν)*. Τότε η ειδική πρόταση εκφράζει κάποια αμφιβολία, αν και εκφέρεται με οριστική, και ακολουθεί συνήθως ύστερα από:

α) τα ρήματα *πιστεύω, θυμούμαι, σκέφτομαι, φαίνομαι* κ.τ.ό.
β) την περίφραση *είναι πιθανό (απίθανο):*

Πιστεύω **να μην έμαθε τίποτε ο πατέρας** *(= πιστεύω ότι δεν έμαθε...)*
Δε θυμούμαι **να τον συνάντησα ποτέ**
Είναι πιθανό **να μην έμαθε τίποτε**
Ο Γιώργος φαίνεται **να είναι άρρωστος**

Επίσης ως ειδικός σύνδεσμος χρησιμοποιείται κάποτε και ο σύνδεσμος *και*. Σ' αυτή την περίπτωση το ρήμα της πρώτης προτάσεως έχει τη σημασία του *αισθάνομαι* ή *νομίζω:*

Τον άκουσα **και** *μιλούσε για τη θάλασσα (=* **που** *μιλούσε...)*
Λες **και** *τό 'καμε επίτηδες (= νομίζεις* **πως** *τό 'καμε...)*

Μερικές φορές στον προφορικό λόγο με τα προηγούμενα ρήματα (*αισθάνομαι* ή *νομίζω*) καθώς και με ρήματα που σημαίνουν *λέγω* παραλείπεται ο σύνδεσμος:

Άκουσα έρχεται *αύριο* (= **ότι** *έρχεται...*)
Νομίζω μένει *στο χωριό* (= **ότι** *μένει...*)
Είπα δεν πάω *πουθενά* (= **ότι** *δεν πάω...*)

Β΄. Βουλητικές προτάσεις

α. *Θέλω* **να φύγω**
β. *Πρέπει* **να μην του πούμε τίποτε**
γ. *Αυτός έχει μόνο ένα σκοπό,* **να 'ρθεί πρώτος**
δ. *Δεν είχε καιρό* **να δει το παιδί του**

Βουλητικές* λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με το *να* και συμπληρώνουν την έννοια ενός ρήματος ή ενός άλλου όρου, μονολεκτικού ή περιφραστικού, μιας προτάσεως, που σημαίνει *θέλω, μπορώ, προτρέπω, εμποδίζω, αναγκάζομαι* κ.ά. Έχουν άρνηση *μη(ν)*.

Η βουλητική πρόταση χρησιμοποιείται ως **αντικείμενο, υποκείμενο** ή **επεξήγηση.**

α΄. Αντικείμενο.

α. *Θέλω* **να προοδεύεις** (= *την πρόοδό σου*)
β. *Δεν μπορώ* **να περιμένω πια**
γ. *Σε παρακαλώ* **να έρχεσαι στην ώρα σου**
δ. *Μας απαγορεύουν* **να μπούμε μέσα**
ε. *Είχα σκοπό* **να φύγω**
στ. *Δεν είχε καιρό* **να μας μιλήσει**
ζ. *Είμαι πρόθυμος* **να πληρώσω τη ζημιά**

β΄. Υποκείμενο.

α. *Χρειάστηκε* **να αλλάξω μερικά πράγματα** (= *έγινε αναγκαία η αλλαγή μερικών...*)
β. *Πρέπει* **να είσαι προσεκτικός**
γ. *Απαγορεύεται* **να μπείτε μέσα**

---

* Από το ρήμα *βούλομαι,* που στα αρχαία ελληνικά σημαίνει *θέλω.*

δ. *Είναι ανάγκη* **να γυρίσετε αμέσως**
ε. *Είναι ώρα* **να πηγαίνουμε**
στ. *Είναι αδύνατο* **να φύγετε σήμερα**
ζ. *Θα ήταν καλύτερα* **να πήγαινες ο ίδιος**

Βουλητική πρόταση ως υποκείμενο παίρνουν απρόσωπα ρήματα ή απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των προηγούμενων ρημάτων (*θέλω, μπορώ, προτρέπω* κτλ.), όπως: *πρέπει, χρειάζεται, απαγορεύεται, συμβαίνει, είναι ανάγκη, είναι ντροπή, είναι φυσικό, είναι δυνατό, είναι καλύτερα* κ.τ.ό.

γ΄. Επεξήγηση.

α. *Είχε μια παράλογη απαίτηση,* **να τον αγαπούν πρώτα οι άλλοι** *(= δηλαδή να τον...)*
β. *Σπάνια το ήθελε αυτό,* **να μένει μόνος στο σπίτι**
γ. *Ένα μόνο δεν ξέρω,* **να λέω ψέματα**

Βουλητικές προτάσεις ως επεξήγηση παίρνουν **ουσιαστικά** (παρ. α) ή **αντωνυμίες,** συνήθως **δεικτικές** ή **αόριστες, σε ουδέτερο γένος** (παρ. β, γ).

Επίσης βουλητική πρόταση ως προσδιορισμός ακολουθεί:
α) έπειτα από ουσιαστικά ή επίθετα που έχουν σημασία συγγενική με τη σημασία των προηγούμενων ρημάτων (*θέλω, μπορώ* κτλ.), όπως: *πόθος, ανάγκη, σκοπός, ασυνήθιστος, έτοιμος, πρόθυμος* κ.τ.ό.:

Ο πόθος του να ταξιδέψει *δεν έσβησε ποτέ*
Κοίταζαν ο ένας τον άλλον **έτοιμοι να 'ρθούν στα χέρια**

β) έπειτα από τις προθέσεις *αντί, δίχως, χωρίς, ίσαμε* και τις προθέσεις *από, με, σε* με το άρθρο *το* (δηλαδή: *από το, με το, στο*) μαζί με τις οποίες δηλώνουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις:

Συνεννοηθήκαμε **χωρίς να πούμε λέξη**
Δεν κάνει τίποτε άλλο **από το να φλυαρεί συνεχώς**

Διάβασε κάτι **αντί να κάθεσαι έτσι!**
Ήταν ικανότατος **στο να βρίσκει λύσεις**

Οι βουλητικές προτάσεις εκφέρονται κανονικά με **υποτακτική** (βλ. προηγ. παρ.). Αλλά κάποτε εκφέρονται και:
α) με **οριστική παρατατικού**, όταν υπάρχει έλξη* από το ρήμα της προηγούμενης προτάσεως που βρίσκεται σε χρόνο παρελθοντικό, και τότε δηλώνουν κάτι **απραγματοποίητο** (ευχή ή πόθο συνήθως):

Ήθελα **ν' άνοιγε η γη** *και* **να με κατάπινε**
Ήθελα **να ήμουν όμορφος, να ήμουν και παλικάρι**

β) με **οριστική οποιουδήποτε παρελθοντικού χρόνου**, όταν δηλώνουν κάτι που ανήκει στο παρελθόν ή μια απλή σκέψη του προσώπου που μιλεί:

Πρέπει **να ήταν τότε μαθητής του δημοτικού**
Μπορεί **να έφυγε κιόλας**
Ήταν προτιμότερο **να μην είχαμε πάει**

Σημειώσεις.
1. Βουλητική πρόταση εισάγεται κάποτε και με το σύνδεσμο *και:*
Αν τύχει **και ξενιτευτώ**... *(= να ξενιτευτώ)*
Το κύμα αρχίζει **και μερώνει** *(= να μερώνει)*
2. Οι προτάσεις που εισάγονται με το *να* δεν είναι πάντοτε βουλητικές. (Βλ. ειδικές, τελικές, αποτελεσματικές, υποθετικές, εναντιωματικές προτάσεις.)

Γ΄. Ενδοιαστικές προτάσεις

α. *Φοβούμαι* **μήπως έρθει**
β. *Πρόσεξε* **μη σε γελάσει**
γ. *Φοβούμαι* **μήπως δεν έρθει**
δ. *Φοβάται* **μη δεν ξαναγυρίσει το παιδί της**

---

* *έλκω* = τραβώ. Δηλαδή ο όρος μιας προτάσεως δέχεται επίδραση (έλκεται) από έναν όρο άλλης προτάσεως και εκφέρεται στο χρόνο, στην πτώση κτλ. του όρου αυτού και όχι όπως απαιτεί ο συντακτικός κανόνας (βλ. Σχήματα λόγου).

Ενδοιαστικές ή **διστακτικές** λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους διστακτικούς συνδέσμους *μη(ν)*, *μήπως* και φανερώνουν κάποιο φόβο (ενδοιασμό) ή ανησυχία μήπως γίνει κάτι δυσάρεστο ή ανεπιθύμητο ή μήπως δε γίνει κάτι το επιθυμητό. Έχουν άρνηση *δέ(ν)*.

Οι ενδοιαστικές προτάσεις, όταν εκφράζουν φόβο **μήπως γίνει κάτι,** εισάγονται με τους συνδέσμους *μήπως*, *μη(ν)* (παρ. α, β), ενώ όταν εκφράζουν φόβο **μήπως δε γίνει κάτι** με τους *μήπως δε(ν)*, *μη δε(ν)* (παρ. γ, δ).

Η ενδοιαστική πρόταση χρησιμοποιείται κυρίως ως **αντικείμενο** ή ως **επεξήγηση.**

α΄. Αντικείμενο.

α. *Φοβούμαι* **μήπως αρρωστήσεις** (= *φοβούμαι την αρρώστια σου*)
β. *Κοίταξε* **μην κάμεις λάθος**
γ. *Δεν είχαν καμιά ανησυχία* **μήπως τους ξαναφύγει το παιδί**
δ. *Πάρτε τα μέτρα σας* **μήπως ξαναγίνουν τα ίδια**

Ενδοιαστική πρόταση ως αντικείμενο παίρνουν ρήματα ή περιφράσεις που σημαίνουν φόβο ή ανησυχία, όπως: *φοβούμαι, προσέχω, υποπτεύομαι, έχω ανησυχία, έχω υποψία, παίρνω τα μέτρα μου* κ.τ.ό.

β΄. Επεξήγηση.

α. *Τον βασάνιζε ένας μεγάλος φόβος,* **μήπως το μάθει ο πατέρας του** (= *δηλαδή μήπως το μάθει...*)
β. *Κάθε μέρα είχε την ίδια αγωνία,* **μήπως τον διώξουν από τη δουλειά**
γ. *Κυρίως αυτό με ανησυχεί,* **μήπως δε μου φτάσει ο χρόνος**
δ. *Ένα μόνο τον τρόμαζε στη μάχη,* **μην πιαστεί αιχμάλωτος**

Ενδοιαστικές προτάσεις ως επεξήγηση παίρνουν **ουσιαστικά** που έχουν σημασία συγγενική με τη σημασία των προηγούμενων ρημάτων *(φοβούμαι, προσέχω* κτλ.*)*, όπως: *φόβος, υποψία, αγωνία* κ.τ.ό., ή **αντωνυμίες δεικτικές** ή **αόριστες** συνήθως **ουδέτερου γένους,** όπως: *αυτό, εκείνο, ένα* κτλ.

Σημείωση. Η ενδοιαστική πρόταση μπορεί κάποτε να χρησιμοποιηθεί και ως υποκείμενο:
Με ανησυχεί πολύ **μήπως αργήσει το αεροπλάνο** (= *η καθυστέρηση του αεροπλάνου*).

Οι ενδοιαστικές προτάσεις εκφέρονται κανονικά με **υποτακτική,** γιατί φανερώνουν κάτι που δεν έγινε, κάτι που θεωρείται ενδεχόμενο και μελλοντικό:

Φοβάται **μήπως τον δουν**
Φοβήθηκε **μην αρρωστήσει το παιδί**

Πολλές φορές όμως εκφέρονται και με **οριστική,** όταν αυτό που δηλώνουν θεωρείται όχι ως ενδεχόμενο αλλά ως πραγματικό, δηλαδή ως κάτι που γίνεται ή έγινε:

Φοβάται **μήπως τον βλέπουν**
Ανησυχούσε **μήπως του ξέφυγε κανένα λάθος**

Σημ. α΄. Ενδοιαστική πρόταση εισάγεται κάποτε και με το *να μη(ν)*:
Φοβάται **να μην αργήσει πάλι.**

Σημ. β΄. Επίσης ενδοιαστική πρόταση εισάγεται και με το σύνδεσμο *και:*
Μη φεύγετε με τέτοιο καιρό **και κρυολογήσει το παιδί** (= *μήπως κρυολογήσει).*

Σημ. γ΄. Οι ενδοιαστικές προτάσεις συχνά υπάρχουν στο λόγο και ως ανεξάρτητες:
Ας φύγουμε. **Μήπως ανησυχήσουν.**
Μην πάθουμε τίποτε.

Δ΄. Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

α. *Μας ρώτησε* **ποιοι είμαστε**
β. *Δεν ήξερα* **πότε θα φύγουν**
γ. *Δεν είμαι βέβαιος* **αν έμαθε τίποτε**
δ. *Απορώ* **γιατί δεν πήγε κι αυτός**
ε. *Απορώ* **γιατί να μην πάει κι αυτός**

Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις ή **πλάγιες ερωτήσεις** λέγονται

οι δευτερεύουσες προτάσεις που περιέχουν ερώτηση και εισάγονται με:

- **ερωτηματικές αντωνυμίες** *(ποιος, πόσος, τι* κτλ.*)*
- **ερωτηματικά επιρρήματα** *(πού, πότε, πώς* κτλ.*)*
- **συνδέσμους** (*αν, γιατί, μήπως* κτλ.*)*.

Έχουν άρνηση *δε(ν)*, εκτός αν στην πλάγια ερωτηματική πρόταση υπάρχει *να*, οπότε η άρνηση είναι *μη(ν)* (παρ. δ, ε).

Η πλάγια ερωτηματική πρόταση χρησιμοποιείται κυρίως ως **αντικείμενο, υποκείμενο** ή **επεξήγηση.**

α΄. Αντικείμενο.

α. *Ρωτούσε* **τι θέλουμε** (= *ρωτούσε τη θέλησή μας*)
β. *Ξέρω* **πόσο ενδιαφέρεσαι**
γ. *Δεν είμαι βέβαιος* **αν κατάλαβα καλά**
δ. *Δεν έχω ιδέα* **τι μου λέτε, κύριε**

Πλάγια ερωτηματική πρόταση ως αντικείμενο παίρνουν τα ρήματα ή οι περιφράσεις που σημαίνουν **ερώτηση, απορία, αμφιβολία, γνώση, αίσθηση** κ.τ.ό., όπως: *ρωτώ, απορώ, σκέπτομαι, αμφιβάλλω, ξέρω, βλέπω* κ.τ.ό. (παρ. α, β) ή *δεν είμαι βέβαιος, δεν έχω ιδέα, δε βρίσκω εξήγηση* κ.τ.ό. (παρ. γ, δ).

β΄. Υποκείμενο.

α. *Είναι ζήτημα* **αν δούλεψε και μια ώρα**
β. *Είναι παράξενο* **πώς εργάζεται το μυαλό μας**
γ. *Δεν υπάρχει καμιά είδηση* **αν τελικά έφτασε στον προορισμό του**

Πλάγια ερωτηματική πρόταση ως υποκείμενο παίρνουν μερικές **απρόσωπες εκφράσεις** με σημασία συγγενική με τη σημασία των προηγούμενων ρημάτων (*ρωτώ, απορώ* κτλ.), όπως: *είναι ζήτημα, είναι παράξενο, δεν είναι βέβαιο, δεν υπάρχει πληροφορία* κ.τ.ό.

γ΄. **Επεξήγηση.**

α. *Στην απορία μου,* **πού θα βρούμε τα μέσα** *(= δηλαδή πού θα βρούμε), δεν απάντησε κανείς*
β. *Αυτό δεν καταλαβαίνω,* **ποια είναι η διαφορά μας**

Πλάγια ερωτηματική πρόταση ως επεξήγηση παίρνουν **ουσιαστικά,** όπως: *ερώτηση, απορία, αμφιβολία, σκέψη* κτλ., ή **αντωνυμίες** συνήθως **δεικτικές** ή **αόριστες ουδέτερου γένους,** όπως: *αυτό, εκείνο, κάτι, ένα* κτλ.

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους εκφέρονται:

α) με **οριστική:**
Δεν ξέρω **γιατί γελάς**
Τον ρωτούσε **πότε θα γυρίσει**

β) με **οριστική δυνητική:**
Δεν ξέρω **τι θα έκανες εσύ σε τέτοια περίπτωση**
Σκέψου **πού θα βρισκόμουν τώρα χωρίς τη βοήθειά σου**

γ) με **υποτακτική απορηματική** (υποτακτική με το *να*):
Δεν ήξερα **τι να πω**
Πέστε μου **πότε να ξανάρθω**

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις αντιστοιχούν σε ευθείες ερωτηματικές προτάσεις (βλ. σελ. 13) και, όπως κι εκείνες, διακρίνονται:

α) σε ερωτήσεις που δηλώνουν **ολική άγνοια.** Σ' αυτές η απάντηση είναι ένα *ναι* ή ένα *όχι* ή άλλες λέξεις που εκφράζουν διάφορες αποχρώσεις του *ναι* ή του *όχι,* όπως: *βέβαια, φυσικά, ασφαλώς* κτλ., ή ένα ρήμα ή και τα δυο μαζί και αναφέρεται σε όλο το περιεχόμενο της ερωτηματικής προτάσεως (και κυρίως στο ρήμα):

Θα πάτε στην Κνωσό; – Ναι. Όχι. Βέβαια κτλ. ή
Θα πάτε στην Κνωσό; – Θα πάμε. Ναι, θα πάμε.
Σε ρωτώ αν θα πάτε στην Κνωσό. – Ναι. Όχι. Θα πάμε κτλ.

β) σε ερωτήσεις που δηλώνουν **μερική άγνοια.** Αυτές εισάγονται με ερωτηματική αντωνυμία ή ερωτηματικό επίρρημα και η απάντηση αναφέρεται σε ένα μόνο μέρος του περιεχομένου της ερωτηματικής προτάσεως (συνήθως στην αντωνυμία ή στο επίρρημα), γι' αυτό και δεν είναι *ναι* ή *όχι:*

Πού πάτε;
Τι ώρα ξεκινάτε;
Σε ρωτώ που θα πάτε.

Μια ερώτηση, ευθεία ή πλάγια, που εκφράζει ολική άγνοια μπορεί να είναι διμελής, δηλαδή να αποτελείται από δύο ερωτηματικές προτάσεις που συνδέονται με το διαχωριστικό σύνδεσμο *ή:*

Λοιπόν θα 'ρθεις ή θα αρνηθείς την πρόσκλησή μου; – Θα 'ρθώ.
Δεν ξέρω αν αστειεύεσαι ή αν μιλάς σοβαρά· ή (μέ παράλειψη του δεύτερου *αν*)
Δεν ξέρω αν αστειεύεσαι ή μιλάς σοβαρά. – Όχι· αστειεύομαι.

Σ' αυτές απαντούμε με το ρήμα που ταιριάζει ή με το *ναι* ή το *όχι* μαζί με ρήμα. Σε ζωηρό λόγο δεν μπαίνει κανένας σύνδεσμος στην πλάγια διμελή πρόταση:

Ζει, πέθανε, κανένας δεν ξέρει (= κανένας δεν ξέρει αν ζει ή αν πέθανε).

Ε'. Αναφορικές ονοματικές προτάσεις
(βλ. Αναφορικές προτάσεις σελ. 148).

β. Επιρρηματικές προτάσεις

Α'. Αιτιολογικές προτάσεις

α. *Η νεράιδα λυπόταν,* **γιατί δεν ήταν όμορφη**
β. *Θύμωσε,* **επειδή του μίλησαν άσχημα**
γ. *Σου τα χρωστώ όλα,* **αφού χωρίς εσένα δε θα 'κανα τίποτε**
δ. *Χαίρομαι,* **που μου έγραψες αμέσως**
ε. *Ας συνεχίσουμε τη συζήτηση,* **μια και το ζητάτε**
στ. *Ας ρωτήσουμε τον αδελφό του,* **γιατί αυτός μόνο θα ξέρει**

Αιτιολογικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους αιτιολογικούς συνδέσμους ή με λέξεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως αιτιολογικοί σύνδεσμοι (*γιατί, επειδή, αφού* ή *που, καθώς, μια και, μια που, σαν... που* κ.ά.) και φανερώνουν την **αιτία** για την οποία γίνεται αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται (λ.χ. στο παρ. α η πρόταση: *γιατί δεν ήταν όμορφη* φανερώνει την αιτία για την οποία λυπόταν η νεράιδα). Έχουν άρνηση *δε(ν)*.

Οι αιτιολογικές προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους εκφέρονται με **απλή οριστική** (παρ. α, β, δ, ε), με **δυνητική οριστική** (παρ. γ) ή με **πιθανολογική οριστική** (παρ. στ).

Σημείωση α΄. Αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται και με το *για να (= επειδή)* και εκφέρονται με **υποτακτική** (άρνηση *μη(ν)*:

Ο αδελφός μου, **για να μη διαβάζει όσο πρέπει,** *απορρίφθηκε στις εξετάσεις.*

Σημείωση β΄. Ως αιτιολογικός σύνδεσμος χρησιμοποιείται κάποτε και ο σύνδεσμος *και:*

Φύγε τώρα, **και δεν έχω καιρό** (= *γιατί δεν έχω* ...).

Σημείωση γ΄. Ο σύνδεσμος *γιατί* χρησιμοποιείται κάποτε και ως **παρατακτικός** σύνδεσμος στην αρχή μιας περιόδου ή μιας ημιπεριόδου και εισάγει τότε κύρια πρόταση: *Δεν μπορώ να σε συνοδέψω στον περίπατό σου·* **γιατί** *είμαι κουρασμένος και θέλω να ξαπλώσω νωρίς.*

Β΄. Τελικές προτάσεις (ή του σκοπού)*

α. *Πήγε* **να φέρει το βιβλίο του** (= *για να φέρει*)
β. *Έτρεχε,* **για να μη χάσει το τρένο**
γ. *Έπρεπε να ήσουν εκεί,* **για να τον έβλεπες**
δ. *Ήρθε, αλλά δεν είχα χρήματα,* **για να της έδινα**

Τελικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους *(για να, να)* και δείχνουν σε ποιο σκοπό αποβλέπει αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται (λ.χ. στο παρ. α η πρόταση *να φέρει το βιβλίο του* δηλώνει για ποιο σκοπό *πήγε*). Έχουν άρνηση *μη(ν)*.

Οι τελικές προτάσεις εκφέρονται κανονικά με **υποτακτική** (παρ. α, β). Κάποτε όμως και με **οριστική παρατατικού,** όταν δηλώνεται

* Στα αρχαία ελληνικά *τέλος* = σκοπός.

σκοπός ανεκπλήρωτος (παρ. γ) ή όταν υπάρχει έλξη (βλ. σελ. 135) από το ρήμα παρελθοντικού χρόνου της προτάσεως που προσδιορίζεται (παρ. δ).

Σημείωση α΄. Οι τελικές προτάσεις πρέπει να διακρίνονται από τις βουλητικές. Οι βουλητικές είναι ονοματικές προτάσεις χωρίς ιδιαίτερη επιρρηματική σημασία και ποτέ δεν εισάγονται με το σύνδεσμο *για να* αλλά μόνο με το βουλητικό *να*. Οι τελικές είναι επιρρηματικές προτάσεις, εισάγονται κυρίως με το σύνδεσμο *για να* και, όταν εισάγονται με το σύνδεσμο *να*, αυτός μπορεί να αντικατασταθεί με το *για να:*

Βουλητική: *Θέλω* **να δουλέψω** (= *θέλω δουλειά·* δε λέγεται όμως: *θέλω για να δουλέψω*).

Τελική: *Ήρθα* **να δουλέψω** ή *Ήρθα* **για να δουλέψω·** πβ. τη διαφορά των προτάσεων: *Θέλω να δουλέψω* (βουλητική), *για να συγκεντρώσω χρήματα* (τελική).

Σημείωση β΄. Οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με το *για να* δεν είναι πάντοτε τελικές, αλλά και αιτιολογικές και αποτελεσματικές.

Γ΄. Αποτελεσματικές (ή συμπερασματικές) προτάσεις

α. *Μιλά πολύ σιγά,* **ώστε μόλις ακούεται**
β. *Μιλά τόσο σιγά,* **ώστε δεν ακούεται καθόλου**
γ. *Είναι τέτοιος άνθρωπος,* **που τον αγαπούν όλοι**
δ. *Το αστείο ήταν τόσο άνοστο,* **ώστε δε γέλασε κανείς**
ε. *Είναι τόσο σκληρός,* **ώστε τίποτε δε θα τον συγκινούσε**
στ. *Έχει τόσα χρόνια να με δει,* **που δε θα με θυμάται**
ζ. *Δεν είναι ανόητος,* **να τα πει όλα**
η. *Σε γέλασα τόσες φορές,* **ώστε να μη με πιστεύεις**
θ. *Κανείς δεν είναι τόσο δυνατός,* **για να μπορεί τα πάντα**
ι. *Κουράστηκε τόσο χτες,* **ώστε να μην έρθει σήμερα στην ώρα του**

Αποτελεσματικές (ή **συμπερασματικές**) λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους αποτελεσματικούς συνδέσμους (*ώστε, που*), με το σύνδεσμο *να* ή με εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως αποτελεσματικοί σύνδεσμοι (*ώστε να, που να, για να* κτλ.) και φανερώνουν ποιο είναι το αποτέλεσμα του περιεχομένου της προτάσεως που προσδιορίζεται (λ.χ. στο παρ. α η πρόταση: *ώστε μόλις ακούεται* φανερώνει το αποτέλεσμα του ότι *μιλά πολύ σιγά*).

Συχνά στην πρόταση που προσδιορίζεται υπάρχει η δεικτική αντωνυμία *τέτοιος* ή *τόσος* ή το επίρρημα *τόσο* ή *έτσι* ή άλλη ισοδύναμη έκφραση. Οι προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους *ώστε* και *που* έχουν άρνηση *δε(ν)*, ενώ όσες εισάγονται με εκφράσεις που έχουν *να* (*ώστε να, που να* κτλ.) έχουν άρνηση *μη(ν)* (παρ. β, δ, ε, στ και η, ι).

Οι αποτελεσματικές προτάσεις που εισάγονται:

α) με τους συνδέσμους *ώστε* και *που* εκφέρονται με **οριστική** οποιουδήποτε χρόνου, όταν δηλώνουν αποτέλεσμα **πραγματικό** (παρ. α, β, γ, δ), ή με **οριστική δυνητική** ή **πιθανολογική**, όταν δηλώνουν αποτέλεσμα που είναι **δυνατό** ή **πιθανό** (παρ. ε, στ.)·

β) με το *να* ή με *ώστε να, που να* κτλ. εκφέρονται με **υποτακτική** και δηλώνουν αποτέλεσμα που είναι **πιθανό** ή **δυνατό** (παρ. ζ, η, θ) ή κάποτε καί **πραγματικό** γεγονός (παρ. ι).

Σημείωση α΄. Ως αποτελεσματικός σύνδεσμος χρησιμοποιείται κάποτε και ο σύνδεσμος *και*. Σ' αυτή την περίπτωση το ρήμα της προηγούμενης προτάσεως είναι συχνά το *κάνω: Μ' έκαμε* **κι** *έγινα μ' όλο τον κόσμο κακός (= ώστε έγινα...)*

Σημείωση β΄. Ο σύνδεσμος *ώστε* χρησιμοποιείται και ως παρατακτικός σύνδεσμος, στην αρχή μιας περιόδου ή μιας ημιπεριόδου, και εισάγει τότε κύρια πρόταση (βλ. σελ. 128).

Δ΄. Υποθετικές προτάσεις

α. Αν είστε φίλοι, *να μείνετε*
β. Αν σου το είπα, *ήμουν ασφαλώς αφηρημένος*
γ. Αν θα πάτε στο χωριό, *θα περάσετε ωραία*
δ. Αν άκουε τον πατέρα του, *θα ήταν σήμερα σπουδαίος άνθρωπος*
ε. Αν είχες διαβάσει τα μαθήματά σου, *τώρα θα ήσουν ήσυχος*
στ. Αν άνοιγες αυτό το μαγαζί, *θα μπορούσες να κερδίσεις πολλά*
ζ. Αν τον κοίταζες, *χαμήλωνε το βλέμμα*
η. Αν βρέξει, *θα μείνουμε στο σπίτι*
θ. Αν πάω στην Καβάλα, *θα επισκεφτώ οπωσδήποτε και τους Φιλίππους*
ι. Αν έχεις φίλους, *αισθάνεσαι δυνατός*
ια. Αν χάσεις την ψυχραιμία σου, *χάνεις τη δύναμη να σκεφτείς*

Υποθετικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τον υποθετικό σύνδεσμο *αν (εάν)* και περιέχουν την προϋπόθεση (τον όρο) που πρέπει να ισχύει, για να γίνει αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται (λ.χ. στο παρ. α η πρόταση *αν είστε φίλοι* δείχνει με ποια προϋπόθεση μπορεί να γίνει αυτό που δηλώνει η πρόταση *να μείνετε*). Έχουν άρνηση *δε(ν)*.

Η υποθετική πρόταση λέγεται και **υπόθεση** και η πρόταση που προσδιορίζεται απ' αυτήν **απόδοση.** Η υπόθεση και η απόδοση μαζί λέγονται **υποθετικός λόγος:**

Αν θα πάτε στο χωριό, θα περάσετε ωραία

υπόθεση + απόδοση = υποθετικός λόγος.

Σημείωση. Με σημασία υποθετικών συνδέσμων χρησιμοποιούνται και οι κυρίως χρονικοί σύνδεσμοι *σαν, άμα,* καθώς κάποτε και ο σύνδεσμος *να* (με το *να* η άρνηση είναι *μη(ν)*:

Σαν χάσει ο άνθρωπος την τιμή, *τι τη θέλει τη ζωή του;* (= αν χάσει...)
Άμα βιάζεσαι, *κάνεις λάθη* (= αν βιάζεσαι...)
Να μην το έβλεπα ο ίδιος, *δε θα το πίστευα* (= αν δεν το έβλεπα...)

Παρατηρήσεις στους υποθετικούς λόγους

1. Για να εκφραστεί εντονότερα μια υπόθεση, αντί για υποθετική πρόταση μπορεί να έχουμε **ευθεία ερώτηση:**

Έχεις γρόσια; *έχεις γλώσσα (= αν έχεις γρόσια, έχεις γλώσσα)*

2. Δυο ή περισσότερες υποθετικές προτάσεις με αντίθετο περιεχόμενο μπορεί να προσδιορίζουν την ίδια πρόταση και να συνδέονται μεταξύ τους
– είτε με διαχωριστικούς συνδέσμους χωρίς υποθετικό σύνδεσμο,
– είτε με το *και* και με υποθετικό σύνδεσμο:

Είτε *το θέλεις* **είτε** *δεν το θέλεις, αυτό θα γίνει*
Κι αν *περνάς* **κι αν** *δεν περνάς, τα παπούτσια σου χαλνάς*

3. Πολλές φορές από υποθετικούς λόγους λείπει η υπόθεση ή η απόδοση, γιατί εύκολα μπορούν να αντικατασταθούν από μια λέξη που υπάρχει στη φράση:

Να προσέχεις· μόνο **έτσι** *θα μάθεις γράμματα.*
(Παραλείπεται η υπόθεση: *αν προσέχεις*, που την αντικαθιστά η λέξη *έτσι*.)
Αύριο θα πάμε εκδρομή, **εκτός** *αν βρέχει.*
(Παραλείπεται η απόδοση: *δε θα πάμε*, που την αντικαθιστά η λέξη *εκτός*.)

4. Πολλές φορές προτάσεις που εισάγονται με *αν* δεν είναι υποθέσεις και δεν υπάρχει πραγματικός υποθετικός λόγος. Μ' αυτές εκφράζεται πιο παραστατικά:

α) **παρομοίωση:** *Από τότε* **αν τον είδες εσύ,** *τον είδα κι εγώ* (= **όπως** ή **όσο** *τον είδες εσύ...*).

β) **έντονη αντίθεση: Αν ήταν «η Παντάνασσα» πρωτοτάξιδη,** *εμείς ήμαστε παλιοί θαλασσομάχοι* (= *ήταν βέβαια η Παντάνασσα, εμείς όμως ήμαστε...*).

γ) **αιτία:** *Δεν απελπίστηκε,* **αν δεν τα κατάφερε** *με την πρώτη φορά* (= *επειδή δεν τα κατάφερε...*).

δ) **αποτέλεσμα: Αν τρώει τώρα ήσυχο ψωμί,** *αφορμή είναι η αδελφή του* (= *η αδελφή του είναι αφορμή,* **ώστε να** *τρώει τώρα...*).

ε) **ανάπτυξη του αόριστου νοήματος** μιας αντωνυμίας ουδέτερου γένους. Η υπόθεση τότε ισοδυναμεί με ειδική πρόταση με άρθρο: **Αν είμαι σήμερα κάτι,** *το χρωστώ σ' αυτόν* (= **το ότι είμαι** *σήμερα...*)

στ) **απειλή** (συνήθως χωρίς την απόδοση): **Αν σε πιάσω...**

Σημείωση. Ο *αν* μπορεί επίσης:
α) να εκφράζει **ευχή,** με **παρατατικό οριστικής:**
Αχ, **αν το ήξερα** *πιο πριν (= μακάρι να το ήξερα...)*
β) να εισάγει πλάγια ερωτηματική πρόταση (βλ. σελ. 138):
Ρώτησέ τον **αν πήγε σήμερα σχολείο**

Ε΄. Εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις

I. α. **Αν και είχε παιδιά,** *έμεινε στο τέλος μόνος*
β. **Ενώ δεν είναι πλούσιος,** *ζει πολύ ευτυχισμένος*
γ. *Ζει πολύ ευτυχισμένος,* **κι ας μην είναι πλούσιος**
δ. *Αποφάσισα να πάω,* **μόλο που δεν το ήθελα καθόλου**
ε. **Και που τον προσκάλεσαν,** *πάλι δεν πήγε*
στ. *Θα έπρεπε να τον καλέσει το μεσημέρι,* **μολονότι αυτό δεν του ήταν ευχάριστο**

II. α. **Και αν ακόμη δεχτείς,** *πρέπει να τους πεις τις αντιρρήσεις σου*
β. **Και να μη μου τό 'λεγες,** *εγώ θα περνούσα*
γ. *Εγώ δεν πάω,* **που να χαλάσει ο κόσμος**
δ. *Δεν πέρασες ποτέ,* **ας ήταν και για λίγο**
ε. **Μια στιγμή να μην πρόσεχες,** *ήταν ικανός να φωνάζει μια ώρα*
στ. *Δεν υπάρχει λόγος να φύγουμε,* **κι αν ακόμα δεν έχουμε εργασία**

I. Εναντιωματικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους αντιθετικούς συνδέσμους *αν και, ενώ, μολονότι* καθώς και με *μόλο που, και που, που, και ας, ας* κτλ. και φανερώνουν εναντίωση,δηλαδή ισχυρή αντίθεση προς αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται και που το θεωρούμε πραγματικό (λ.χ. στο παρ. I α η πρόταση: *αν και είχε παιδιά* φανερώνει ισχυρή αντίθεση προς το ότι *έμεινε στο τέλος μόνος,* που το θεωρούμε πραγματικό γεγονός).

Οι εναντιωματικές προτάσεις εκφέρονται με οριστική (παρ. I α-στ) και έχουν άρνηση *δε(ν)*, εκτός από τις προτάσεις που εισάγονται με το *και ας,* στις οποίες η άρνηση είναι *μη(ν)* (παρ. I β, γ, δ, στ).

Σημείωση. Οι σύνδεσμοι *αν και, μολονότι* χρησιμοποιούνται κάποτε και ως παρατακτικοί σύνδεσμοι, στην αρχή μιας περιόδου ή μιας ημιπεριόδου, και τότε εισάγουν κύριες προτάσεις: *Λυπήθηκα κατάκαρδα·* **αν και** *δεν έπρεπε να την πειράξει.*

II. Παραχωρητικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τα: *και αν, και να* (ή *και... να*), *που να, να, ας... και* και

φανερώνουν εναντίωση και παραχώρηση. Η εναντίωση γίνεται, όπως και στις εναντιωματικές προτάσεις, προς αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται, το οποίο όμως δεν το θεωρούμε πραγματικό αλλά ενδεχόμενο ή και αδύνατο. Η παραχώρηση γίνεται σε κάτι που είναι αντίθετο από αυτό που δηλώνει η παραχωρητική πρόταση. (Στο παρ. II α η πρόταση *και αν ακόμη δεχτείς* φανερώνει εναντίωση προς την πρόταση *πρέπει να τους πεις τις αντιρρήσεις σου* η οποία δείχνει κάτι που δεν είναι πραγματικό αλλά ενδεχόμενο ή και αδύνατο. Η ίδια πρόταση *και αν ακόμη δεχτείς* δείχνει παραχώρηση του ομιλητή σ' αυτό που πιστεύει, δηλαδή στο ότι *δε δέχεσαι*.)

Οι παραχωρητικές προτάσεις εκφέρονται: α) με **οριστική παρελθοντικού χρόνου,** κυρίως όταν το νόημά τους αναφέρεται στο παρελθόν (παρ. II β, δ, ε) και β) με **υποτακτική,** όταν το νόημά τους αναφέρεται στο παρόν ή στο μέλλον (παρ. II α, γ, στ). Οι παραχωρητικές προτάσεις έχουν άρνηση *μη(ν)*, εκτός από εκείνες που εισάγονται με *και αν,* στις οποίες η άρνηση είναι *δε(ν)* (παρ. II β, ε, στ).

Σημείωση α΄. Οι παραχωρητικές προτάσεις (εκτός από εκείνες που εισάγονται με το *ας... και*) είναι κατά τη σημασία τους υποθετικές προτάσεις.

Σημείωση β΄. Η παραχώρηση και η εναντίωση εκφράζονται εντονότερα με την προσθήκη στην παραχωρητική πρόταση των *ακόμη* ή *μακάρι* και στην πρόταση που προσδιορίζεται των *όμως* ή *πάλι:*

Ακόμα *και να σας διώξουν, εσείς να μη φύγετε*
Δεν έκανε εξαίρεση, **μακάρι** *να 'ταν κι ο πατέρας του*
Και πλούσιος να γινόταν, δε θα είχε **όμως** *ποτέ αρχοντιά*
Και να σε καλέσουν, **πάλι** *να μην πας*

ΣΤ΄. Χρονικές προτάσεις

α. **Όταν δουλεύει,** *χαίρεται*
β. **Όποτε πεινούσε,** *ζητούσε να φάει*
γ. **Σαν τά 'μαθε όλα,** *άλλαξε γνώμη*
δ. **Όταν δεν έρχονται αυτοί,** *πάμε εμείς*
ε. **Πριν (να) φύγει,** *συμφιλιώθηκε με τον αδελφό του*
στ. *Θα τα ξοδέψει όλα,* **ώσπου να μην του μείνει δεκάρα**

Χρονικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους χρονικούς συνδέσμους *όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (πριν να), μόλις, προτού, ώσπου, ωσότου, όσο που, όποτε, άμα* ή με λέξεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως χρονικοί σύνδεσμοι (*όσο, ότι, εκεί που, όσο που να, έως ότου να, κάθε που* κτλ.) και προσδιορίζουν χρονικά μια άλλη πρόταση.

Ειδικότερα μια χρονική πρόταση δείχνει αν κάτι, σε σχέση μ' αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται, είναι:

α) σύγχρονο (παρ. α, β). Στο παρ. α λ.χ. η πρόταση *όταν δουλεύει* δείχνει κάτι σύγχρονο μ' αυτό που δηλώνει η πρόταση *χαίρεται.*

β) προτερόχρονο (παρ. γ, δ). Στο παρ. γ λ.χ. η πρόταση *σαν τα 'μαθε όλα* δείχνει ότι έγινε κάτι πριν απ' αυτό που δηλώνει η πρόταση *άλλαξε γνώμη* (πρώτα *τα έμαθε* και ύστερα *άλλαξε γνώμη*).

γ) υστερόχρονο (παρ. ε, στ). Στο παρ. ε η πρόταση *πριν να φύγει* δείχνει κάτι που έγινε ύστερα απ' αυτό που δηλώνει η πρόταση *συμφιλιώθηκε...* (συμφιλιώθηκε και ύστερα έφυγε).

Στις χρονικές προτάσεις η άρνηση είναι *δέ(ν)* (παρ. δ), εκτός αν ο χρονικός σύνδεσμος έχει *να* (λ.χ. *ώσπου να* κτλ.), οπότε η άρνηση είναι *μη(ν)* (παρ. στ).

Ως χρονικός σύνδεσμος χρησιμοποιείται κάποτε και ο σύνδεσμος *και*: *Ήρθες,* **και** *σε θέλαμε (= όταν, τη στιγμή που σε θέλαμε).*

Ζ'. Αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις

(Βλ. αμέσως παρακάτω Αναφορικές προτάσεις.)

γ. Αναφορικές προτάσεις

Ι. α. **Όποιος πεινάει** *καρβέλια ονειρεύεται (= εκείνος που πεινάει...)*
β. *Στην εποχή μας είσαι* **ό,τι δηλώσεις**
γ. *Μην κάνεις* **ό,τι δεν πρέπει** *(= αυτό που δεν πρέπει)*
δ. **Εκείνος που μας κοιτάζει** *είναι καθηγητής μου*

ε. *Πέταξαν τα ροδάκινα* **που σάπισαν** *(= εκείνα από τα ροδάκινα που σάπισαν)*

στ. *Ν' ακούς τη γνώμη* **όποιου σε αγαπά** *(= εκείνου που σε αγαπά)*

II. α. *Πήγαινε* **όπου σε στείλουν** (= *εκεί όπου σε στείλουν*)

β. *Να έρθεις* **όποια ώρα θέλεις** *(= να έρθεις εκείνη την ώρα που θέλεις...)*

γ. *Τακτοποίησέ τα* **όπως νομίζεις** *(= έτσι όπως νομίζεις)*

δ. **Όσα δίνεις,** *τόσα παίρνεις*

ε. *Φάε, πιες και πλήρωσε* **όσο θέλεις** *(= τόσο όσο...)*

στ. *Θα δεχτώ μόνο έτσι,* **όπως σου είπα** ή: *Θα δεχτώ* **μόνο όπως σου είπα** *(= με τους όρους που σου είπα)*

ζ. *Δε θα πάθουμε τίποτε,* **όσο κι αν το θέλουν**

η. *Χωρίς αυτά δεν πάμε πουθενά,* **όπως δεν πάει χωρίς όπλο στον πόλεμο ο στρατιώτης**

Αναφορικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες (*που, όποιος, ο οποίος, όσος, ό,τι*) ή με αναφορικά επιρρήματα (*όπου, που, όπως, πως, όσο, καθώς, σαν, ωσάν*) και προσδιορίζουν κάποιον όρο μιας άλλης προτάσεως, ο οποίος είτε υπάρχει στην πρόταση είτε παραλείπεται και εννοείται. Η παράλειψη του όρου που προσδιορίζεται δίνει την εντύπωση ότι η αναφορική πρόταση χρησιμοποιείται η ίδια στη θέση του όρου που παραλείπεται (παρ. Ι ε, στ). Έχουν άρνηση *δε(ν)* (παρ. Ιγ, ΙΙη), αλλά όταν υπάρχει στην αναφορική πρόταση ο σύνδεσμος *να*, τότε η άρνηση είναι *μη(ν)*: *Υπάρχει πατέρας* **που να μη** *θέλει το καλό του παιδιού του;*

Οι αναφορικές προτάσεις είναι:

I. ονοματικές

II. επιρρηματικές.

I. **Ονοματικές** λέγονται οι αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και προσδιορίζουν, όπως και οι ονοματικοί προσδιορισμοί, έναν ονοματικό όρο μιας άλλης προτάσεως. Έτσι οι ονοματικές αναφορικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στο λόγο ως:

1. υποκείμενο, παρ. Ι α
2. κατηγορούμενο, παρ. Ι β

3. αντικείμενο, παρ. Ι γ (*ό,τι δεν πρέπει = απρέπειες*)
4. επιθετικός προσδιορισμός, ομοιόπτωτος, παρ. Ι ε (*που σάπισαν = τα σάπια*)
5. προσδιορισμός ετερόπτωτος, γενική υποκειμενική ή κτητική, παρ. Ι στ.

ΙΙ. Επιρρηματικές λέγονται οι αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα ή με άλλους αναφορικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς και προσδιορίζουν ένα επίρρημα ή έναν άλλο επιρρηματικό προσδιορισμό μιας προτάσεως. Συχνά το επίρρημα ή ο επιρρηματικός προσδιορισμός που προσδιορίζονται από την αναφορική επιρρηματική πρόταση παραλείπονται· τότε η αναφορική πρόταση φαίνεται ότι προσδιορίζει το ρήμα.

Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις δηλώνουν, όπως και οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί,

1. **τόπο,** παρ. ΙΙ α
2. **χρόνο,** παρ. ΙΙ β
3. **τρόπο,** παρ. ΙΙ γ
4. **ποσό,** παρ. ΙΙ δ, ε
5. **συμφωνία** (όρο), παρ. ΙΙ στ
6. **εναντίωση** ή **παραχώρηση,** παρ. ΙΙ ζ
7. **παρομοίωση,** παρ. ΙΙ η.

Σημείωση. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις που δηλώνουν παρομοίωση (**αναφορικές παραβολικές** ή **παρομοιαστικές**) εισάγονται κανονικά με τα αναφορικά *όπως* και *καθώς*. Αλλά όταν εκφράζεται υποθετική παρομοίωση, τότε η πρόταση μπορεί να εισάγεται και με το *σαν να* (ή *ωσάν να*):

Τα άλογα χλιμίντριζαν, **σαν να ζητούσαν βοήθεια** *(= όπως θα χλιμίντριζαν, αν υποθέσουμε ότι ζητούσαν βοήθεια).*

Επίσης και από τις ονοματικές αναφορικές προτάσεις πολλές περιέχουν μια επιρρηματική έννοια και έτσι δηλώνουν, όπως και οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί,

1) αιτία (αναφορικές αιτιολογικές): *Αγαπούμε τα καλά βιβλία,* **που μας προσφέρουν τόσες συγκινήσεις** *(= επειδή μας προσφέρουν τόσες...).*

2) **σκοπό** (αναφορικές τελικές): *Χρειαζόμαστε κάποιον,* **που να μας μεταφράσει το κείμενο** *(= για να μας μεταφράσει...).*

Στις προτάσεις αυτές το *που* μπορεί και να παραλείπεται: *Δεν έχω κι εγώ έναν άνθρωπο,* **να λέω τον πόνο μου** *(= που να του λέω..., για να του λέω...).*

3) **αποτέλεσμα** (αναφορικές αποτελεσματικές ή συμπερασματικές): *Φκιάνει μια πίτα,* **που να τρως και να γλείφεις τα δάχτυλά σου** *(= ώστε να τρως και να...).*

4) **προϋπόθεση** (αναφορικές υποθετικές): **Όποιος πεινάει** *καρβέλια ονειρεύεται (= αν κάποιος πεινάει...).*

5) **εναντίωση** ή **παραχώρηση** (αναφορικές παραχωρητικές): **Ό,τι κι αν του πεις,** *δε θα το ακούσει (= και να του πεις οτιδήποτε, δε θα...).*

Σημείωση α΄. Συχνά στις αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με τα αναφορικά *όσο, ό,τι, όπου, όπως, καθώς, όσο* παραλείπεται το ρημα, που εννοείται όμως από τα συμφραζόμενα:

Είπε σ' εμάς **ό,τι και στους άλλους** *(= ό,τι είπε και στους άλλους)*
Θα νικήσουμε **όπως και τότε** *(= όπως νικήσαμε και τότε)*

Σημείωση β΄. Κάποτε, και κυρίως στον απλό λόγο, εισάγεται αναφορική πρόταση με το σύνδεσμο *και: Μια φορά ήταν ένας βασιλιάς* **και** *δεν είχε παιδιά (= ο οποίος δεν είχε...).*

Σημείωση γ΄. Οι αναφορικές προτάσεις μπορούν να είναι:

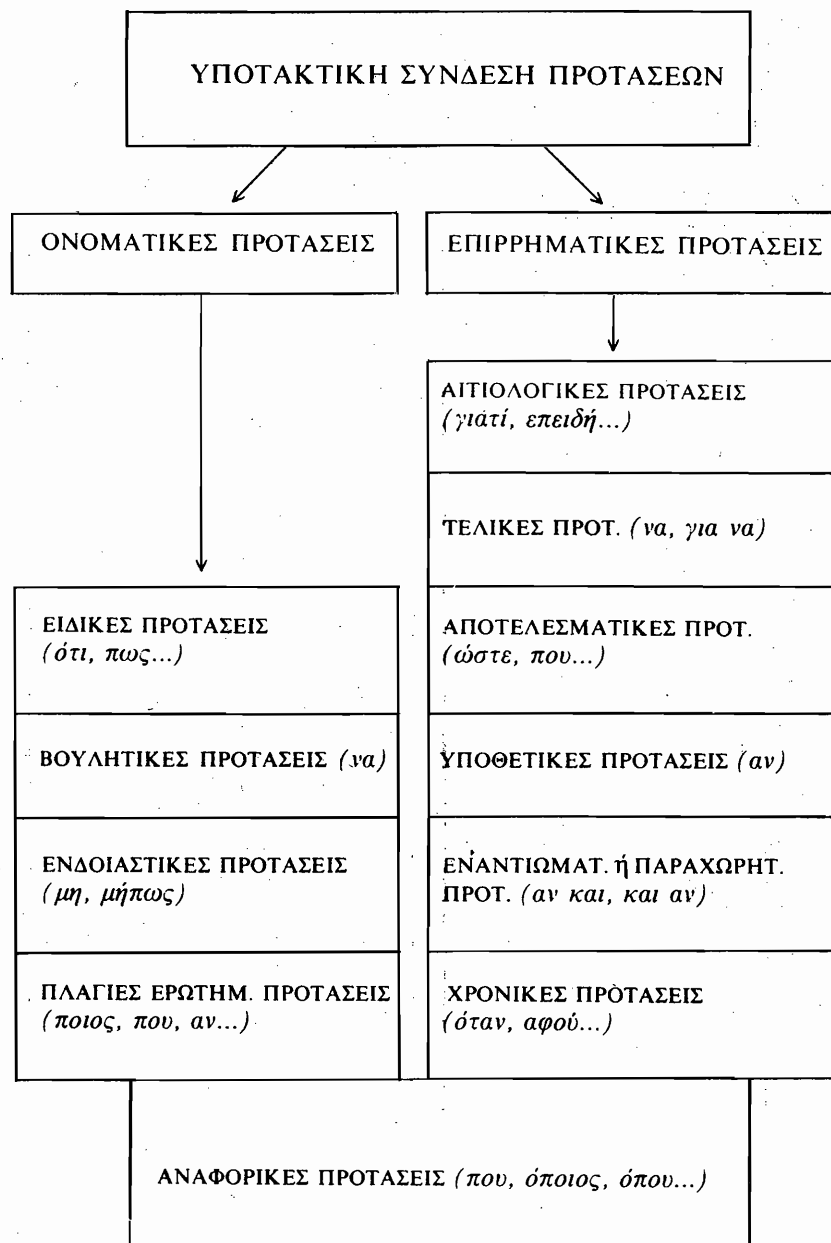
1. **προσθετικές,** δηλαδή να μην αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα στον όρο που προσδιορίζουν (και τότε έχουμε στο γραπτό λόγο κόμμα ή στον προφορικό παύση): *Μίλησε για την πατρίδα του,* **που μας ήταν άγνωστη**
2. **αναγκαίοι προσδιορισμοί** στον όρο που προσδιορίζουν (και τότε δεν έχουμε κόμμα ή παύση):

   Η δύση **που είδαμε χτες** *θα μας μείνει αξέχαστη*

Η ίδια αναφορική πρόταση έχει διαφορετικό νόημα σε μια φράση ως προσθετική από ό,τι ως αναγκαίος προσδιορισμός:

Πέταξαν τα ροδάκινα, **που είχαν σαπίσει** (προσθετική: Είχαν σαπίσει όλα τα ροδάκινα).

Πέταξαν τα ροδάκινα **που είχαν σαπίσει** (αναγκαίος προσδιορισμός: Είχαν σαπίσει μερικά, και αυτά μόνο πέταξαν).

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ
ΟΝΟΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (γιατί, επειδή...)
ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΡΟΤ. (να, για να)
ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (ότι, πως...)
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤ. (ώστε, που...)
ΒΟΥΛΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (να)
ΥΠΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (αν)
ΕΝΔΟΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (μη, μήπως)
ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤ. ή ΠΑΡΑΧΩΡΗΤ. ΠΡΟΤ. (αν και, και αν)
ΠΛΑΓΙΕΣ ΕΡΩΤΗΜ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (ποιος, που, αν...)
ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (όταν, αφού...)
ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (που, όποιος, όπου...)

3. ΕΥΘΥΣ ΚΑΙ ΠΛΑΓΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ι. α. *Τις μέρες του Πάσχα ξαναγυρίζω πάντοτε στα παιδικά μου χρόνια και θυμούμαι τις θαυμάσιες εκείνες μέρες που περνούσα στην πατρίδα μου, όταν ήμουν μικρό αμέριμνο παιδί και είχα τους καλούς μου γονείς να με αγαπούν και να με φροντίζουν.*

β. *– Θα φύγω κι εγώ.*
– Τότε, φύγε αμέσως.

γ. *– Γιατί δεν ήρθες;*
– Είχα κάποια δουλειά.

ΙΙ. α. *Μας έλεγε ότι τίς μέρες του Πάσχα ξαναγυρίζει πάντοτε στα παιδικά του χρόνια και θυμάται τις θαυμάσιες εκείνες μέρες που περνούσε στην πατρίδα του, όταν ήταν μικρό αμέριμνο παιδί και είχε τους καλούς του γονείς να τον αγαπούν και να τον φροντίζουν.*

β. *Είπε ότι θα έφευγε κι αυτός. Τότε τον πρόσταξε να φύγει αμέσως.*

γ. *Τον ρώτησε γιατί δεν ήρθε. Εκείνος απάντησε ότι είχε κάποια δουλειά.*

Όπως φαίνεται από τα προηγούμενα παραδείγματα, τα λόγια κάποιου τα ακούμε με δυό τρόπους:

Ι. άμεσα, δηλαδή ακούμε τα λόγια όπως τα είπε το ίδιο το πρόσωπο που μιλάει (παρ. Ι α, β, γ)·

ΙΙ. έμμεσα, δηλαδή ακούμε τα λόγια ενός προσώπου όχι ακριβώς όπως τα είπε το ίδιο το πρόσωπο που μιλάει, αλλά όπως τα μεταφέρει κάποιο άλλο πρόσωπο (παρ. ΙΙ α, β, γ).

Στα πρώτα παραδείγματα (Ι α, β, γ) λέμε ότι ο λόγος είναι **ευθύς,** ενώ στα δεύτερα (παρ. ΙΙ α, β, γ) ότι ο λόγος είναι **πλάγιος.**

Πλάγιος λόγος ακολουθεί κυρίως ύστερα από **ρήματα που έχουν τη σημασία των:** *λέγω, διατάζω, αισθάνομαι, γνωρίζω, ρωτώ* κ.τ.ό.

Ένας πλάγιος λόγος μπορεί να προέρχεται και από κύριες προτάσεις και από κύριες που συνοδεύονται από δευτερεύουσες:

Ευθύς λόγος: *Θυμούμαι τις μέρες* (κύρια πρόταση)

που περνούσα στην πατρίδα μου (δευτερ. αναφορ.)
όταν ήμουν μικρό παιδί (δευτερεύουσα χρονική).

Πλάγιος λόγος: *Έλεγε ότι θυμάται τις μέρες*
που περνούσε στην πατρίδα του,
όταν ήταν μικρό παιδί.

Στη μετατροπή ενός λόγου από ευθύ σε πλάγιο γίνονται οι ακόλουθες μεταβολές:

1. Οι κύριες προτάσεις κρίσεως μετατρέπονται σε **δευτερεύουσες ειδικές προτάσεις:**

Ευθύς λόγος: *Θυμούμαι τις μέρες εκείνες.*
Πλάγιος λόγος: *Λέει ότι θυμάται τις μέρες εκείνες.*

2. Οι κύριες προτάσεις επιθυμίας μετατρέπονται σε **βουλητικές προτάσεις:**

Ευθύς λόγος: *Φύγε αμέσως.*
Πλάγιος λόγος: *Τον πρόσταξε να φύγει αμέσως.*

3. Οι κύριες ερωτηματικές προτάσεις (ευθείες ερωτήσεις) μετατρέπονται σε **δευτερεύουσες ερωτηματικές προτάσεις** (πλάγιες ερωτήσεις):

Ευθύς λόγος: *Γιατί δεν ήρθες;*
Πλάγιος λόγος: *Τον ρώτησε γιατί δεν ήρθε.* (Βλ. Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις σελ. 137.)

Οι δευτερεύουσες προτάσεις μένουν δευτερεύουσες:

Ευθύς λόγος: *Αν δε φας τώρα το φαγητό σου, δε θα μεγαλώσεις.*

Πλάγιος λόγος: *Του είπε ότι, αν δεν έτρωγε τότε το φαγητό του, δε θα μεγάλωνε.*

Όταν ο ευθύς λόγος μετατρέπεται σε πλάγιο, εκτός από τις αλλαγές στις εγκλίσεις, στους χρόνους και στα πρόσωπα του ρήματος κα-

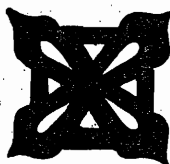
θώς και στις αντωνυμίες, μπορεί να αλλάξει, σύμφωνα με το νόημα, και το τοπικό ή χρονικό επίρρημα.

Ευθύς λόγος: **Τώρα εγώ δε θέλω,** *όπως* **χτες** *δεν ήθελε αυτός.*

Πλάγιος λόγος: *Έλεγε ότι* **τότε αυτός δεν ήθελε,** *όπως* **την προηγούμενη μέρα** *δεν ήθελε εκείνος.*

ΕΥΘΥΣ ΚΑΙ ΠΛΑΓΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΕΥΘΥΣ ΛΟΓΟΣ		ΠΛΑΓΙΟΣ ΛΟΓΟΣ
Καμιά εξάρτηση		Εξάρτηση από ρήματα: **λεκτικά, αισθητικά, γνωστικά, ερωτηματικά**
πρόταση κρίσεως	→	ειδική πρόταση
πρόταση επιθυμίας	→	βουλητική πρόταση
ευθεία ερώτηση	→	πλάγια ερώτηση
δευτερεύουσα πρόταση	→	δευτερεύουσα πρόταση

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

1. ΤΑ ΜΟΡΙΑ

Παρατηρήσεις για τη σημασία και τη θέση τους μέσα στο λόγο

Από τη Γραμματική γνωρίζουμε τα μόρια, τις μονοσύλλαβες λέξεις που τις χρησιμοποιούμε κυρίως, για να σχηματίζουμε χρόνους και εγκλίσεις ρημάτων. Τα μόρια αυτά *(ας, θα, να, μα, για)*, ανάλογα με τη σημασία τους, έχουν και κάποιο όνομα: *θα* μελοντικό, *θα* δυνητικό, *να* δεικτικό κτλ. (βλ. Γραμμ. § 284).

Στο Συντακτικό όμως θεωρούμε μόρια όλες γενικά τις άκλιτες λέξεις, όταν τις χρησιμοποιούμε έξω από την κανονική τους σημασία, για να εκφράζουμε διάφορες σημασίες με τις οποίες δηλώνονται κυρίως επιρρηματικές σχέσεις. Οι σημασιολογικές αυτές αποχρώσεις δεν προβλέπονται συνήθως από τους κανόνες και γι' αυτό δεν τις καταλαβαίνουν εύκολα όσοι δεν ξέρουν καλά τη γλώσσα μας.

Διάσπαρτα μέσα στην προφορική κυρίως ομιλία και στους διαλόγους τα μόρια, χρωματίζουν συναισθηματικά το λόγο μας και του δίνουν χάρη, λεπτότητα και κάποια ρευστότητα.

Η ρευστή σημασιολογική κατάσταση των μορίων φαίνεται και από τό γεγονός ότι συχνά αλλάζουν ρόλο μέσα στο λόγο: προθέσεις χρησιμοποιούνται ως επιρρήματα και ως σύνδεσμοι, επιρρήματα γίνονται σύνδεσμοι ή προθέσεις κτλ.

Παράδειγμα αυτής της πολυσήμαντης χρήσεως των μορίων είναι

τό άκλιτο **που.** Ως αναφορική αντωνυμία εισάγει κανονικά, όπως είδαμε, αναφορικές ονοματικές προτάσεις. Παίρνει όμως και τη θέση συνδέσμων (αιτιολογικών, ειδικών και άλλων). Ακόμα, χρησιμοποιείται ως αναφορικό επίρρημα στη θέση του *όπου*. Τέλος, παίρνει κάποτε σημασία ευχετική ή επιφωνηματική: *Κοιμήσου,* **που** *να σε χαρεί ο γιος που θα σε πάρει (= και είθε να σε χαρεί ο γιος που θα σε πάρει). Ωραία* **που** *'ναι η ζωή! (= Πόσο ωραία είναι η ζωή!)*

Συστηματική εξέταση όλων των μορίων δεν μπορούμε να κάνουμε εδώ· σημειώνουμε μόνο μερικές από τις σημασίες και χρήσεις που έχουν στο λόγο τα πιο συνηθισμένα μόρια.

Το προτρεπτικό μόριο **ας** (**ας** *αρχίσουμε*) το χρησιμοποιούμε επίσης για να δηλώσουμε: 1) συγκατάθεση: **Ας** *είναι.* **Ας** *έρθει,* 2) αδιαφορία: **Ας** *βραχώ,* 3) ευχή - απευχή: **Ας** *τον έβλεπα!* **Ας** *μην ξυπνούσα από τ' όνειρο αυτό!* 4) παραχώρηση ή εναντίωση: **Ας** *θυμώσει όσο θέλει· εγώ θα κάμω αυτό* (βλ. *και ας - κι ας* σελ. 146).

Το δεικτικό μόριο **δα** (*τόσος* **δα,** *έτσι* **δα**) παίρνει κάποτε και την επιρρηματική σημασία του *βέβαια: Ο αδελφός μου θα χαρεί πολύ να σας δει· ξέρετε* **δα** *πόσο σας αγαπά.* Ακόμα, χρησιμοποιείται: 1) ως μόριο ειρωνικό, προτρεπτικό, θαυμαστικό: *Ό,τι* **δα!** *Σώπα* **δα!** 2) ως σύνδεσμος συμπερασματικός ή μεταβατικός.

Τα επιρρήματα **(ε)δώ, (ε)κεί** με την πρόθεση *από* μπροστά τους παίρνουν δεικτική σημασία ύστερα από σύναρθρα ονόματα: *Ο φίλος μου* **από δω** *(= αυτός εδώ ο φίλος μου). Τι θέλει ο κύριος* **από κει;** (= *αυτός εκεί ο κύριος;)*

Τα *από δω, από κει* χρησιμοποιούνται και μόνα τους: **Από δω** *ο φίλος μου (= αυτός εδώ είναι ο φίλος μου).*

Η έκφραση *εδώ και* δηλώνει χρόνο και σημαίνει: 1) *ως τώρα: Είμαστε γειτόνοι* **εδώ και** *τριάντα χρόνια* [= *τριάντα χρόνια (ως τώρα)*] 2 *πριν από: Της πέθανε το παιδί* **εδώ και** *μια βδομάδα (= πριν από μια βδομάδα).*

Επιρρηματική έκφραση είναι το *από δω και πέρα* ή *από δω κι εμπρός (= στο εξής, στο μέλλον).* Για το παρελθόν χρησιμοποιούμε

την έκφραση *από κει και πέρα* ή *από κει κι εμπρός* (= *από τότε και πέρα*).

Η έκφραση **εκεί που** είναι συνδεσμική (βλ. προτάσεις χρονικές σελ. 147, αιτιολογικές σελ. 140, εναντιωματικές σελ. 146). Μαζί με το *να* γίνεται προθετική και χρησιμοποιείται στη θέση της *αντί:* **Εκεί που να** *ζημιωθώ εγώ, ας ζημιωθει αυτός* (πβ. και *εκεί που θα*...).

Το επίρρημα **εκτός** (= *έξω)* δε χρησιμοποιείται με τοπική σημασία. (Η χρήση του με γενική προέρχεται από τη λόγια γλώσσα: *Είναι* **εκτός** *Θεσσαλονίκης*.) Μαζί με την *από* σχηματίζει την προθετική έκφραση *εκτός από*, που δηλώνει εξαίρεση: *Ήρθαν όλοι* **εκτός από** *το Γιώργο*. Οι εκφράσεις *εκτός που, εκτός του ότι* εισάγουν προτάσεις και δηλώνουν, επίσης, εξαίρεση: **Εκτός που** *είναι μακριά, είναι και ανηφοριά.* **Εκτός του ότι** *είναι στενό, είναι και πολύ ακριβό.*

Για το *εκτός* στις υποθετικές εκφράσεις βλ. σελ. 145.

Το τροπικό επίρρημα **έτσι** (= *με αυτό τον τρόπο)* γίνεται ποσοτικό μπροστά από επίθετα: *Κι είναι* **έτσι** (= *τόσο) τρυφερή, που μόλις ανασαίνει.* Ως μόριο χρησιμοποιείται για να δηλώσει ευχή, διαμαρτυρία, απειλή: **Έτσι** *να 'χω την ευχή σου* (= *είθε νά 'χω*...). **Έτσι** *μου 'ρχεται να του τα πω έξω από τα δόντια.* Η επιρρηματική έκφραση *έτσι κι έτσι* σημαίνει: 1) *σχεδόν καλά* (απάντηση σε ερώτηση): *Πώς πας;* – **Έτσι κι έτσι,** 2) *ως εξής:* **Έτσι κι έτσι** *έγιναν (τα πράγματα).*

Το μόριο **καν** (από τον επιδοτικό σύνδεσμο *και αν*) χρησιμοποιείται ως επίρρημα με τις σημασίες *τουλάχιστο, καθόλου: Δεν μπόρεσε να μάθει* **καν** *το επ' ώμου* (= *τουλάχιστο το*...). *Δε γύρισε* **καν** *να με κοιτάξει* (= *τουλάχιστο* ή *καθόλου να με*...).

Το αρνητικό επίρρημα **μη** χρησιμοποιείται ως απαγορευτικό ή αποτρεπτικό μόριο (βλ. σελ. 80), ως απευχετικό (βλ. σελ. 78) ή ως τελικό *(μη = να μη).* Μόνο του ή μαζί με άλλα μόρια χρησιμοποιείται ως σύνδεσμος στις αποφατικές ή επιδοτικές συνδέσεις (βλ. σελ. 126), καθώς και σε δευτερεύουσες προτάσεις. Αντιστοιχεί: 1) με το *δεν:* α) στις αποφατικές υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με το *να: Να* **μην** *πάω, θα του κακοφανεί* (= *Αν δεν πάω*...), β) με το αχώριστο στερητικό *α*– (ή το *όχι*): **Ο μη** *ειλικρινής* (= *ο ανειλικρινής).* **Ο μη** *συνηθισμένος στους κόπους* (= *ο ασυνήθιστος στους*...). (Πβ. και: *Η μη*

ανανέωση της εγγραφής), 2) με το ενδοιαστικό *μήπως: (μη = μήπως, μη δεν = μήπως δεν*, βλ. σελ. 135 κεξ.), 3) με το ερωτηματικό *μήπως* (πβ. και το *μη τυχόν)*.

Το δεικτικό μόριο **να** (διαφορετικό από το σύνδεσμο *να*) το χρησιμοποιούμε:

1) για να δείχνουμε πρόσωπα ή πράγματα. Συντάσσεται:

α) με ονομαστική, όταν ισοδυναμεί με τα *εδώ είναι, εκεί είναι, αυτός είναι* κ.τ.ό.: **Να** *η εκκλησούλα (= εδώ είναι η...)*. **Να** *αυτός, να κι ο φίλος του*. Τις περισσότερες φορές ύστερα από το *να* και πριν από την ονομαστική του ονόματος μπαίνει η ονομαστική της προληπτικής αντωνυμίας: **Να τος** *ο θεόσταλτος άγγελος*. **Να τη** *των κύκνων η ψυχή*. **Να το** *το μοναστήρι*.

β) με αιτιατική, όταν το *να* σημαίνει *δες εδώ, δες εκεί* κ.τ.ό.: **Να με,** *γύρισα (= δες εδώ, γύρισα...)*. Για το τρίτο πρόσωπο χρησιμοποιούμε, επίσης, την αιτιατική της προληπτικής αντωνυμίας (βλ. Γραμμ. § 193) και ύστερα από αυτήν ως επεξήγηση το όνομα σε αιτιατική ή, τις περισσότερες φορές, σε ονομαστική: **Να τη** *λοιπόν την ελπίδα και την ανταπόδοση*. **Να την** *η Άρτα*. Σε ονομαστική μπαίνει κανονικά ο κατηγορηματικός προσδιορισμός μιας προσωπικής ή προληπτικής αντωνυμίας,ενώ αυτή με το δεικτικό *να* είναι σε πτώση αιτιατική: **Να με** *τώρα δεμένος στον τροχό του πολέμου*. **Να την** *όμως σε λίγο πεταχτή, δροσερή, γελαστή*.

Στις διηγήσεις, όταν δείχνουμε νοερά, ύστερα από το *να* μπαίνει γενική προσωπική (βλ. σελ. 62): *Εκεί που διάβαζα*, **να σου** *ένα όνομα που μ' έκανε ν' αναπηδήσω*. (Πβ. και τη φράση: **να τα μας.**)

2) μπροστά από ολόκληρη πρόταση, που προεξαγγέλλεται με το *να:* **Να!** *πέρασε κι αυτή η νύχτα*. **Να!** *διάβασε το γράμμα*.

Η προεξαγγελία γίνεται πιο έντονα με το *να και, να που, να ότι: Από το βάθος του δρόμου...* **να και** *πρόβαλαν κάτι καβαλάρηδες*. **Να που** *σ' έπιασα*. **Να ότι** *έκανες λάθος*.

Ο τελικός σύνδεσμος **να** αντικαθιστά, όπως είδαμε, διάφορους άλλους συνδέσμους καθώς και αναφορικές αντωνυμίες, αναφορικά

επιρρήματα ή εμπρόθετα: *Θα 'ρθει καιρός* **να** *πικραθείς (= κατά τον οποίο θα πικραθείς)* (βλ. προτάσεις, σελ. 129 κεξ.) Ακόμα, χρησιμοποιείται 1) ως ευχετικό: *Στερνή μου γνώση,* **να** *σ' είχα πρώτα (= είθε να...)*, 2) ως εισαγωγικό ερωτήσεων, με επιμέρους αποχρώσεις: **Να** *του τηλεγραφήσω; (= θέλεις να του τηλεγραφήσω;) Πού* **να** *'μαι (= που άραγε νά 'μαι;)*, 3) ως εισαγωγικό επιφωνηματικών προτάσεων: **Και να** *μετράω και* **να** *'ναι ο Τάκη-Πλούμας τριάντα τρία χρόνια μες στη γης!* Τέτοιες προτάσεις συχνά δηλώνουν αποδοκιμασία, απόκρουση, δυσφορία, κατάκριση κτλ.: *Νοικοκυρά είναι αυτή!* **ν'** *αφήνει το σπίτι της...*, 4) ως ισοδύναμο με τα εμπρόθετα *με το να, ως προς το να: Λυπούμαι* **να** *τον βλέπω να υποφέρει (= με το να τον βλέπω, επειδή τον βλέπω...). Ήταν αργά* **να** *το μάθει (= ως προς το να...)*. (Βλ. σελ. 111.)

Το βουλητικό *να*, εκτός από δευτερεύουσες προτάσεις, εισάγει και άλλες, που φαίνονται ως κύριες. Στην πραγματικότητα, κύρια είναι η πρόταση που βγαίνει από την έννοια που μπορεί να πάρει το *να:* **Να** *σε βλέπουμε συχνότερα (= θέλουμε να...). Ευχαρίστως,* **να** *πάμε (= δέχομαι να πάμε)* κ.τ.ό.

Το αναφορικό επίρρημα **όπου** χρησιμοποιείται ως συνδεσμικό μόριο, οριστικά ή αόριστα (βλ. αναφορικές προτάσεις, σελ. 148 κεξ.).

Για το αναφορικό επίρρημα **που** έγινε λόγος παραπάνω (σελ. 157. Βλ. επίσης αναφορικές προτάσεις, σελ. 148 κεξ.). Η αναφορική αντωνυμία *που*, η οποία εισάγει αναφορική πρόταση, μπορεί να αναλύεται σε εμπρόθετο προσδιορισμό *(για, σε, με* + αιτιατική της αντωνυμίας *ο οποίος*): *Θα μου πεις την αιτία* **που** *γελάς; (= για την οποία...). Εκείνο* **που** *είμαι βέβαιος (= για το οποίο...). Στο Γιώργο* **που** *είπα την ιδέα μου (= στον οποίο είπα...)*.

Σημείωση. Η χρήση του επιρρήματος *που* δημιουργεί συχνά σύγχυση. Έτσι, στο παράδειγμα: *Βγήκαμε σ' έναν όμορφο γιαλό,* **που** *'ναι ο Αϊ-Γιάννης των Καλογήρων*, δεν καταλαβαίνουμε εύκολα αν το *που* είναι αντωνυμία (*ο οποίος* – γιαλός – *είναι ο Αϊ-Γιάννης...*) ή αναφορικό επίρρημα *(= όπου, στον οποίο γιαλό είναι...)*.

Για να αποφεύγουμε τέτοιες ασάφειες, καλό είναι να χρησιμοποιούμε το επίρρημα *όπου* (μόνο του ή με προθέσεις) ή αναπτυγμένο αναφορικό εμπρόθετο (*από, για, με, σε* κ.τ.ό. + πλάγια πτώση της αντωνυμίας *οποίος -α -ο*). Πρέπει, π.χ., να λέμε: *Μπήκα κρυφά στο σαλόνι,* **όπου** *έπαιζε πιάνο η νουνά* (και όχι *Μπήκα κρυφά στο σαλόνι,* **που** *έπαιζε πιάνο η νουνά*). *Ο τρόπος* **με τον οποίο** *μιλάει* (και όχι *Ο τρόπος* **που** *μιλάει*). *Ο λόγος* **για τον οποίο**

δε σου έγραψε (όχι *ο λόγος* **που** *δε σου έγραψε*). *Εκείνο* **για το οποίο** *είμαι βέβαιος* (και όχι *Εκείνο* **που** *είμαι βέβαιος*). *Το μάθημα* **στο οποίο** *διαγωνίστηκε ο Πέτρος* (όχι *Το μάθημα* **που** *διαγωνίστηκε ο Πέτρος*).

Από τέτοια χρήση του *που* βγήκε και η παρενθετική φράση *που λες (που λέτε)*: *Αυτός*, **που λες,** *ήταν μια φορά δήμαρχος (= αυτός*, **για τον οποίο** *λες, ήταν...)*. Ύστερα η φράση πήρε τη σημασία: *να ξέρεις, άκουσε, λοιπόν, τέλος πάντων* κ.τ.ό.: *Ήμουνα*, **που λες,** *κι εγώ γεωργός (= να ξέρεις ότι ήμουνα...)*. **Που λες,** *Αλεξάντρα, να σου πω τα μυστικά μου (= λοιπόν...)*.

Το αναφορικό τροπικό επίρρημα **όπως** εισάγει αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις (βλ. σελ. 150). Επίσης χρησιμοποιείται ως σύνδεσμος χρονικός ή αιτιολογικός. Ακόμη σχηματίζει την επιρρηματική έκφραση *όπως όπως*, που σημαίνει: *όπως είναι δυνατό, με κάθε τρόπο, με οποιονδήποτε τρόπο* κ.τ.ό.

Το αναφορικό ποσοτικό επίρρημα **όσο** συσχετίζεται με το δεικτικό *τόσο*. *Τρέχα* **(τόσο), όσο** *μπορείς*. **Όσο** *περνούσαν οι ώρες*, **τόσο** *το μαρτύριο γινόταν φοβερότερο*. Με την πρόθεση *για* σχηματίζει την έκφραση *όσο για*, που δηλώνει αναφορά: **Όσο για** *μένα, μην ανησυχείς (= σχετικά με μένα)*.

Χρησιμοποιείται ακόμη ως σύνδεσμος, μόνο του ή μαζί με άλλους συνδέσμους (*όσο που, όσο να, όσο κι αν* κ.τ.ό. Βλ. σελ. 149).

Ο σύνδεσμος **ότι** χρησιμοποιείται πολλές φορές και ως χρονικός μέ διάφορες σημασίες: **Ότι** *αρχίσαμε να τρώμε, ήρθε ο πατέρας (= Μόλις αρχίσαμε...)*. **Ότι** *έβγαινα από την πόρτα, τον συνάντησα (= τη στιγμή ακριβώς που έβγαινα...)*. **Ότι** *έλεγα να κινήσω για δω, ήρθαν και μου το 'παν (= εκεί που (καθώς) έλεγα...)*.

Ως επίρρημα το *ότι* σημαίνει: 1) *μόλις, πριν από λίγο*: **Ότι** *βγήκε (= βγήκε μόλις...)*, 2) *μόλις και μετά βίας*: **Ότι** *ανάσαινε (= ανάσαινε μόλις και μετά βίας)*.

Ο χρονικός σύνδεσμος **όποτε,** εκτός από την κανονική του σημασία *(κάθε φορά που)*, χρησιμοποιείται και στη θέση του αοριστολογικού *όταν* (= *οποιαδήποτε ώρα, οποιαδήποτε μέρα* κ.τ.ό.): **Όποτε** *ευκαιρήσεις, έλα να με δεις*.

Το **οπότε** χρησιμοποιείται ως σύνδεσμος: *Κατεβαίναμε την οδό Σταδίου,* **οπότε** *βλέπουμε μπροστά μας τη Μαρία (= ενώ κατεβαίναμε... βλέπουμε).* Ως επίρρημα το *οπότε* ισοδυναμεί με το *τότε: Θα περιμένουμε ως αύριο·* **οπότε** *θα δούμε τι θα κάνουμε (= τότε).*

Το αποφατικό επίρρημα **όχι** είναι εντελώς ανεξάρτητο, δεν αποδίδεται δηλαδή μόνο του απευθείας στο ρήμα, όπως τα δύο άλλα αποφατικά (= *μη* και *δεν*), αλλά αντιστοιχεί με μια αποφατική πρόταση: *Πήγες; –* **Όχι** *(= δεν πήγα). Να πάω; –* **Όχι** *(= να μην πας).* Όταν συνοδεύει μια αποφατική πρόταση, το *όχι* μπαίνει στην αρχή, στο εσωτερικό ή στο τέλος της προτάσεως: **Όχι,** *δε γίνεται. Δεν είναι,* **όχι,** *δράκοι. Δε γερνάνε τον άνθρωπο τα χρόνια,* **όχι** (βλ. σελ. 13-14).

Όταν η άρνηση είναι για κάποιον όρο της αποφατικής προτάσεως, ο όρος αυτός επαναλαμβάνεται με το *όχι* μπροστά του: *Δεν έχει να δώσει λόγο σε κανέναν·* **όχι,** *σε κανέναν!*

Ακόμα, χρησιμοποιούμε το *όχι:* 1) Ύστερα από μια πρόταση, σαν σύντομη επανάληψή της στην αποφατική μορφή: *Με καταλαβαίνεις ή* **όχι;** *(= ή δε με καταλαβαίνεις;). Το καλό αξίζει να μας απασχολεί. Το κακό* **όχι** *(= δεν αξίζει...).* 2) Στην αντιθετική σύνδεση των προτάσεων (βλ. σελ. 126). 3) Μπροστά από πρόταση που δηλώνει διάψευση του ισχυρισμού ενός άλλου ή αποδοκιμασία μιας πράξεως: *Του τα έχω πει όλα·* **όχι** *δεν ξέρει τίποτα! (= και είναι ψέμα να λέει...). Να κάθεσαι σπίτι σου και να κοιτάζεις τη δουλειά σου·* **όχι** *έρχεσαι κάθε μέρα εδώ και μας ανησυχείς (= δεν είναι σωστό να...).* 4) Με τη σημασία του *πολύ περισσότερο* ή *πολύ λιγότερο: Βουβάλι σκάζει αυτός,* **όχι** *άνθρωπο.*

Η πρόθεση **παρά** χρησιμοποιείται ακόμα: 1) ως επίρρημα: α) με σημασία ποσοτική *(λίγο πιο, ακόμα πιο, πιο): Κάθεται* **πάρα** *πάνω (= λίγο πιο πάνω). Πήγαινε* **πάρα** *κει (= πιο κει).* **Παρά** *πολύ (= πολύ πολύ). Έχει και* **παρά** *έχει (= έχει, και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό),* β) με σημασία περιοριστική *(παρά μόνο): Άλλο δεν άκουσα* **παρά** *μια βαθιά αρμονική φωνή* κ.τ.ό., 2) ως σύνδεσμος συγκριτικός και αντιθετικός (βλ. σελ. 125).

Το χρονικό αοριστικό επίρρημα **ποτέ** κρατά την αρχική του σημασία *(κάποια φορά, κάποτε)* κυρίως σε ερωτηματικές καταφατικές

προτάσεις: *Είδες* **ποτέ** *σου λειτουργία κάτω από τ' αστέρια; (= είδες καμιά φορά...).* Κανονικά χρησιμοποιείται με αποφατική σημασία *(καμιά φορά, «ουδέποτε»)* μόνο του ή μέσα σε μια πρόταση: *Θα με αρνηθείς;* **Ποτέ, ποτέ!** *Αυτό δε θα γίνει* **ποτέ** *(= ουδέποτε).*

Το ερωτηματικό τοπικό επίρρημα **πού** *(= σε ποιο μέρος)* το χρησιμοποιούμε και σε επιφωνηματικές προτάσεις και ρητορικές ερωτήσεις, για να εκφράσουμε: 1) έκπληξη: **Πού** *το κατάλαβες! (= δεν ξέρω πώς έγινε καί...),* 2) ισχυρή άρνηση: **Πού** *καιρός; (= δεν υπάρχει καθόλου καιρός).* (Πβ. τη φράση *από πού κι ως πού*), 3) ισχυρή επιθυμία απραγματοποίητη: *Η δόλια η μάνα μου* **πού** *να το ήξερε να πάει να κρυφτεί (= μακάρι να το ήξερε, δυστυχώς δεν το ήξερε...).*

Και το ερωτηματικό επίρρημα **πώς** χρησιμοποιείται επιφωνηματικά, με διάφορες επιμέρους σημασίες: **Πώς** *γλίτωσε ύστερα από τέτοια αρρώστια! (= είναι περίεργο ότι...).* **Πώς** *να διασκεδάσει ένας άνθρωπος απένταρος! (= Είναι αδύνατο να...). Το καταλάβατε;* – **Πώς!** *(= βεβαιότατα).* **Πώς** *βαριέμαι! (= πόσο βαριέμαι).*

Η έκφραση *πώς και πώς* σημαίνει: 1) *με κάθε τρόπο: Κοιτάζω* **πώς και πώς** *να τον ξεφορτωθώ,* 2) *ανυπόμονα: Σε περιμέναμε* **πώς και πώς,** 3) *εξαιρετικά: Τον είχαμε* **πώς και πώς.**

Το παρομοιαστικό επίρρημα **σαν** χρησιμοποιείται, κανονικά, ως πρόθεση (βλ. σελ. 117). Συντάσσεται: 1) με ονομαστική, όταν συνοδεύει ουσιαστικό άναρθρο ή με αόριστο άρθρο μπροστά του: *Έτρεχε* **σαν** *λαγός. Σκεπτόμουν* **σαν** *ένας κοινός θνητός,* 2) με αιτιατική, όταν συνοδεύει σύναρθρο ουσιαστικό ή αντωνυμία: *Τρέμει* **σαν** *το λαγό. Είναι* **σαν** *εσένα δυνατός.* Σπάνια τότε το σύναρθρο ουσιαστικό μπαίνει στην ονομαστική: *Του μιλούσε* **σαν ο αγαθότερος πατέρας** *(= όπως θα μιλούσε ο αγαθότερος πατέρας).*

Με αιτιατική συντάσσεται πάντοτε το *σαν,* όταν η παρομοίωση αναφέρεται στο αντικείμενο του ρήματος, που κι αυτό είναι σε αιτιατική: *Τον άντρα μου τον θεωρεί* **σαν** *πατέρα της. Τον αγαπώ* **σαν** *αδελφό.* Βραχυλογικά, το *σαν* συντάσσεται και με γενική: *Φωνή βραχνή* **σαν** *της κίσσας (= σαν τη φωνή της κίσσας).*

Το *σαν* παίρνει κι άλλες σημασίες, εκτός από την παρομοιαστική:

Σαν *καλός είναι (= μου φαίνεται πως...).* **Σαν** *καλά βολεύτηκες (= βολεύτηκες σχετικά καλά ή οπωσδήποτε, καλά βολεύτηκες). Αισθάνθηκα* **σαν** *μια σκιά δίπλα μου (= σαν να υπήρχε...).*

Πολλές φορές το *σαν* συνοδεύει ένα ουσιαστικό ή επίθετο, που είναι κατηγορούμενο. Στην περίπτωση αυτή το *σαν* δηλώνει όχι παρομοίωση αλλά πραγματική κατάσταση ή ιδιότητα, που παρουσιάζεται ως αιτία για κείνο που λέγεται στην πρόταση: **Σαν** *παπάς είχε κι άλλα καθήκοντα (= σαν παπάς που ήταν – επειδή ήταν...).* **Σαν** *νέος πρέπει να γυμνάζεσαι (= σαν νέος που είσαι – αφού είσαι...).*

Σημείωση. Σύμφωνα με όσα είπαμε παραπάνω, πρέπει να χρησιμοποιούμε το *σαν* μόνο όταν δηλώνουμε παρομοίωση ή αιτιολογία: *Τον αδελφό της τον θεωρεί* **σαν** *πατέρα της. Ο Πέτρος* **σαν** *διευθυντής του εργοστασίου είναι πολύ απασχολημένος (= επειδή είναι διευθυντής...).* Όταν δεν υπάρχει παρομοίωση ή αιτιολογία, δεν πρέπει να χρησιμοποιούμε, με κανέναν τρόπο, το *σαν* (βλέπε στην επόμενη σελίδα σχετική σημείωση).
Για τη συνδεσμική χρήση του *σαν* βλ. σελ. 147.

Το προθετικό επίρρημα **ως** (διαφορετικό από την πρόθεση *ως*, βλ. σελ. 116) συντάσσεται κανονικά με ουσιαστικό (άναρθρο συνήθως) και σπάνια με επίθετο.

Το προθετικό σύνολο που εισάγεται με το *ως* είναι:
1) **κατηγορούμενο** υποκειμένου ή αντικειμένου: *Παρουσιάστηκε* **ως** *νοικοκύρης του κτήματος. Μας τον παρέστησε* **ως** *τρελό* (χωρίς πράγματι να είναι). Στη χρήση του αυτή το *ως* μπορεί να το αντικαθιστά η πρόθεση *για* (*Περνά* **ως** *σοφός = Περνά* **για** *σοφός, Χρησιμοποιείται* **ως** *= Χρησιμοποιείται* **για**) (βλ. και σελ. 18). Όταν όμως δηλώνεται πραγματική ιδιότητα ή κατάσταση, το *ως* μπορεί να παραλείπεται. Έτσι, δε χρειάζεται να πούμε: *Αναγνωρίστηκε η Ελλάδα* **ως** *ανεξάρτητο κράτος*, αλλά *Αναγνωρίστηκε η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος.* Έτσι πρέπει να λέμε επίσης: *Διορίστηκε καθηγητής. Υπηρετώ γραμματέας.* Αλλά θα πούμε: *Υπηρέτησε τον ηγεμόνα της Βλαχίας* ως *γραμματέας* κτλ. (βλ. και σελ. 17).
2) **κατηγορηματικός προσδιορισμός** ουσιαστικού ή αντωνυμίας προσωπικής ή δεικτικής. Στην περίπτωση αυτή το *ως* χρειάζεται, γιατί αποδίδει στο ουσιαστικό ή στην αντωνυμία που προσδιορίζει μια πραγματική ιδιότητα ή κατάσταση, κάτω όμως από ορισμένους περιορισμούς (αιτία, χρόνος, προϋπόθεση) (περιοριστικό *ως*):

Δεν πληρώνει φόρους **ως** *ξένος υπήκοος (= επειδή είναι... πράγματι).* **Ως** *δήμαρχος έκαμε πολλά καλά (= τότε που ήταν – πράγματι – δήμαρχος). Μπορεί να μην είναι καλός επιστήμονας·* **ως** *άνθρωπος όμως είναι υπέροχος (= αν τον εξετάσουμε ως άνθρωπο...).*

Αν το ουσιαστικό ή η αντωνυμία που προσδιορίζεται είναι σε γενική, τότε και το ουσιαστικό που συνοδεύει το *ως* πρέπει να μπαίνει σε πτώση γενική: *Οι ευθύνες του Πέτρου* **ως** *διευθυντή είναι πολύ μεγάλες* (και όχι: **ως** *διευθυντής(!)*).

Σημείωση. Σύμφωνα με τα παραπάνω, δεν πρέπει να λέγονται και προπαντός να γράφονται φράσεις, όπως οι παρακάτω:
Διορίστηκε **σαν** *δάσκαλος. Υπηρέτησε* **σαν** *καθηγητής. Σας δεχόμαστε* **σαν** *Υπουργό* κ.τ.ό., γιατί μπορούν να σημαίνουν: *δεν είναι πράγματι δάσκαλος, αλλά κάτι που μοιάζει με δάσκαλο* κτλ.

Διπλά λανθασμένη είναι η φράση: *Ο διορισμός σας* **σαν** *καθηγήτρια.* Η χρήση του *ως* στα ίδια ή ανάλογα παραδείγματα είναι περιττή. Μπορούμε να λέμε: *Διορίστηκε δάσκαλος. Ο διορισμός σας σε θέση δασκάλου* (και όχι: *ο διορισμός σας ως δασκάλου).*

2. ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Η κανονική θέση των όρων στην πρόταση

Α	Β
α. *Η μητέρα έρχεται*	**α.** *Ο Αζόρ, ο σκύλος μου, είναι παιχνιδιάρης*
β. *Ο κόσμος είναι όμορφος*	**β.** *Η χαρά της γιορτής έσβησε*
γ. *Ο Πέτρος αγαπάει τα ζώα*	**γ.** *Η Ελένη αγόρασε ένα γαλάζιο φόρεμα*
δ. *Η γιαγιά χάρισε της 'Αννας ένα βιβλίο*	**δ.** *Είπε πως θά 'ρθει γρήγορα*
ε. *Ο επισκέπτης βρήκε την πόρτα σφαλιστή*	**ε.** *Αν θέλεις, έλα μαζί μου*
στ. *Ας βγαίνει ο ήλιος κι ας βγαίνει στα βουνά*	**στ.** *Η υπόθεση αυτή με κούρασε πολύ*
ζ. *Τι ωραίος είναι ο πίνακας αυτός!*	
η. *Ήρθε ο Κώστας;*	

Από τα παραδείγματα αυτά φαίνεται η θέση που παίρνουν στο λόγο οι όροι της προτάσεως. Έτσι:

α. Οι όροι της προτάσεως (παρ. Αα-ε) ακολουθούν κανονικά τα εξής πρότυπα:

α. Υ – Ρ
β. Υ – Ρ – Κ
γ. Υ – Ρ – Α
δ. Υ – Ρ – Α – Α
ε. Υ – Ρ – Α – Κ

(όπου Υ = Υποκείμενο, Ρ = Ρήμα, Κ = Κατηγορούμενο, Α = Αντικείμενο).

Δηλαδή προηγείται το Υποκείμενο, ακολουθεί το Ρήμα και ύστερα από αυτό μπαίνει το Κατηγορούμενο ή το Αντικείμενο. Στις κύριες προτάσεις επιθυμίας (παρ. Α στ), στις επιφωνηματικές (παρ. Α ζ) και στις ερωτηματικές (παρ. Α η) η σειρά διαταράσσεται: Ρ – Υ και Κ – Ρ – Υ.

β. Οι προσδιορισμοί των όρων της προτάσεως παίρνουν τη θέση τους πλάι στον όρο που προσδιορίζουν (παρ. Βα-στ).

Αποκλίσεις

Ι. Από την κανονική σειρά.

Η κανονική σειρά αλλάζει, όταν οι όροι της προτάσεως εκφέρονται με έμφαση ή όταν συντρέχουν ψυχολογικοί,αισθητικοί, ρυθμικοί ή προσωπικοί λόγοι αναζητήσεως ύφους:

- **Παιχνιδιάρης** *είναι ο σκύλος μου, ο Αζόρ*
- **Πολύ** *την καταφρόνεσες τη ζωή*
- **Ότι έχεις δίκαιο,** *το ξέρω*
- Με **τη δική σου** *ήρθα στον κόσμο τη λατρεία* (Κ. Παλαμάς)

II. Από τη συμφωνία των όρων.

A	B
α. **Ο κόσμος χτίζουν** *εκκλησιές*	α. **Ο κόσμος χτίζει** *εκκλησιές*
β. **Ο Πέτρος** *με* **τον Παύλο τραγουδούν**	β. **Ο Πέτρος** *και* **ο Παύλος τραγουδούν**
γ. *Μην ακούς* **τους άλλους τι σου λένε**	γ. *Μην ακούς* **τι σου λένε οι άλλοι**

● Στα παραδείγματα της στήλης Α δεν υπάρχει γραμματική ή συντακτική συμφωνία των λέξεων που χρησιμοποιούνται. Η σωστή αντιστοιχία φαίνεται στα παραδείγματα της στήλης Β.

III. Από την πληρότητα του λόγου.

A	B
α. *Περασμένα ξεχασμένα*	α. *Τα περασμένα (ας είναι) ξεχασμένα*
β. *Να σωπαίνεις και να μη μιλάς*	$β_1$. *Να σωπαίνεις* $β_2$. *Να μη μιλάς*

Ο λόγος πολλές φορές έχει λιγότερες (παρ. Αα) ή περισσότερες (παρ. Αβ) λέξεις από όσες χρειάζεται, για να εκφράσει ένα νόημα.

IV. Από την κύρια σημασία των λέξεων.

A	B
α. *Σου είναι αυτός* **μια αλεπού!**	α. *Είναι πολύ πονηρός*
β. *Έχει* **λαγού ποδάρι**	β. *Τρέχει με μεγάλη ταχύτητα*
γ. *Η φθορά* **δεν ήταν μικρή**	γ. *Η φθορά ήταν μεγάλη*

● Στα παραδείγματα της στήλης Α οι λέξεις δε χρησιμοποιούνται με την αρχική τους σημασία, όπως στα παραδείγματα της στήλης Β.

Κοντά στην πρώτη τους σημασία οι λέξεις αποκτούν και άλλες, ανάλογα με την αντίληψη και την πείρα που έχουν τα πρόσωπα που συζητούν και ανάλογα με τα συμφραζόμενα.

• Όλες αυτές οι ιδιορρυθμίες, που, όπως είδαμε, προέρχονται: Ι. από τη θέση που παίρνουν οι λέξεις στη σειρά του λόγου, ΙΙ. από τη γραμματική συμφωνία των λέξεων, ΙΙΙ. από την ποσότητα των λέξεων με τις οποίες εκφράζουμε μια σκέψη και IV. από την ιδιαίτερη σημασία που δίνουμε στις λέξεις ή στις προτάσεις σε μια ορισμένη περίπτωση, λέγονται **σχήματα λόγου.**

■ α. Σχήματα λόγου σχετικά με τη θέση των λέξεων

Τα σχήματα της κατηγορίας αυτής προέρχονται από τη διαταραχή της κανονικής σειράς των λέξεων μέσα στο λόγο και είναι τα εξής:

1. Το υπερβατό

• **α.** *Έτσι πήρε* **η αλεπού** *το στάρι* **η πονηρή**
• **β.** *Πίνω* **το ωριοστάλαχτο** *της πλάκας* **το φαρμάκι**

Στο παράδειγμα α οι λέξεις *η πονηρή αλεπού,* που έπρεπε να πάνε μαζί, χωρίστηκαν από τη λέξη *σιτάρι.*

Στο παράδειγμα β οι λέξεις *το ωριοστάλαχτο το φαρμάκι* χωρίστηκαν από τη λέξη *της πλάκας.*

Το σχήμα αυτό που δημιουργείται, όταν ανάμεσα σε δυο λέξεις, που έχουν στενή λογική και συντακτική σχέση μεταξύ τους, παρεμβάλλονται μια ή περισσότερες άλλες λέξεις, λέγεται **υπερβατό.**

2. Το πρωθύστερο

• **α. Ξεντύθη** *ο γιος,* **ξεζώστηκε** *και στο πηγάδι μπήκε*
• **β. Χτενίστηκε, ελούστηκε** *και στο σεργιάνι βγήκε*

Στα παραδείγματα α και β η κανονική σειρά των λέξεων είναι η εξής:

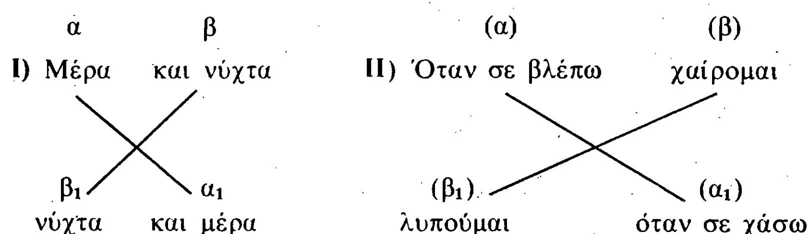
α. *Ξεζώστηκε ο γιος, ξεντύθηκε και μπήκε στο πηγάδι*
β. *Ελούστηκε, χτενίστηκε και στο σεργιάνι βγήκε*

Το σχήμα αυτό, κατά το οποίο τοποθετείται στη σειρά του λόγου πρώτο εκείνο πού χρονολογικά και λογικά είναι δεύτερο, λέγεται **πρωθύστερο.**

3. Το χιαστό

I. Μέρα *και* **νύχτα** *περπατεί,* **νύχτα** *και* **μέρα** *λέγει*
II. *Όταν* **σε βλέπω, χαίρομαι, λυπούμαι,** *όταν* **σε χάσω.**

Στα παραδείγματα αυτά παρατηρούμε ότι δύο όροι ή φράσεις εκφέρονται με αντίστροφη σειρά: μέρα-νύχτα: νύχτα-μέρα· σε βλέπω – χαίρομαι: λυπούμαι – σε χάσω.

Πρώτο ζευγάρι: α–β + δεύτερο ζευγάρι: $\beta_1-\alpha_1 = \alpha\alpha_1-\beta\beta_1$.

Κατά τη σχετική σχηματική παράσταση οι θέσεις των αντίστοιχων όρων βρίσκονται σε σχήμα ×. Γι' αυτό το λόγο το σχήμα λέγεται **χιαστό.**

4. Ο κύκλος

Μοναχή *το δρόμο επήρες,*
εξανάρθες **μοναχή.**

Κύκλο έχουμε, όταν μια πρόταση ή περίοδος τελειώνει με τη λέξη με την οποία αρχίζει.

5. Η παρονομασία ή παρήχηση ή ετυμολογικό σχήμα

- *Τραγούδι τραγουδήστε μου, χιλιοτραγουδημένο*
- *Πήραν την Πόλη, πήραν την, πήραν τη Σαλονίκη*
- *Τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητή κατά το Κάστρο*
- *Ραίνουν οι ακακίες γύρα περίγυρα τα μύρα*

Το σχήμα αυτό δημιουργείται, όταν λέξεις ομόηχες, συνήθως συγγενικές ετυμολογικά, τοποθετούνται η μια κοντά στην άλλη.

6. Το ομοιοτέλευτο ή ομοιοκατάληκτο

- *Τον πύργο πύργο* **πάει** *και γυροβολ***άει**
- *Καί βογκ***άει** *και βαριά μοιρολογ***άει**

Στο σχήμα αυτό διαδοχικές προτάσεις ή στίχοι τελειώνουν με λέξεις που έχουν την ίδια κατάληξη.

7. Το ασύνδετο

- *Μας πρόσφεραν μήλα, καρύδια, σύκα, σταφύλια, ό,τι αγαπάει η καρδιά σου.*
- *Το τουφέκι ανάβει, αστράφτει,*
  λάμπει, κόφτει το σπαθί.

Ασύνδετο σχήμα έχουμε, όταν παραθέτουμε όμοιους όρους ή όμοιες προτάσεις, χωρίς να βάζουμε ανάμεσά τους τους συνδέσμους που χρειάζονται.

8. Το πολυσύνδετο

- *Δεν έβλεπα* **μήτε** *το κάστρο,* **μήτε** *το στρατόπεδο,* **μήτε** *τη λίμνη,*
  μήτε *τη θάλασσα,* **μήτε** *τη γη,* **μήτε** *τον ουρανό*
- *Οι κλέφτες επροσκύνησαν* **και** *γίνηκαν ραγιάδες,*
  κι *άλλοι φυλάγουν πρόβατα* **κι** *άλλοι φυλάγουν γίδια*
- *Μ' έπαιρνε κοντά της* **είτε** *στον κήπο* **είτε** *στη βιβλιοθήκη* **είτε** *στο δωμάτιό της και μου διάβαζε αυτή από βιβλία γαλλικά*

Το **πολυσύνδετο** σχήμα είναι το αντίθετο από το ασύνδετο. Σ' αυτό περισσότεροι από δυο όμοιοι όροι ή όμοιες προτάσεις συνδέονται με συμπλεκτικούς ή διαχωριστικούς συνδέσμους.

Συγγενικό σχήμα είναι η **έμφαση:**

- *Θέλει* **και** *την πίτα σωστή* **και** *το σκύλο χορτάτο.*

β. Σχήματα σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων

Τα σχήματα αυτά προέρχονται από ιδιορρυθμίες της συντάξεως και αναφέρονται στη γραμματική συμφωνία των λέξεων και των φράσεων μεταξύ τους. Τέτοια σχήματα είναι:

1. Το σχήμα κατά το νοούμενο

Στο σχήμα αυτό η σύνταξη δεν ακολουθεί το γραμματικό τύπο των λέξεων αλλά το νόημα:

- **Ο κόσμος** *χτίζ***ουν** *εκκλησιές.*

Το ρήμα μπήκε στον πληθυντικό αριθμό, ενώ το υποκείμενο είναι στον ενικό. Αυτό μπορεί να γίνει, όταν το υποκείμενο είναι όνομα περιληπτικό *(ο κόσμος = οι άνθρωποι).*

2. Το σχήμα συμφύρσεως (σύμφυρση)

Η σύμφυρση δημιουργείται με την ανάμειξη δυο συντάξεων:

- *Ο Πέτρος με τον Παύλο τραγουδούν.*

Προηλθε από τις ακόλουθες συντάξεις:

- *Ο Πέτρος και ο Παύλος τραγουδούν.*
- *Ο Πέτρος τραγουδά με τον Παύλο.*

3. Το σχήμα ανακολουθίας (ανακόλουθο)

Στο σχήμα αυτό οι λέξεις που ακολουθούν δε βρίσκονται σε συντακτική συμφωνία με τις προηγούμενες.

Έτσι:

α) ο λόγος αρχίζει με ονομαστική και τελειώνει με πλάγια πτώση:

- **Η κυρα-Ρήνη** *του Κριτού, του Δούκα η θυγατέρα, χρόνους* **της** *γράφουν τα προικιά* (αντί: **Της** *κυρα-Ρήνης*... **της** *γράφουν)*

β) ο λόγος αρχίζει με πλάγια πτώση και τελειώνει με ονομαστική:

- **Τρεις βίγλες** *θα του βάλω·* (*τρεις βίγλες:* αντικείμενο σε αιτιατική)
  τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες (*τρεις βιγλάτορες:* αντικείμενο σε αιτιατική)
  κι **οι τρεις αντρειωμένοι** (αντί: *και τους τρεις αντρειωμένους).*

4. Το σχήμα του καθολικού και του μερικού

Στο σχήμα αυτό το ουσιαστικό που δηλώνει διαιρεμένο σύνολο δεν εκφράζεται με γενική (διαιρετική, βλ. σελ. 38) ή με εμπρόθετο (*από* και αιτιατική) αλλά ομοιόπτωτα με το όνομα που προσδιορίζει:

- *Παίρνει τον κατήφορο,* **την άκρη το ποτάμι** (αντί: *την άκρη του ποταμιού).*

5. Το σχήμα έλξεως (έλξη)

Στο σχήμα αυτό ένας όρος μιας προτάσεως έλκεται, δηλαδή παρασύρεται, από άλλο επικρατέστερο και συμφωνεί μ' αυτόν και όχι μ' εκείνον που απαιτεί το νόημα και η σειρά του λόγου. Έτσι έχουμε:

α) έλξη σε ρήματα:

- **αα Τα Γιάννενα,** *η όμορφη πόλη της Ηπείρου,* **κοιμάται** (αντί: *κοιμούνται*)
- **αβ Να 'χα** *τον ουρανό χαρτί, τη θάλασσα μελάνι,*
  να σου 'γραφα *τα πάθη μου και πάλε να μη φτάνει* (αντί: *να γράψω*)

Στο παράδειγμα αα το ρήμα *κοιμάται* δε συμφωνεί στον αριθμό με το υποκείμενό του *τα Γιάννενα* αλλά με τον παραθετικό προσδιορισμό *πόλη.*

Στο παράδειγμα αβ το ρήμα της δευτερεύουσας προτάσεως μπήκε σε οριστική *(να σου 'γραφα)* και όχι, όπως θα περιμέναμε, σε υποτακτική *(να σου γράψω),* γιατί συμφώνησε στην έγκλιση με το ρήμα της κύριας προτάσεως *να 'χα.*

β) έλξη σε ονόματα και αντωνυμίες:

- **βα** Θα σε σκοτώσουν· **αυτός** είναι **ο σκοπός** τους
  (αντί: *αυτό, δηλαδή το να σε σκοτώσουν).*
- **ββ** *Τιμούμε* **όλους όσους** *αγωνίστηκαν για την πατρίδα* (αντί: *όλους όσοι αγωνίστηκαν*).

Στο παράδειγμα βα η αντωνυμία *αυτό* παρασύρθηκε από το κατηγορούμενο *ο σκοπός* και μπήκε σε αρσενικό γένος αντί να μπει σε ουδέτερο.

Στο παράδειγμα ββ η αντωνυμία *όσοι* παρασύρθηκε από την πτώση της λέξεως *όλους* και μπήκε σε αιτιατική *(όσους)*· κανονικά έπρεπε να βρίσκεται σε ονομαστική πτώση, γιατί είναι υποκείμενο του ρήματος *αγωνίστηκαν*.

6. Το σχήμα υπαλλαγής

- **Τ' αντρειωμένα κόκαλα** *ξεθάψτε του γονιού σας*
  (αντί: *τα κόκαλα του αντρειωμένου γονιού σας*)

Στο παράδειγμα παρατηρούμε ότι ο επιθετικός προσδιορισμός *τ' αντρειωμένα* αντί να συμφωνήσει με τη γενική *του γονιού σας,* στην οποία ανήκει, συμφώνησε με τη λέξη *κόκαλα.* Έτσι δημιουργήθηκε το σχήμα **υπαλλαγής.** Στο σχήμα δηλαδή αυτό ένας επιθετικός προσδιορισμός δε συμφωνεί στην πτώση με τη γενική (κτητική), στην οποία ανήκει, αλλά με το ουσιαστικό που προσδιορίζει η γενική.

7. Το σχήμα προλήψεως (πρόληψη)

- *Για δέστε* **τον αμάραντο,** *σε τι βουνό φυτρώνει*
  (αντί: *Για δέστε σε τι βουνό φυτρώνει ο αμάραντος*)

Πρόληψη έχουμε, όταν το υποκείμενο της εξαρτημένης προτάσεως μπαίνει προληπτικά αντικείμενο στην κύρια.

■ γ. Σχήματα σχετικά με την πληρότητα του λόγου

Στο λόγο μας χρησιμοποιούμε συχνά άλλοτε **λιγότερες** και άλ-

λοτε **περισσότερες** λέξεις από όσες χρειαζόμαστε, για να εκφράσουμε ένα νόημα. Το σχήμα λόγου που δημιουργείται, όταν χρησιμοποιούμε **λιγότερες** λέξεις από τις κανονικές, λέγεται **έλλειψη**· όταν χρησιμοποιούμε **περισσότερες** λέξεις, λέγεται **πλεονασμός.**

1. Έλλειψη

Στο σχήμα αυτό παραλείπονται λεκτικά στοιχεία, που εύκολα μπορούν να εννοηθούν είτε από την κοινή χρήση είτε από τη σειρά του λόγου και τα συμφραζόμενα (βλ. ελλειπτικές προτάσεις σελ. 21).

- *Η δύναμή σου πέλαγο κι η θέλησή μου βράχος* (ενν. *είναι*).

Στην έλλειψη συνήθως παραλείπονται:
α) ρήματα: *είμαι, γίνομαι, έχω, λέω* κτλ.:

- *Στάχτη τέτοια πολιτεία* (ενν. *ας γίνει*)

β) φράσεις: *βρίσκω πως, μάθε πως, να ξέρεις πως* κτλ.:

- *Τα μετράει τρεις φορές* **και** *λείπουν αρκετά (= και βρίσκει πως...).*

1. Η έλλειψη είναι τυποποιημένη στις επιστολές, στις διευθύνσεις κ.τ.ό.:

- *Θεσσαλονίκη,6 Μαΐου 1977* (αντί: *Βρίσκομαι στη Θεσσαλονίκη, σου γράφω στις 6 Μαΐου 1977).*

2. Συνηθισμένη είναι η έλλειψη στα γνωμικά και στις παροιμίες:

- *Τα παθήματα μαθήματα* (ενν. *γίνονται*)

⊙ Μορφή ελλείψεως είναι η **βραχυλογία.**

Στο σχήμα αυτό τα λεκτικά στοιχεία που παραλείπονται, αναπληρώνονται από στοιχεία που υπάρχουν στα συμφραζόμενα.

Είδη βραχυλογίας είναι:

α. Το σχήμα από κοινού

- **Σε τραγουδά, όπως** *το πουλί τον ήλιο που ανατέλλει (= όπως τραγουδά το πουλί...).*

Στο σχήμα αυτό μια ή περισσότερες λέξεις ή μια πρόταση, που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα ή, σπάνια, και από τα επόμενα, ακριβώς όπως είναι εκεί, αμετάβλητη.

β. Το σχήμα εξ αναλόγου

- *Την άλλη μέρα* **δεν έφυγα,** *όπως* **είχα σκοπό** *(= είχα σκοπό να φύγω)*

Σ' αυτό μια ή περισσότερες λέξεις ή μια πρόταση, που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα όχι όπως είναι αλλά αλλαγμένη.

γ. Το ζεύγμα

- **Ακούει** *τουφέκια και βροντούν,* **σπαθιά** *λαμποκοπάνε*
(Ακούει τουφέκια... **βλέπει** *σπαθιά)*
- *Πάει* **να ποτίσει** *τ' άλογο κρύο νερό και* **δροσερό χορτάρι**
(Πάει να ποτίσει... και να το **ταΐσει** *δροσερό χορτάρι)*

Σ' αυτό δύο ομοειδείς προσδιορισμοί αποδίδονται σε ένα ρήμα, ενώ λογικά ο ένας από αυτούς θα ταίριαζε σε κάποιο άλλο ρήμα.

2. Πλεονασμός

Πλεονασμό έχουμε, όταν χρησιμοποιούμε περισσότερες λέξεις από όσες κανονικά χρειάζονται, για να εκφράσουμε ένα νόημα.

Στο σχήμα του πλεονασμού περιλαμβάνονται:

α. Το σχήμα παραλληλίας

- **Να σωπαίνεις** *και* **να μη μιλάς**
- **Μ' απολησμόνησε** *και πια* **δε με θυμάται**

Στο σχήμα αυτό ένα νόημα εκφράζεται συγχρόνως και καταφατικά και αποφατικά (αρνητικά) με ισοδύναμες εκφράσεις.

β. Περίφραση

- *Ο Γέρος του Μοριά* (αντί: **ο Κολοκοτρώνης**)
- *Παιδιά Μοραΐτόπουλα* (αντί: **Μοραΐτες**)

Περίφραση έχουμε, όταν μια έννοια εκφράζεται με δυο ή περισσότερες λέξεις, ενώ μπορούσε να εκφραστεί με μία.

γ. Το σχήμα ένα με δυο («ἓν διὰ δυοῖν»)

- **Αστροπελέκι και φωτιά** *να πέσει στις αυλές σου*
  (Αστροπελέκι **φλογερό** *να πέσει στις αυλές σου)*

Στο σχήμα αυτό μια έννοια εκφράζεται με δυο λέξεις, που συνδέονται με το *και*, ενώ, σύμφωνα με το νόημα, η μία από αυτές έπρεπε να αποτελεί προσδιορισμό της άλλης.

δ. Η επαναφορά

- **Μαύρος** *ήταν,* **μαύρα** *φορεί,* **μαύρο** *και τ' άλογό του*

Επαναφορά έχουμε, όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις στη σειρά αρχίζουν με την ίδια λέξη ή φράση.

ε. Το σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς

- **αα Αχός βαρύς** *ακούεται, πολλά τουφέκια πέφτουν.*
- **αβ Μήνα** *σε γάμο ρίχνονται,* **μήνα** *σε χαροκόπι;*
- **αγ Ουδέ** *σε γάμο ρίχνονται* **ουδέ** *σε χαροκόπι.*
- **αδ Η Δέσπω κάνει πόλεμο** *με νύφες και μ' αγγόνια.*

Στο σχήμα αυτό: πρώτα γίνεται μια ερώτηση ή διαπιστώνεται ένα γεγονός (παρ. αα)· ύστερα γίνεται μια προσπάθεια να δοθεί απάντηση στην ερώτηση ή εξήγηση στο γεγονός (παρ. αβ)· απορρίπτεται αυτή η ερώτηση ή η εξήγηση (παρ. αγ) και τέλος ακολουθεί δήλωση για το τι πραγματικά συμβαίνει (παρ. αδ).

Το σχήμα αυτό είναι πολύ συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια.

στ. Η προδιόρθωση ή προθεραπεία

- *Να ζήσεις, πρωτομάστορη, τίνος είν' το κιβούρι;*
  Είναι τ' ανέμου, του καπνού και της ανεμοζάλης!
  Για πε μου, πρωτομάστορη, καθόλου μη μου κρύψεις·
  Ποιος έχει στόμα να σ'το πει, στόμα να σου μιλήσει;

Τούτη η φωτιά που σ' άναψε, ποιος θε να σου τη σβήσει;
Η Ευγενούλα απέθανεν, η πολυαγαπημένη!

(Στους παραπάνω στίχους του δημοτικού τραγουδιού ανακοινώνεται στον Κωνσταντή ο θάνατος της Ευγενούλας.)

Το σχήμα αυτό χρησιμοποιείται, όταν πρόκειται να ανακοινωθεί σε κάποιον κάτι δυσάρεστο γι' αυτόν. Τότε, πριν ανακοινωθεί το δυσάρεστο, λέγεται κάποια φράση που προετοιμάζει ψυχολογικά τον ακροατή.

ζ. Η αναδίπλωση

- *Απρίλη,* **Απρίλη** *δροσερέ, και Μάη με τα λουλούδια*
- *Φεύγει,* **φεύγει** *ο προδότης*

Στο σχήμα αυτό μια λέξη ή μια φράση της προτάσεως επαναλαμβάνεται αμέσως δεύτερη φορά.

■ δ. Σχήματα σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φράσεων

Ελάχιστες λέξεις χρησιμοποιούνται με την αρχική τους μόνο σημασία· οι περισσότερες παράλληλα με αυτήν έχουν και άλλες. Από τις σημασίες μιας λέξεως μία είναι και λέγεται **αρχική** ή **πρώτη** ή **κυρία** (π.χ. **φύλλο** *δέντρου*), οι άλλες λέγονται **δευτερεύουσες** ή **μεταφορικές** (φύλλο *τετραδίου*).

Από τις αλλαγές αυτές της σημασίας των λέξεων προέρχονται μερικά σχήματα, που λέγονται και **λεκτικοί τρόποι.**

Τα πιο συνηθισμένα από τα σχήματα αυτά είναι τα εξής:

1. Η μεταφορά

Στο σχήμα αυτό η σημασία μιας λέξεως επεκτείνεται αναλογικά και σε άλλες συγγενικές λέξεις, που συμβαίνει να έχουν κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα με αυτήν:

- **φύλλο** *δέντρου* → **φύλλο** *χαρτιού* → **φύλλο** *διπλωμένου υφάσματος*

• **πέτρινη** *σκάλα* → **πέτρινη** *καρδιά (= σκληρή καρδιά)*

Μεταφορά γίνεται:

α) από έμψυχα σε έμψυχα:

• *Σου είναι αυτός μια* **αλεπού!**

β) από έμψυχα σε άψυχα:

• *Κάτω βαθιά έπαλλε* **η καρδιά** *της γης*

γ) από άψυχα σε έμψυχα:

• *Ο Κώστας είναι* **χρυσό** *παιδί*

δ) από ενέργεια σε άλλη ενέργεια:

• *Η μοίρα* **πλέκει** *συμφορές*

2. Σχήμα κατεξοχήν

Στο σχήμα αυτό η σημασία της λέξεως στενεύει και τότε χρησιμοποιείται με μια μόνο, ορισμένη, έννοια:

• **Η Πόλη** *έπεσε το 1453*

Με τη λέξη *Πόλη* εδώ εννοείται μόνο η *Κωνσταντινούπολη*.

3. Συνεκδοχή

Κατά τη συνεκδοχή χρησιμοποιείται στο λόγο:

α) το ένα αντί για τα πολλά ομοειδή:

• *Χαίρεται* **ο Τούρκος** *στ' άλογο κι* **ο Φράγκος** *στο καράβι*
(Οι Τούρκοι – οι Φράγκοι)

β) το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο ή αντίστροφα:

• *Κάθε* **κλαδί** *και κλέφτης (= κάθε δέντρο)*

γ) η ύλη αντί για το πράγμα που έχει γίνει από την ύλη αυτή:

- *Να τρώει η σκουριά* **το σίδερο** *κι η γη τον αντρειωμένο (=τα σιδερένια όπλα).*

δ) εκείνο που παράγει αντί για κείνο που παράγεται από αυτό:

- *Τρία* **τουφέκια** *του 'δωσαν, τα τρία αράδα αράδα (= τρεις τουφεκιές του 'δωσαν).*

4. Μετωνυμία

Σ' αυτή χρησιμοποιείται:

α) το όνομα του δημιουργού αντί για τη λέξη, η οποία φανερώνει το δημιούργημά του:

- *Διαβάζετε* **Σολωμό** *(= τα ποιήματα του Σολωμού)*

β) το όνομα του εφευρέτη αντί για τη λέξη που φανερώνει την εφεύρεσή του:

- *Συνεννοούνται με* **το Μαρκόνι** *(= με τον ασύρματο τηλέγραφο,* που εφευρέτης του ήταν ο Μαρκόνι).

γ) αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενό του και αντίστροφα:

- **Το πανηγύρι** *ήταν πολύ κι ο τόπος ήταν λίγος (= οι πανηγυριώτες ήταν πολλοί).*

δ) Το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο και αντίστροφα:

- **Χαριτωμένη συντροφιά** *μου λέει να τραγουδήσω (Χαριτωμένοι σύντροφοι).*
- **Η πόλη** *ήταν ανάστατη (= οι κάτοικοι της πόλεως).*

5. Αντίφραση

Κατά την αντίφραση μια λέξη ή φράση παίρνει τη θέση κάποιας άλλης που έχει παρόμοια ή και αντίθετη με αυτή σημασία.

Είδη αντιφράσεως είναι:

α) η λιτότητα

Σ' αυτήν αντί για μια λέξη χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση:

- *Η φθορά που 'παθε* **δεν ήταν μικρή** *(= ήταν μεγάλη).*

β) η ειρωνεία

Σ' αυτή χρησιμοποιούνται με προσποίηση λέξεις ή φράσεις που έχουν εντελώς διαφορετική και αντίθετη σημασία από την πραγματική τους:

- **Ωραία** *τα κατάφερες! (= πολύ άσχημα τα έκανες).*

γ) ο ευφημισμός

Στον ευφημισμό χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με καλή σημασία αντί για άλλες λέξεις ή φράσεις με κακή σημασία. Ο ευφημισμός προέρχεται συνήθως από φόβο ή από ευλάβεια. Έτσι λέμε:

- **γλυκάδι** αντί **ξίδι. Εύξεινος Πόντος** αντί **Άξενος Πόντος.**

6. Υπερβολή

Με το λεκτικό αυτό τρόπο λέμε κάτι που ξεπερνά το πραγματικό και το συνηθισμένο, για να προκαλέσουμε ισχυρή εντύπωση:

- *Σα* **δύο βουνά** *είναι οι πλάτες του, σαν* **κάστρο** *η κεφαλή του.*

7. Αλληγορία

- *Όχ! σαν της είπα έτσι,* **άναψε ο γιαλός και κάηκαν τα ψάρια** *(= έγινε έξαλλη από το θυμό της)*
- *Ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης*
  από την περηφάνια του κι από τη λεβεντιά του
  δεν πάει τα κατώμερα να καλοξεχειμάσει
  μόν' μένει πάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια.

(Οι στίχοι αυτοί ειπώθηκαν για έναν **ανυπότακτο** και **γενναιο κλέφτη,** που μένει στα βουνά χειμώνα καλοκαίρι.)

Η αλληγορία είναι μια μεταφορική έκφραση, η οποία κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που φανερώνουν οι λέξεις της. Αλληγορικό μπορεί να είναι και ένα ολόκληρο κείμενο, πεζό ή ποιητικό.

8. Προσωποποίηση

α. Τ' αηδόνι καλημέρισε χαρούμενα *την αυγή*
β. Κλαίνε τα δέντρα, *κλαίνε, κλαίνε τα βουνά*
γ. *Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη*
περπατώντας η δόξα *μονάχη...*

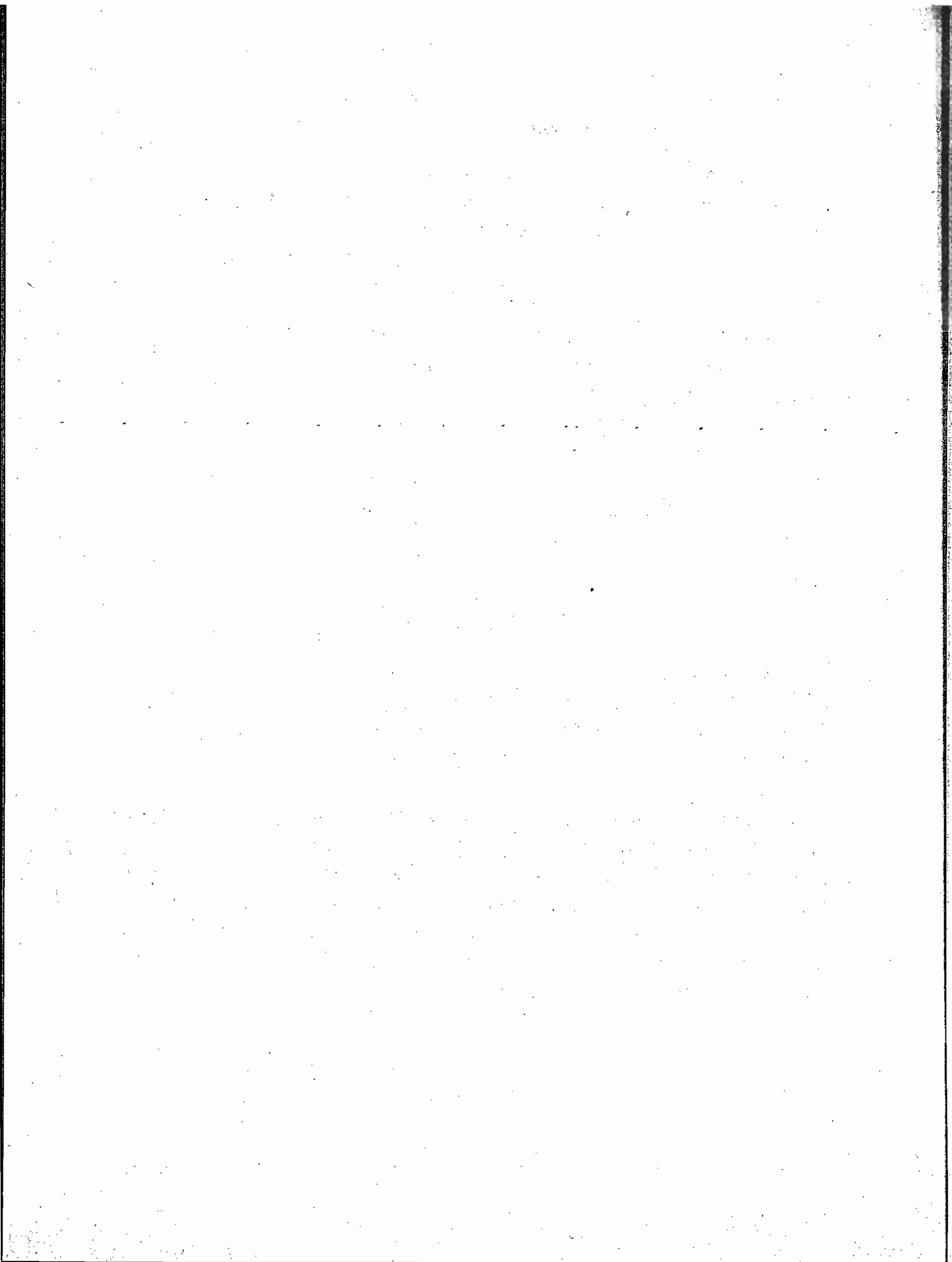
Με την προσωποποίηση αποδίδουμε ιδιότητες ανθρώπινες σε έμψυχα (παρ. α) ή σε άψυχα (παρ. β) ή σε αφηρημένες έννοιες και ιδέες (παρ. γ).

9. Παρομοίωση

- *Ο Αχιλλέας όρμησε στη μάχη* **σαν λιοντάρι**
- **Ύπνε, που παίρνεις** *τα μικρά, έλα πάρε και τούτο·*
  μικρό μικρό **σου το 'δωκα,** *μεγάλο* **φέρε μου το·**
  μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρίσσι.

Παρομοίωση έχουμε, όταν, για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό, που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό. Παρομοίωση γίνεται και ανάμεσα σε καταστάσεις καθώς και ανάμεσα σε ενέργειες. Στην παρομοίωση υπάρχουν δύο όροι, ο πρώτος, ο οποίος συγκρίνεται, και ο δεύτερος, προς τον οποίο γίνεται η σύγκριση. Η σύγκριση γίνεται με τις παρομοιαστικές λέξεις *σαν, καθώς, όπως, λές* κτλ.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ-ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΥ

Κ.Α. 216 - ΕΚΔΟΣΗ 1992 ΑΝΤΙΤΥΠΑ: 170.000 ΣΥΜΒΑΣΗ: 1141/30-12-91
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: «ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ» ΕΠΕ—ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: «ΕΙΡ. ΚΟΥΛΗ ΚΑΤΣΑΒΡΙΑ & ΣΙΑ Ο.Ε.